

TÜRKİYE

GÖLGEDE KALAN
İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ

1922 yılında kurulan PEN Norveç, Uluslararası PEN Kulübü'nün Norveç birimidir. Diğer PEN Merkezleri gibi, ağırlıklı olarak özellikle uluslararası alanda ifade özgürlüğü konuları üzerine çalışmalar yapmaktadır. PEN Norveç, Uluslararası PEN'in Tutuklu Yazarlar Komitesi'nde aktif olarak yer almaktadır ve Uluslararası İfade Özgürlüğü İletişimi (IFEX) üyesidir.

Daha fazla bilgi için lütfen İngilizce versiyonu da bulunan internet sitemizi ziyaret ediniz www.norskpen.no – veya bizi Twitter @norsk_pen ve Facebook'tan takip ediniz.

Norwegian PEN
The House of Literature, Oslo
Wergelandsveien 29
0167 Oslo
Norway
Tel: + 47 2260 7450
Eposta: pen@norskpen.no

Sara Whyatt bu raporun yazarı ve araştırma yöneticisidir. Avrupa ve Türkiye'de ifade özgürlüğü konularında uzmanlaşan Uluslararası PEN eski Direktör Yardımcısı Whyatt şu an danışmanlık görevi yürütmektedir. Röportaj ve araştırmalar **Ceylan Begüm Yıldız** ve **Esra Almas** tarafından gerçekleştirilmiştir. **Merve Pehlivan** ek sözlü ve yazılı çeviri desteği sunmuştur. PEN Norveç, özellikle sağladığı uzman görüşleri için Oslo'daki Barış Araştırması Enstitüsü'nden (PRIO) **Dr. Pınar Tank**'a teşekkür etmeyi borç bilir.

Uluslararası PEN Başkan Yardımcısı **Eugene Schougin** raporun hazırlanmasında değerli fikir ve katkılarını sunmuştur. PEN Norveç Başkanı **William Nygaard**, ve Genel Sekreteri **Carl Morten Iversen**'le birlikte raporun tamamının gözden geçirilmesi ve yönlendirilmesine ilişkin editoryal destek sunmuştur. PEN Kanada eski İcra Direktörü **Isobel Harry** metne ilişkin düzeltmeleri gerçekleştirmiştir.

Görüşme yaptığımız kişilere zaman ayırdıkları ve fikirlerini paylaştıkları için teşekkür ederiz.

Tasarımcı: Brett Biedscheid / www.statetostate.co.uk

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ	3
İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ ZAMAN ÇİZELGESİ -KASIM 2012'DEN EYLÜL 2014'E	4
GÖRÜŞMELER	10
METODOLOJİ VE GRAFİKLER	18
CEZAEVİNDEKİ GAZETECİ VE YAZARLAR	18
İFADE ÖZGÜRLÜĞÜNÜN BASKI ALTINA ALINMASI	22
SON ON YILA DÖNÜK UZUN BİR BAKIŞ	25
GEZİ SONRASI	28
HUKUK, YARGI VE İFADE ÖZGÜRLÜĞÜNE ETKİLERİ	32
OTOSANSÜR	36
İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ, MEDYA VE BÜYÜK ŞİRKETLER	40
İNTERNET VE SOSYAL MEDYA KISITLAMALARI	42
ETNİK VE DİNİ AZINLIKLAR, CİNSEL YÖNELİM VE İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ	44
NEFRET SÖYLEMİ	46
DİN VE İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ	49
DEĞİŞİM GÜÇLERİ	51
GELECEĞE BAKIŞ	54
KASIM 2012'DEN BU YANA NE KADAR GELİŞME KAYDEDİLDİ?	57
EKLER	58

ÖNSÖZ

Uluslararası PEN, Kasım 2012’de Türkiye’de ifade özgürlüğünün vahim durumuna ilişkin uzun süredir var olan kaygılarını dile getirmek üzere İstanbul ve Ankara’ya ziyaretler düzenledi. Bu vesileyle yazarlar dönemin Cumhurbaşkanı Abdullah Gül’le buluştu. Samimi bir görüşme gerçekleşti. Dile getirilen konuların bazıları şöyleydi: Cezaevinde ve yargılanmakta olan çok sayıda yazarların olması, terörle mücadele yasasının muhalefeti ve özellikle Kürt meselesine dair itirazları bastırmak için kullanılması, yıllar boyunca hâkim karşısına çıkmadan cezaevinde tutulan yazarların durumu ve internet üzerindeki baskıların artması. Dostane geçen toplantıda Gül meseleyi yakından takip ettiği teminatını verdi. Ülkesinde ifade özgürlüğüne dair sorunlar olduğunu kabul ederek önemli bir tespitte bulundu: **“Türkiye’de birçok iyi gelişme yaşanıyor ancak bu endişeler katettiğimiz yol üzerine gölge düşürüyor.”**¹

“Türkiye’de birçok iyi gelişme yaşanıyor ancak bu endişeler katettiğimiz yol üzerine gölge düşürüyor.”

PEN’in 2012 yılındaki ziyaretinden 18 ay sonra, ülke ilk defa referandumla gerçekleşecek Cumhurbaşkanı seçimlerine hazırlanırken, ifade özgürlüğü meselesinin ne yönde değiştiğini incelemek üzere PEN Norveç 2014 yılının ilk aylarında Türkiye’yi tekrar ziyaret etti. PEN Norveç’in araştırmacıları, ülkelerinde ifade özgürlüğünün durumunu nasıl gördüklerini öğrenmek ve ifade özgürlüğünün ‘gölgesi’ altında yaşayanlara söz hakkı tanımak üzere farklı siyasi ve dini görüşleri temsil eden yazarlar, STK aktivistleri, gazeteciler, yayıncılar ve öğrencilerle bir araya geldi. 2012’nin Kasım ayından bu yana olumlu yönde herhangi bir değişim oldu mu? Bu süre zarfındaki siyasi çalkantılar halkın fikirlerini dile getirebilme imkânı üzerine nasıl etki yarattı? Geleceğe dair umutları nelerdi? **3. bölümde metodolojiye ayrıntılarıyla yer verilmiştir.**

Norveç PEN, 2014’ün Kasım ayında Türkiye’de ifade özgürlüğünü etkileyen olaylarla ilgili özet bilginin yer aldığı bir rapor yayınladı. Rapor, Uluslararası PEN’in Türkiye’ye ziyaret düzenlediği Kasım 2012’den Eylül 2014’e kadarki dönemi kapsıyor. 2012’de PEN’in alâkadar olduğu meseleleri tekrar gözden geçiriyor ve Norveç PEN’in iki yıl içinde yaşanan gelişmelere dair yorumlarını içeriyor.

Mart 2015’te Norveç PEN olarak, raporun daha fazla okuyucuya ulaşmasını sağlamak, Türkiye’de ifade özgürlüğü hakkının savunuculuğunu yapan ve ihlalleri takip eden kurumlara ve bu hakkın gelişim seyrini merak eden herkese kaynak olması amacıyla Türkçe çevirisini yayınlıyoruz.

Uluslararası PEN’in Başkanı Eugene Schougin’in önsözünü içeren İngilizce metni okumak için lütfen tıklayınız:

<http://www.norskpen.no/English/EnglishDetails/tabid/515/ArticleID/1815/Norwegian-PEN-launches-comprehensive-report-on-free-expression-in-Turkey.aspx>

GİRİŞ

“Benim için ifade özgürlüğü bedel ödemedenden ve endişe duymadan istediğim her şeyi söyleyebilme ve yazabilmeyi ifade ediyor.”

Roni Margulies, yazar.

“Düşünce özgürlüğü, yasal takibat, baskı veya kınama korkusu olmaksızın fikirlerin özgürce şekillendirilmesi ve ifade edilmesidir. Bence ifade özgürlüğü yalnızca sözcükler ve yazıyla sınırlı değildir; yasal bir örgüte katılım, siyasi parti üyeliği, kampanya platformları düzenleme ve bunlara katılma, greve gitme, sokak eylemlerinde bulunma, sendika kurma, sendika üyesi olma, kişinin siyasi görüşü ya da dünya görüşünü temsil eden nesnelere giymeyi de kapsar. Yani ifade özgürlüğü kişinin fikirlerini farklı biçimler ve farklı yollarla ifade ettiği alanların tamamını kapsar. Daha da önemlisi, ifade özgürlüğü kişinin ana dilinde kendini ifade etmesi demektir. ... Düşünce özgürlüğünün ifade özgürlüğü olmadan hiçbir anlam ifade etmeyeceği gibi, ifade özgürlüğü de siyasete katılım hakkı ve kişinin kendini ana dilinde ifade etme hakkı olmadığı müddetçe anlamını yitirir. Bunlar birbirinden ayrılmaz haklardır.”

Ayşegül Devecioğlu; bir mitingde yaptığı konuşma nedeniyle terörle mücadele yasası kapsamında yargılanarak iki yıl hapis cezasına çarptırılan aktivist ve roman yazarı.

ULUSLARARASI PEN'İN 11-16 KASIM 2012 TÜRKİYE DELEGASYONU: MİSYON VE KAYGILAR

2012 yılının Kasım ayında Uluslararası PEN Türkiye'de 70'in üzerinde gazeteci ve yazarın hapiste ve 50 gazeteci ve yazarın ise yargılama sürecinde olduğu tespitinde bulundu. Bu dönemde Türkiye dünya çapında en çok tutuklu yazar, gazeteci ve yayıncıya sahip ülke konumundaydı. Bu gazeteci ve yazarların büyük çoğunluğu, şiddet eyleminde bulunduğu ya da eylemi düzenlediğine dair somut kanıt olmaksızın çok sayıda kişiye karşı kullanılan Terörle Mücadele Kanunu (TMK) (lütfen kutucuğa bakınız) kapsamında tutuklu bulunuyordu. 2009-2011 yılları arasında Kürt ve Kürt hakları savunucusu yazarlar, gazeteciler ve aydınlar, binlerce kişinin tutuklandığı ve ülke çapında mahkemelerde toplu olarak yargılandığı Kürdistan Topluluklar Birliği (Koma Civakên Kürdistan - KCK) davalarında (lütfen kutucuğa bakınız) öne çıkartılıyordu. Tek bir KCK duruşmasında 40'tan fazla gazeteci sorgulanıyordu. Siyasi eksenin öteki ucundaysa Ergenekon davaları olarak geçen davada, içinde yazarların da bulunduğu yüzlerce kişi ulusalci darbe planlama suçuyla tutuklanıyor ve yargılanıyordu (lütfen kutucuğa bakınız). Aralarında delil olarak yalnızca yazıları ve yaptıkları araştırmalar sunulan yazarlar da yer almaktaydı.

Kürdistan Topluluklar Birliği (Koma Civakên Kurdistan - KCK) 2005 yılında Kürdistan İşçi Partisi (Partiya Karkerên Kurdistan - PKK) tarafından lider Abdullah Öcalan'ın 'demokratik konfederasyon' ideolojisini hayata geçirmek için ağırlıklı olarak 'Komünalizm'in etkisiyle kurulmuştur'.²¹ PKK 1984 yılından bu yana Türk ordusuyla silahlı çatışma içerisindedir. KCK davası sürecindeki çeşitli soruşturma dalgalarında, aralarında siyasetçi, hukukçu, insan hakları savunucuları, akademisyenler, çevirmenler, araştırmacılar, yayıncılar, gazeteci ve yazarların bulunduğu Kürtler ve Kürt hakları savunucusu Türkiye vatandaşları hedef alınmıştır. Her soruşturmada (yargılanan 50 kişinin 46'sının avukat olduğu) 'önderlik komitesi'; (yayıncı, akademisyen, çevirmen ve siyasetçilerin aralarında bulunduğu) 'siyasi kanat' ve (44 gazeteciyi kapsayan) 'basın kanadı' gibi KCK örgütünün ayrı bir 'kanadı' hedefe alınmaktaydı.

Ergenekon³ soruşturması ordunun desteğiyle hükümeti devirme tertibinde bulunan gizli, aşırı ulusalci örgütü açığa çıkarma amacıyla açılmıştır. Bu soruşturmanın ilk dalgaları güvenlik ve istihbarat güçleri üyelerini ve onlarla ilişkileri bulunduğu iddia edilen araştırmacı gazetecileri hedeflemektedir. Soruşturmanın sonraki dalgalarından birinde, komplo suçlamalarına internet haber kaynağı ODATV ve İslami 'Gülen hareketi' mensuplarının (lütfen kutucuğa bakınız) emniyet ve yargıya sızdığını yazan araştırmacı gazeteciler de dahil edilmiştir.

Kaynak: Uluslararası PEN Dava Listesi, Ocak-Aralık 2013, sf. 194-195.

TERÖRLE MÜCADELE KANUNU VE İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ

Terörle Mücadele Kanunu (TMK) 1991 yılında yürürlüğe girmiş ve çeşitli dönemlerde değiştirilmiştir. 1991 yılından önce gazeteci ve yazarlar genellikle Kürt bağımsızlığı, Komünizm, İslamcı eylemler, Kürt haklarını destekleyen yazılar ve terörizmi destekleyen veya teşvik eden eylemleri yasaklayan Türk Ceza Kanunu'nun 141, 142 ve 163. maddelerince itham edilmekteydi. Görünürde TMK, Türk Ceza Kanunu'nun ifade özgürlüğü ihlallerini önlemek üzere çıkartılmıştı. Sorunlu bazı maddelerin yerini yeni yasalar aldı. Ancak sorunları ortadan kaldırmak şöyle dursun, TMK terör tanımının kapsamını genişletti. Bugün yazarlar ve gazeteciler ağırlıklı olarak TMK 5/1 (terör örgütü üyeliği), 6/2 (terör örgütlerinin bildiri veya açıklamalarını basma veya yayınlama) ve 7/2 (terör örgütü propagandası yapma) maddeleri uyarınca yargılanıyor. TMK çıkarılmadan önce, bir önceki maddeler uyarınca aleyhlerinde dava açılan yazar ve gazeteciler siyasi tutuklular olarak görülmekteydi. TMK'yla birlikte benzer eylemler nedeniyle suçlanan şahıslar yetkililerce 'terörist' olarak görülmeye başladı.

TMK üzerine daha ayrıntılı bilgi için Uluslararası Af Örgütü'nün raporuna başvurabilirsiniz:
"Turkey: Decriminalize Dissent": <https://www.amnesty.org/en/documents/EUR44/001/2013/en/>

Mahkeme karşısına çıkmadan kimi zaman beş yılı aşabilen olağanüstü tutukluluk süreleri ve yazarları mahkeme salonlarına ve cezaevlerine götüren çok sayıda kanun 2012 yılında PEN'in dile getirdiği kaygılardan bazılarıydı. İnternet ve sosyal medyanın uğradığı baskıya dair rahatsızlık da dile getiriliyordu. Bu kaygıların tümü Uluslararası PEN'in Türkiye'yi öncelikleri arasına almasını sağladı.

15 Kasım 2012 tarihi Uluslararası PEN'in 31. Dünya Tutuklu Yazarlar Günü'ne denk geliyordu. PEN Türkiye birkaç gün sonra okumalar eşliğinde bir anma günü ve TÜYAP Kitap Fuarı'nda bir etkinlik düzenlemişti. Bu etkinlikler, PEN merkezleri temsilcileriyle birlikte PEN yöneticilerinin Türkiye'ye bizzat gelerek medyanın ilgisini tutuklu yazarlara çekmeye yönelik ve doğrudan hükümet temsilcileriyle görüşerek yazarların serbest bırakılmalarına ilişkin lobi faaliyetlerinde bulunmalarına imkân sağladı.

Delegasyon, Uluslararası PEN Başkanı John Ralston Saul öncülüğünde Uluslararası Tutuklu Yazarlar Komitesi Başkanı Marian Botsford Fraser ve PEN Norveç, Türkiye, Kanada, ABD, Lübnan, İngiltere, İsveç ve İsviçre (İsviçre-Almanya)'nin ileri gelen üyelerinden oluşmaktaydı.

Delegasyon ziyaretini PEN'in kaygılarını genel hatlarıyla sunan, bir bildiri eşliğinde gerçekleştirdi. Bildirinin sonuç bölümünde şöyle diyordu:

"Uluslararası PEN'e Türkiye'de çok sayıda yazar, yayıncı ve gazeteci yaygın bir otosansür eğilimine yol açan sindirme ve korku iklimine ilişkin kaygılarını dile getirmektedir. Bu şahısların birçoğu ulusal ve uluslararası ifade özgürlüğü teminatlarınca korunan muhalif ancak tamamen meşru olan düşünce ve fikirlerini yayınlamaktan çekinmektedir."

Ziyaret esnasında PEN delegasyonu Ankara'ya giderek dönemin Cumhurbaşkanı Abdullah Gül, dönemin Avrupa Birliği Bakanı Egemen Bağış ve çeşitli diplomatlarla toplantı gerçekleştirme imkanı buldu. Delegasyon, Cumhurbaşkanı'na Türkiye'nin terörle mücadele kanunlarına ilişkin PEN'in kaygılarını ilettiler ve yazıları nedeniyle ceza gören münferit yazarlara ilişkin davaları dile getirdi. Delegeler, barışçıl ifade özgürlüğü haklarını kullanmalarından ötürü hiç kimsenin cezalandırılmaması ya da hakkında dava açılmaması yönünde hükümetten teminat talep etti. Cumhurbaşkanı Gül, terörle mücadele edebilme ve terörü tecrit etmenin en etkili yolunun demokrasi standartlarını yükseltmekten geçtiği yönündeki inancını yineledi:

“Türkiye’de birçok iyi gelişme yaşanıyor ancak bu endişeler katettiğimiz yol üzerine gölge düşürüyor ve uluslararası sonuçlar da doğuruyor. Bu gelişmeler beni derinden üzmektedir ve bu sorunların çözülmesi ve ülke gündeminden kalkmasını Cumhurbaşkanı olarak herkesten daha fazla temenni ediyorum.”

AB Bakanı Egemen Bağış da Türkiye’de her şeyin mükemmel olmadığını kabul ederek, ifade özgürlüğü dahil çözülmesi gereken insan hakları sorunları olduğunu dile getirdi. Ancak, Kürtçe yayınlara dair sınırlamaların kaldırılması gibi gelişmelere dikkat çekerek mevcut şartların eskiye oranla çok daha iyi olduğu yönündeki düşüncesini de ekledi. PEN için kaygı oluşturan birçok sorunun çözümüne yönelik devam etmekte olan yargı reformuna işaret ederken, terörün sert bir tepki gerektiren bir sorun olduğunu vurguladı. AB’ye katılım sürecine ilişkin öfkesi açıkça belli olan Bağış, Türkiye’deki olumlu gelişmelerin takdir görmediği ve ülkesine yönelik daha sert katılım kriterleri ve “çifte standartlar” uygulandığını ifade etti.

Delegasyon İstanbul’a dönerek PEN Türkiye’nin düzenlediği ve 20’den fazla yazarın etkinliğe özel olarak yazdıkları metinleri okudukları Dünya Tutuklu Yazarlar Günü etkinliğine katıldı. Yazarlar arasında yargı süreçleri devam eden Büşra Ersanlı ve Nedim Şener; halen cezaevinde olan akademisyen Ayşe Berktaş’ın kardeşi Ali Berktaş, milletvekili Şafak Pavey, ifade özgürlüğü aktivistleri Nadire Mater ve Şanar Yurdatapan ve yazar Aslı Tohumcu, Ayfer Tunç, Elif Batuman, Gaye Boralıoğlu, İnci Aral, İpek Çalışlar, İrfan Sancı, Jaklin Çelik, Ned Beauman, Neşe Yaşin, Tarık Günersel, Tülin Dursun, Yavuz Ekinci ve Zeynep Oral yer almaktaydı. PEN Başkan Yardımcısı Eugene Schougin cezaevindeki yazar Muharrem Erbey’e ait bir metin okudu. Ayşe Berktaş’a ait mektup ise kardeşi Ali Berktaş tarafından okundu.⁴

İstanbul Kitap Fuarı’nın halka açık genel bir etkinlik olduğu düşünüldüğünde, açılış töreninde hem fuar organizatörü TÜYAP’ın hem de etkinliğin diğer ev sahibi Türkiye Yazarlar Birliği’nin genel müdürlerince Türkiye’de ifade özgürlüğünün durumuna vurgu yapılması son derece çarpıcıydı. Aralarında dönemin AB Bakanı Egemen Bağış’ın da bulunduğu kalabalık katılımcı ve basın mensubu kitlesinin yer aldığı salonda, hükümet temsilcilerine hitap eden konuşmacılar 70’den fazla yazarın cezaevinde oluşunu protesto etti. Törende söz alan Uluslararası PEN Başkanı John Ralston Saul tutuklu yazarları savunan bir konuşma yaptı. Konuşma sırası kendine geldiğinde Bağış Kürtçe’ye yönelik sınırlamaların kalkması ve din özgürlüklerinin genişletilmesi gibi olumlu değişimlere değindiği coşkulu bir yanıt verdi. Bağış ayrıca AB’nin özellikle azınlık hakları konusunda kendi üye devletlerindeki insan hakları standartlarını gözetmezken başka ülkelerden bu yönde beklentide bulunmasını eleştirdi. Sözlerine terörle mücadele için sert önlemler almanın gerekliliğini de ekledi.

PEN aynı zamanda Faslı ve İranlı yazarların kendi ülkelerindeki ifade özgürlüğü hakkında konuştukları bir panel düzenledi. İranlı şair ve aktivist Asieh Amini panelde kadın hakları savunuculuğu deneyiminden ve ‘Recmi Sonsuza Dek Durdurun’ kampanyasından bahsetti. Diğer panelistler ise; hükümeti açıkça eleştirdiği için sindirme ve ölüm tehditleriyle karşı karşıya kaldıktan sonra Belçika’ya kaçmak zorunda kalan Faslı gazeteci Zineb el Rhazoui ve Güney Afrika doğumlu, PEN İngiltere’nin dünya çapında ifade özgürlüğü kampanyasına öncülük eden üyelerinden Gillian Slovo’ydu.

İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ ZAMAN ÇİZELGESİ

KASIM 2012'DEN EYLÜL 2014'E

ARALIK 2012- OCAK- ŞUBAT 2013

Uluslararası PEN'in Ocak-Aralık 2013 dönemini kapsayan "Tutuklu Yazarlar Dava Listesi", Türkiye'de çoğu Terörle Mücadele Kanunu kapsamında tutuklanarak suç işlemekle isnat edilen 76 yazar ve gazetecinin cezaevinde olduğunu işaret etti.

- Taraf gazetesi genel yayın yönetmeni Ahmet Altan Başbakan Erdoğan'a "hakaret ettiği" gerekçesiyle 15.000 TL tazminat ödemeye mahkum edildi. Erdoğan kendisine "hakaret ettiği" gerekçesiyle BirGün gazetesine 100.000 TL değerinde tazminat davası açtı.
- Ocak ayında, tutuklu PKK lideri Abdullah Öcalan ile hükümet arasında süren barış müzakereleri esnasında Kürtçe üzerindeki sınırlamalar gevşetildi, Öcalan'ın kitaplarına dair yasak kalktı ve mahkemelerde sanıklara Kürtçe konuşma hakkı tanındı.
- PEN, 1998 yılında gerçekleşen Mısır Çarşısı'ndaki patlamayla ilişkili olmakla suçlanan yazar ve sosyolog Pinar Selek'e, daha önce üç kez beraat etmesine rağmen gıyabında verilen müebbet hapis cezasını protesto etti.
- PEN Türkiye Yönetim Kurulu üyeleri hakkında Ceza Kanunu'nun 301/4 maddesi gereğince "devletin manevi şahsiyetini aşağılamak ve adli mercileri etkilemek" suçuyla soruşturma açıldı. Suç isnat edilen eylem, PEN Türkiye'nin attığı tweetler nedeniyle dini aşağılamakla suçlanan müzisyen Fazıl Say'a karşı açılan davayı eleştirmesiydi.⁵ Şubat ayında Türk hükümeti, gazeteci ve yazarların haklarından mahrum edilerek cezaevine konduğu iddialarını ifade ve medya özgürlüğü üzerine düzenlenen üst düzey bir Avrupa Konseyi konferansında reddetti. Dönemin Adalet Bakanı Sadullah Ergin şöyle ifade etti, "**Cezaevindekiler gazeteci değil teröristtir.**"

MART- NİSAN-MAYIS 2013

İfade özgürlüğü üzerindeki baskılara ve çok sayıda gazeteci ve yazarın cezaevinde oluşuna yönelik ulusal ve uluslararası eleştiriler ertesinde, 4. Yargı Reformu Paketi olarak da bilinen İnsan Hakları ve İfade Özgürlüğü Bağlamında Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı kapsamında TMK ve TCK'nin bazı maddelerinde değişikliğe gidildi. Çoğu aktivist, 11 Nisan'da TBMM'nin onadığı değişikliklerin etkisiz olduğu yönünde görüş bildirdi. Uluslararası Af Örgütü paketin "istismara dayalı soruşturma davalarının devamına imkân tanıyarak, **daha da fazla sayıda siyasi aktivist, gazeteci ve insan hakları savunucusunun mesleklerini icra etmekten ötürü hapis cezasına çarptırılacağı**" yorumunu yaptı.

Sevindirici bir gelişme yaşandı ve TMK'nin 6. madde 2. fıkrası (terör örgütlerinin bildiri veya açıklamalarını basma veya yayınlama) ve 4. fıkrası (2. fıkrada ifade edilen suçun işlenmesi) değiştirilerek terörü teşvik etme tanımı doğrudan şiddet çağrısında bulunma ya da şiddeti teşvik etme yönünde daraltıldı. Geçmişte çok sayıda gazetecinin "suçu ve suçluyu övmekle" isnat edildiği Türk Ceza Kanunu'nun 215. maddesi artık "kamu düzeni açısından açık ve yakın bir tehlikenin ortaya çıktığına" dair delil gerektirmekteydi. Öte yandan, hala "terör örgütlerinin eylemlerini teşvik etmek ve meşrulaştırmak" gibi müphem ifadeler içeren yasaların geniş yoruma açık bırakıldığı yönünde kaygılar devam etti.

- Haklarında bir önceki yıl Newroz'a katıldıkları için 2013'ün Mart ayında TMK uyarınca dava açılan 21 Kürt hak mücadelesi destekçisi ve Barış ve Demokrasi Partisi üyesi arasında yazar Ayşegül Devocioğlu da bulunuyordu.
- Gazeteci Temel Demirel, 1915'te gerçekleşen Ermeni Soykırımı'na ilişkin 2007 yılında yaptığı açıklamalar nedeniyle Türk Ceza Kanunu'nun 301. maddesi uyarınca "Türk Milletini, Türkiye Cumhuriyeti Devletini, Devletin kurum ve organlarını aşağılamak"tan suçlu bulunmuş ve cezası tecil edilmişti. Tecil edilmiş cezanın şartlarını ihlal ettiği gerekçesiyle Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı'na sevk edildi.
- PEN İngiltere, 2011'in Ekim ayından beri KCK davaları kapsamında tutuklu olan yazar Ayşe Berktaş için imza kampanyası başlattı.
- Türkiye'de faaliyet gösteren İnternet Yayıncıları Derneği Türkiye'de yasaklı internet sitesi sayısının 30.000'e vardığını bildirdi.
- Türkiye'deki medya kuruluşları 50'den fazla kişinin hayatını kaybettiği Suriye sınırı yakınlarındaki Reyhanlı ilçesindeki patlama olaylarına yayın yasağı getiren mahkeme kararını protesto etti. Suriye istihbarat teşkilatıyla ilişkili oldukları iddia edilen birkaç kişi şüpheli olarak tutuklandı.
- 1 Mayıs İşçi ve Emekçiler Bayramı kutlamaları yasaklandı ve bu yasak yurt çapında polisin şiddetle karşılık verdiği protestolara yol açtı. 70'ten fazla kişi tutuklandı, İstanbul'daki eylem esnasında aralarında 6 gazetecinin bulunduğu çok sayıda gösterici yaralandı.
- İstanbul'un merkezinde, Taksim'de yer alan Gezi Parkı'nın iktidar tarafından yıkılmasını engellemeye yönelik başlayan eylemler yurt genelinde hükümet karşıtı ayaklanmalara dönüştü (lütfen kutucuğa bakınız).

GEZİ PARKI EYLEMLERİ

Taksim Yayalaştırma Projesi kapsamında yıkılması planlanan Gezi Parkı'na 27 Mayıs 2013 akşamı buldozerler girdi. Aralarında çevreciler ve Taksim projesine karşı çıkan örgütlerin ve şahısların bulunduğu Taksim Dayanışması'ndan çok sayıda kişinin bu plana muhalefeti bir süredir devam ediyordu. Buldozerlerin Gezi Parkı'na girdiği bilgisi sosyal medyada geniş yankı uyandırdı. Yirmi kişilik bir grup parkta kamp kurarak buldozerlerin ağaçları yıkmasını engellemek üzere nöbet tuttu.

Aşağıda Uluslararası PEN ve PEN İngiltere'nin 2014 Mart ayında ortaklaşa yayınladıkları "Gezi Parkı Eylemleri ve Eylemlerin Türkiye'de İfade Özgürlüğü'ne Etkileri" başlıklı raporundan bir bölüm yer almaktadır:

Ertesi sabah, yani 28 Mayıs günü polis ilk kez aşırı güç, göz yaşartıcı bomba ve biber gazı kullanarak alanı boşaltmaya kalktı. Bu boşaltma girişimi esnasında yakından biber gazına maruz kalan kırmızı elbiseli bir kadının fotoğrafı sosyal medyada paylaşıldığında protestolar alevlendi ve ertesi gün birçok kişi polisin sert yöntemlerine meydan okuyarak parka geldi. 30 Mayıs sabahının ilk saatlerinde parka baskın yapan polis biber gazı ve tazyikli suyla eylemcileri dağıtmaya çalışırken belediye yetkilileri eylemcilerin çadırlarını ateşe verdi. Polis şiddeti görüntüleri yine sosyal medyada geniş yankı bularak daha fazla eylemcinin parka ve civar semtlere akın etmesine yol açtı. Bu meydan okumaya 31 Mayıs'ın ilk saatlerinde polis saldırıyla karşılık verdi. Ankara ve İzmir'de dayanışma protestoları başladı. Dayanışma protestoları büyüyerek civar kentlere yayıldı. [Bir sonraki gece Gezi Parkı tekrar işgal edilerek 15 gün süren komünal bir yaşam alanına dönüştü ancak ülke çapında gösteriler ve polisle yaşanan çatışmalar 16 Haziran'a dek sürdü.] Haziran'ın sonuna gelindiğinde, resmi tahminlere göre Türkiye'nin 81 ilinin 80'inde 3.545.000 kişi Gezi Parkı göstericileriyle dayanışma halinde sokaklara döküldü. 5.300 kişi tutuklandı, çoğu suç isnat edilmeksizin 160 kişi uzun saatler keyfi bir şekilde gözaltında kaldı.

*Hükümetin sert tepkisi sokaklarda toplanma özgürlüğünün bastırılmasıyla sınırlı kalmadı. Eylemler süresince Twitter kullanımına ilişkin geniş çaplı soruşturmalar İzmir, Antakya ve Mersin illerinde birçok kullanıcının tutuklanmasına sebep olurken, sosyal medyada seslerini yükselten kişilere karşı hakaret davaları açıldı. Oyun yazarlarına, oyunculara ve karikatüristlere yönelik soruşturmalar eylemlerin ertesinde caydırıcı etki yaratırken olayları naklen yayınlama cesareti gösteren televizyon kanalları yayın kurallarını ihlal ettikleri gerekçesiyle ağır maddi cezalara çarptırıldı. **Türkiye Gazeteciler Cemiyeti'nin verilerine göre eylemler süresince 845 gazeteci işinden oldu. 30 Eylül'e kadarki süre boyunca 153 gazeteci saldırıya uğradı ve 39 gazeteci polis tarafından gözaltına alındı.***

Raporun tamamı için bakınız: <http://www.pen-international.org/wp-content/uploads/2014/03/PEN-Gezi-Report.pdf>

TEMMUZ-AĞUSTOS-EYLÜL 2013

Gezi ayaklanmalarının etkileri Temmuz ve Ağustos ayları boyunca göstericilerin ev ve iş yerlerine düzenlenen polis baskınları ve ülke çapında kitlesel tutuklamalarla devam etti. Eskişehir'de dövülen eylemci Ali İsmail Korkmaz'ın ölümü geniş çapta protesto edildi.

- Dönemin Başbakanı Erdoğan'a "hakaret" ettiği gerekçesiyle yazar Ahmet Altan'a yönelik 15.000 TL değerindeki tazminat cezası 11 ay hapis cezasına ve sonra para cezasına çevrildi. Gazeteci Bekir Coşkun da Erdoğan'a "hakaret" ettiği gerekçesiyle açılan dava sonucu benzer şekilde para cezasına çarptırıldı.
- Türkiye Yayıncılar Birliği Temmuz ayında yayınladığı yıllık raporda, KCK davası kapsamında aleyhlerine dava açılan 26 gazeteci ve medya emekçisinin hâlâ cezaevinde olduğunu bildirdi.
- Uluslararası PEN aralarında yazar Mustafa Balbay'ın da bulunduğu çok sayıda gazeteci ve yazara yönelik TMK kapsamında uzun süreli hapis cezasıyla sonuçlanan tartışmalı yargılama sürecini protesto etti.
- Piyanist Fazıl Say'ın dine hakarettten ötürü aldığı 10 aylık hapis cezası yeniden yargılama sonucunda mahkeme tarafından onandı (Say 2012'de paylaştığı tweet'ler nedeniyle ilk kez 2013 yılının Nisan ayında ceza almıştı).
- Gezi eylemleri esnasında Ahmet Atakan'ın öldürülmesi nedeniyle gerçekleşen protestoların haberini yaparken sekiz gazetecinin yaralandığı bildirildi.
- Ünlü gazeteci Can Dündar'ın Milliyet gazetesindeki işine son verildi. Benzer şekilde başka muhalif gazeteciler işten çıkarıldı ya da istifa etti. Bianet'in Gezi Direnişi ile ilgili derlediği gazetecilik raporuna göre, eylemler süresince yaptıkları haberler neticesinde 22 gazeteci istifa etti ve 14 gazeteci işten çıkarıldı.
- Popüler internet sözlüğü Ekşi Sözlük'te hesabı bulunan 40'tan fazla kişi sitede yayınladıkları metinlerde "dine hakaret etmekle" suçlandı.
- KCK davası kapsamında iki gazetecinin daha tutuksuz yargılanmak üzere serbest bırakılması ertesinde cezaevindeki gazeteci sayısı 20'ye düştü. PEN bu gazetecilere destek olmak için eylem çağrısında bulundu.

EKİM-KASIM-ARALIK 2013

Siyasetçilerin, hükümet yetkililerinin ve işadamlarının rüşvet ve yolsuzluk yaptıklarına dair iddiaların ortaya çıkması ertesinde, hükümet ve Gülen Hareketi arasında savaş patlak verdi. Yolsuzluk soruşturması kapsamında savcılar ve emniyet güçleri hükümet yetkililerine yönelik baskın düzenledi. Dönemin Başbakanı Erdoğan operasyonu vaktiyle müttefiki olan Fethullah Gülen'in (Gülen hareketinin lideri) (lütfen kutucuğa bakınız) düzenlediği bir darbe girişimi olarak ilan etti ve yolsuzluk suçlamalarıyla ilişkili emniyet müdürlerini tasfiye etme girişimine başladı. İddiaların temelini oluşturan ses kayıtlarının birinde, Başbakan'ın doğrudan bir medya patronuna yayınlarını sansürleme talimatı verdiği öne sürülüyordu. Ortaya çıkan kayıtlar ülke çapında tepkiye yol açtı.

Amerika'da kendi isteğiyle sürgün hayatı yaşayan Fethullah Gülen'in önderliğindeki sosyal ve dini bir akım olan Gülen hareketi (Hizmet) ılımlı İslamcı karakteriyle, yakın zamana dek Adalet ve Kalkınma Partisi'nin müttefiki idi. Türkiye ve yurt dışında 140 ülkede kurduğu özel okulları yönetmekte ve dinlerarası diyalog faaliyetleri yürütmektedir. Ancak hareketin, hükümet içerisinde 'paralel yapı' olarak ifade edilen bir yapı kurduğu ve bürokrasiye ve özellikle emniyet, ordu ve yargıya sızdığı yönünde şüpheler ortaya çıkmıştır. Olayların ortaya çıktığı tarihten bu yana yüzlerce emniyet, ordu ve yargı mensubu tasfiye edildi ya da başka yere atandı ve yolsuzluk soruşturmasına dahil olan polis memurları tutuklandı.

- Yazar Ayşe Berktaş ve beş KCK sanığı iki yıl cezaevinde kaldıktan sonra tutuksuz yargılanmak üzere serbest bırakıldı. Ergenekon davasında TMK kapsamında 34 yıl hapis cezasına mahkum edilen gazeteci Mustafa Balbay da dört yıldan fazla tutuklu kaldıktan sonra aynı şekilde serbest bırakıldı; temyiz duruşmaları devam ediyor. PEN bu serbest bırakılmaları memnuniyetle karşılarken ifade özgürlüğünün sürekli ihlal edilmesini önlemeye yönelik yargı reformlarına duyulan ihtiyacı vurguladı.
- Muhabir Füsun Erdoğan ve beş gazeteci yasaklı Marksist-Leninist Komünist Partisi MLKP'nin öncü üyelerinden oldukları iddiasıyla TMK kapsamında müebbet hapis cezasına çarptırıldı. Sanıklar 2006 yılından beri davaları süren 29 kişi arasındaydılar. PEN Norveç bu kararlarla ilgili uluslararası protesto yayınladı.

OCAK-ŞUBAT-MART 2014

2014'ün Ocak ve Şubat ayları boyunca üst düzey devlet erkânının yolsuzluğa karıştığını iddia eden ses kayıtları, iktidarın olağanüstü tepkisine ve internet yasaklarının ağırlaştırılmasına ve yargı bağımsızlığının daha fazla denetim altına alınmasına yol açtı. Yerel seçimler Mart ayının ana gündemini oluşturdu. AKP yerel yönetimlerin çoğunu kazanırken, bazı medya kuruluşları seçimlere hile karıştırıldığını öne sürdü.

Siyasi demeçlere ilişkin yasakların kalkması ve anadilde eğitime erişimle ilgili önerileri içeren 5. Yargı Reformu Paketi Şubat'ta meclis tarafından onaylandı. Pakette ayrıca duruşma öncesi azami tutukluluk süresini beş yıla indiren bir madde yer aldı. Bunun ertesinde bazı mahkumlar serbest bırakıldı. Ancak pakette yer alan Toplantı ve Gösteri Yasası'na dair değişiklikler, toplanma hakkının kullanımına yönelik daha sert önlemler getirdi.

- İnternet sansür yasası olarak da bilinen ve son yıllarda internet kullanımına yönelik sınırlamalar getirmesi nedeniyle epey eleştirilen 5651 No'lu yasaya karşı gösteriler düzenlendi. 6 Şubat'ta yürürlüğe giren yasada, Telekomünikasyon İletişim Başkanlığı'na mahkeme kararı olmadan internet sitelerine erişimi engelleme yetkisi verilmekte ve kullanıcıların "uygunsuz internet sitelerine" erişimlerine kısıtlamalar yer almaktadır. Ayrıca bu yasayla beraber son iki yıl kullanıcıların ziyaret ettikleri internet sitelerini kayıt altına alan internet servis sağlayıcılar, bu bilgileri talep eden makamlara verebilmektedir. Bu yasal değişiklikler ulusal ve uluslararası tepkilere rağmen kabul edildi. Uluslararası PEN bu kanuna karşı bir tepki yazısı yayınladı. Dönemin Cumhurbaşkanı Gül'ün talebi üzerine 26 Şubat'ta yasanın belli bölümleri iyileştirilerek internet sitelerinin geçici olarak engellenmesi için 48 saat içerisinde mahkeme tarafından onay alınması ve yetkililerin kişisel verilere erişimi için mahkeme kararı çıkarılması zorunlu hale geldi.
- Gezi'nin yankıları sürdü. Şubat ayında 2013 yılı Temmuz ayında Gezi eylemleri esnasında attıkları tweetler nedeniyle 29 öğrenciye dava açıldı.
- Gezi eylemleri sırasında polisin attığı gaz bombası fişeginin isabet etmesi ertesinde 269 gün komada kalan 15 yaşındaki Berkin Elvan'ın ölümü geniş çaplı eylemlere yol açtı. Eylemlere polis daha fazla şiddet, göz yaşartıcı bomba ve tazyikli suyla müdahale etti.
- Mart ayında PEN İngiltere, "Gezi Parkı Eylemleri ve Eylemlerin Türkiye'de İfade Özgürlüğü'ne Etkileri" raporunu yayınladı.
- KCK davasında üç gazeteci ve tutuklu son yazar Deniz Zarakolu da serbest bırakıldı. Ergenekon davası kapsamında tutuklanan gazeteci Tuncay Özkan ve Merdan Yanardağ serbest bırakıldı. Bianet'e göre Mart ayı bitiminde hâlen cezaevinde 35 gazeteci ve 15 yarıncı bulunmaktaydı. Haber ağı Bianet, gazetecilerin 22'sinin ve yayıncıların tamamının Kürt olduğunu bildirdi.
- Twitter ve YouTube yasaklandı. Twitter yasağı nihayet Nisan ayının başlarında, YouTube yasağıysa Mayıs'ta kalktı. Altmış dört önde gelen uluslararası yazar, yasaklara karşı Türkiye hükümetine tepki mektubu yolladı.

NİSAN-MAYIS-HAZİRAN 2014

Bianet Nisan ayında, 2014'ün ilk üç ayı içerisinde Başbakan Erdoğan'a hakaret suçuyla 17 kişinin toplam 31 yıl hapis cezasına çarptırıldığını (henüz hiçbirisi tutuklanmadı), ve en az 40 gazetecinin saldırıya uğradığını bildirdi.

- Kürt yazar ve avukat Muharrem Erbey, uzun tutukluluk süreleri gibi keyfi uygulamalara son vermeyi amaçlayan 5. Yargı Reformu Paketi kapsamında serbest bırakıldı. Paketten yararlanan bir diğer isim, Kasım 2013'te müebbet hapis cezasına çarptırılan ve Mayıs ayında serbest bırakılan gazeteci Füsun Erdoğan oldu.
- 1 Mayıs gösterileri yine yasaklandı. Yasağa karşı çıkan 171 gösterici tutuklandı, aralarında gazetecilerin de bulunduğu birçok gösterici göz yaşartıcı bombası fişekleri ve plastik mermiler nedeniyle yaralandı.
- 13 Mayıs'ta meydana gelen Soma maden faciasında hayatını kaybeden madenci sayısı resmi rakamlara göre 301 olarak belirlendi. Yeterli güvenlik önlemlerinin alınmış olması halinde ölümlerin önlenilebileceği görüşü kamuoyunda tepkiye yol açtı. Erdoğan, felaketi önyargılı yansıttıkları gerekçesiyle gazetecileri suçladı, muhabirler olaya ve resmi can kaybı rakamlarına yönelik yayın sınırlamalarıyla karşı karşıya kaldı.
- Uluslararası PEN, gazeteci Can Dündar'ın aleyhine açılan yeni hakaret davasına ilişkin bildiri yayınladı.
- Haziran ayında Irak'ın Musul şehrindeki Türkiye Başkonsolosluğu IŞİD tarafından saldırıya uğradı. Türkiye olayla ve 50 konsolosluk yetkilisi ve çocukların da aralarında bulunduğu ailelerinin rehin alınmasıyla ilgili yayın yasağı getirdi.
- Metis Yayınları, PEN Norveç ve Norveç Kurmaca Olmayan Yazarlar ve Çevirmenler Derneği, NTV Tarih Dergisi'nin Gezi sayısının İngilizce çevirisini yayınladı. İlgili sayı Gezi eylemleri esnasında derginin sahipleri tarafından sansürlenmiş ve dergi kapatılmıştı.
- Uluslararası PEN Pınar Selek'in davasının sona erdirilmesine yönelik çağrıda bulundu (yukarıya bakınız). Karar birkaç gün sonra Yargıtay tarafından bozuldu.

TEMMUZ-AĞUSTOS-EYLÜL 2014

Ağustos ayının başlarında ilk defa halkoyu ile cumhurbaşkanı seçimleri gerçekleşti ve Recep Tayyip Erdoğan oyların %51'ini kazanarak Cumhurbaşkanı seçildi. Gazetecilere yönelik tehditler ve davalar devam etti ve medyada nefret söyleminin arttığı ifade edildi. İnternet üzerindeki baskılar yoğunlaştı.

- Temmuz ayında Ankara Gazeteciler Cemiyeti "Özgürlük İçin Basın Projesi" raporunu yayınladı. Raporla sosyal medya yasakları, gösteri hakkı, televizyonculara verilen cezalar ve diğer gelişmelerin yer aldığı birçok mesele ele alındı.
- Ağustos ayının başında, Cumhurbaşkanlığı seçimleri sürecindeki bir mitingde Recep Tayyip Erdoğan Economist muhabiri Amberin Zaman'a yönelik şu ifadeleri kullandı: "Gazeteci kılıklı militan, edepsiz kadın... Haddini bil! Yüzde 99'u Müslüman olan bu halka saygısızca hakaret ediyorsun." Zaman, televizyonda yayınlanan bir söyleşi esnasında hükümeti eleştirmişti. Erdoğan'ın yorumları ertesinde tehdit yağmuruna tutuldu. Üç kadın gazeteci; Ceyda Karan, Selin Girit ve Ceylan Yeğinsu da benzer şekilde hükümet yetkililerinin hedefi oldu.
- 10 Ağustos'ta ülkede ilk kez halk oyuyla Cumhurbaşkanlığı seçimleri gerçekleşti. Eski Başbakan Recep Tayyip Erdoğan oyların %51.79'unu alarak 28 Ağustos tarihinde resmi olarak Cumhurbaşkanlığı koltuğuna oturdu.
- Hrant Dink Vakfı 28 Ağustos'ta "Medyada Nefret Söyleminin İzleme Raporu" yayınladı. Ocak-Nisan 2014 aylarını kapsayan raporda medyada özellikle gayrimüslim azınlıklar ve LGBTİ bireylere yönelik nefret söyleminin arttığı bildirildi.
- 29 Ağustos'ta Başbakanlık görevine getirilen eski Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu Kürtlerle barış müzakereleri, AB katılımı sürecinin devamı ve 'paralel' devlet içerisinde Gülen cemaatinin nüfuzunun ortadan kaldırılması konularının hükümet için öncelikli olduğunu ifade etti. Eylül ayında gerçekleşen dördüncü baskın kapsamında cemaatle ilişkili olduğu iddia edilen yirmiden fazla polis memuru tutuklandı.
- Türk yetkililerin ülke çapında internet kullanıcılarına yönelik giderek sertleşen kısıtlamalarının yoğun olarak eleştirildiği 9. Geleneksel İnternet Yönetişim Forumu 2-5 Eylül tarihleri arasında İstanbul'da gerçekleşti. Bazı kurumlar buna karşılık kendi İnternet Yönetişimsizliği Forumu'nu düzenleyerek etkinliği boykot etti.
- Kabul edilen yeni yasa tasarısıyla birlikte Telekomünikasyon İletişim Başkanlığı'nın internet sitelerini engelleme ve mahkeme kararı olmaksızın veri erişimi yetkisinin genişletilmesi internete yönelik baskıyı artırdı. Eylül ayının sonunda Gezi eylemleri esnasında Twitter üzerinde yaptıkları yorumlar nedeniyle yargılanan 28 kişiden 27'si beraat etti.
- Can Dündar'a üst düzey hükümet yetkililerinin yolsuzluk eylemlerine yönelik yayınları nedeniyle, üç ayrı hakaret davası başlatıldı (yukarıya bakınız). Bianet medya gözlem raporunda, son altı ayda Erdoğan'a hakaret gerekçesiyle 36 kişinin para cezasına ve 17 kişinin hapis cezasına çarptırıldığını ve 35 kişinin yargılandığını bildirdi.
- Yazar Erol Özkoray Gezi eylemleri üzerine yazdığı kitabında Cumhurbaşkanı Erdoğan'a hakaret ettiği gerekçesiyle 11 ay hapis cezasına çarptırıldı. Cezası 5 yıllık denetimli serbestlik şartıyla tecil edildi.
- Eylül ayının sonlarında Musul'daki Türkiye Başkonsolosluğu'ndaki rehinelere serbest bırakılmasına rağmen olaya ilişkin medya karartması uygulaması devam etti.

GÖRÜŞMELER

METODOLOJİ

PEN Norveç'in araştırmacıları, Aralık-Mart 2014 arasında İstanbul, Diyarbakır ve Londra'da, bizzat ve elektronik posta üzerinden 57 kişiyle toplam 38 görüşme gerçekleştirdi. Görüşülen kişilerin çoğu PEN'in son yıllarda Türkiye'de yaptığı çalışmalar esnasında tanıdığı yazar, gazeteciler, aktivistler veya başkalarının önerilen ve tamamı Türkiye'de ifade özgürlüğüne ilişkin bilgi ve deneyim sahibi olmaları sebebiyle seçilen kişilerdi. Siyasi, dini, etnik ve yaş grubu açısından farklılık gösteren veriler elde etme amacı güdüldü ve bu büyük ölçüde bu amaca ulaşıldı (aşağıdaki tablolara bakınız). Kısmen cezaevinde bulunan Kürt aktivistlerin sayıca fazla oluşu ve aktif bir PEN Kürt merkezinin varlığı nedeniyle diğer gruplara nazaran Kürtlerden daha fazla bilgi toplandı.

Üç araştırmacı, otuz adet birebir görüşme gerçekleştirdi. Bu görüşmelerin biri dokuz, biri yedi, ikisi üçer kişilik iki grup ve üçü de iki kişilik gruplar halinde yürütüldü.

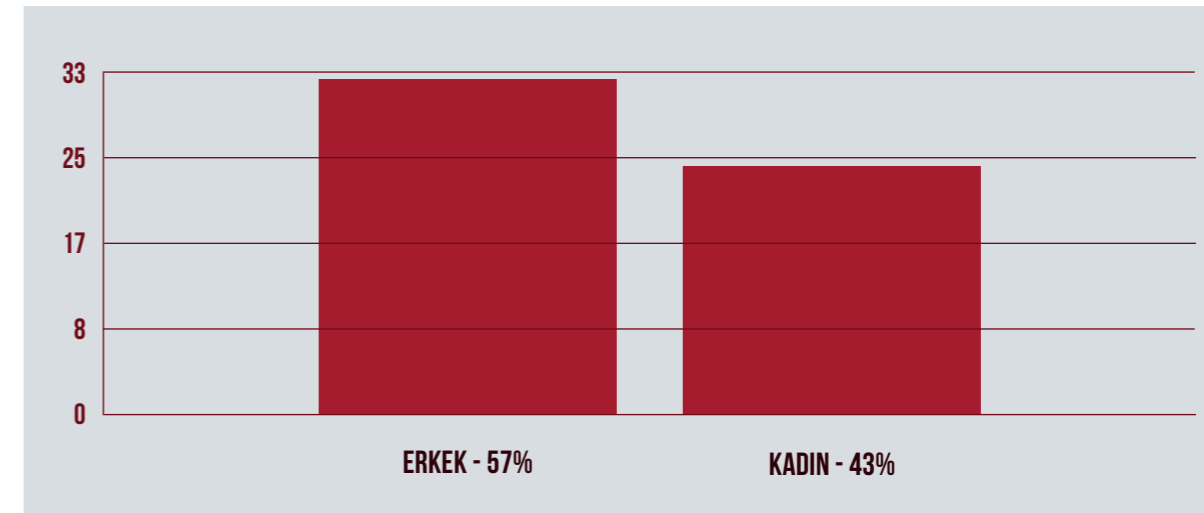
Bireysel görüş ve fikirlerin ifade edilmesine imkân tanımak amacıyla araştırmanın nitel yönüne ağırlık verilmiştir. Çok sayıda görüşme arasından çeşitli görüşleri temsil eden veya ilgili konuya farklı bir bakış açısı getiren belirli bir yorum seçkisi oluşturulmuştur.

Görüşmeler, on yıl öncesine kıyasla bugün ifade özgürlüğünün durumu, cezaevindeki yazarların sayısı, yargı bağımsızlığı, otosansür, Gezi eylemleri ve yeni internet kısıtlamaları, azınlıkların ifade özgürlüğü ve geleceğe yönelik öngörüler gibi konuların yer aldığı bir soru çizelgesiyle gerçekleştirilmiştir (soruların tam listesi için lütfen Ek III'e bakınız). Görüşülen kişilerin zaman kısıtlamaları nedeniyle soruların tamamını cevaplayamadığı bazı durumlarda görüşülen tüm kişilere sorulan en önemli sorular tespit edilerek zaman elverdiğince diğer sorulara geçilmiştir.

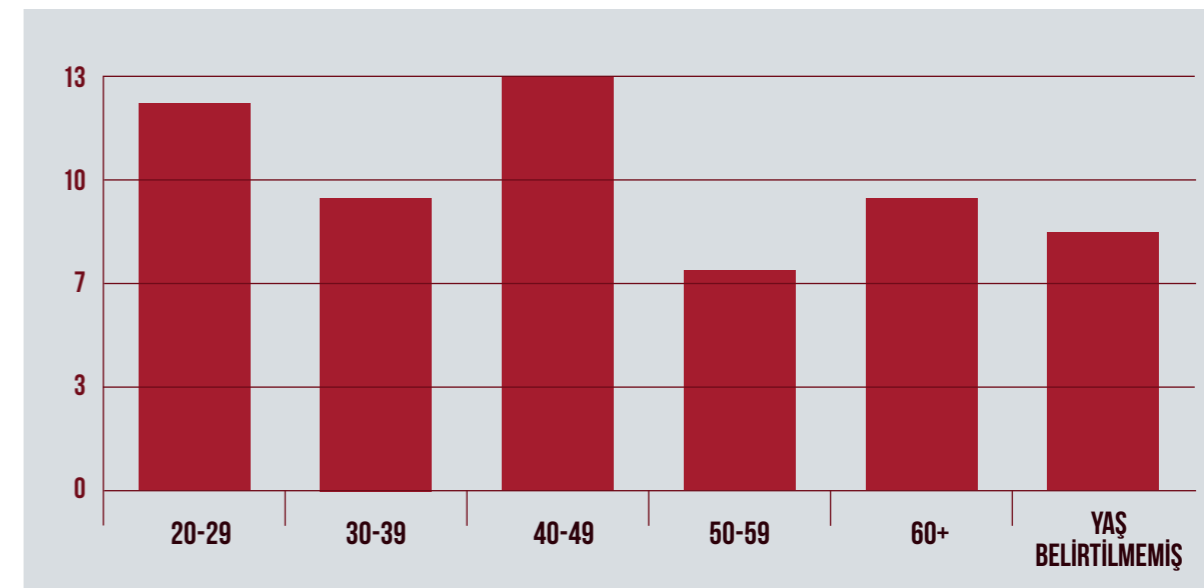
Görüşmelerin gerçekleştirildiği Ocak-Mart 2014 arası dönemde Türkiye oldukça çalkantılı gelişmelere sahne olmuş ve Gezi eylemlerinin yankıları devam etmekteydi. Bu nedenle yanıtlar genellikle yakın geleceğe dönük yaygın güvensizlik ve kaygı hissiyatını yansıtmaktadır. Görüşülen kişilerin bir kısmı isminin gizli tutulması ricasında bulunmuştur.

Bu raporda ifade edilen ve alıntılanan görüşler yalnızca görüşme yapılan kişilere ait olup raporun yazarları veya PEN Norveç'in mutlak surette paylaştığı görüşler değildir.

CİNSİYET

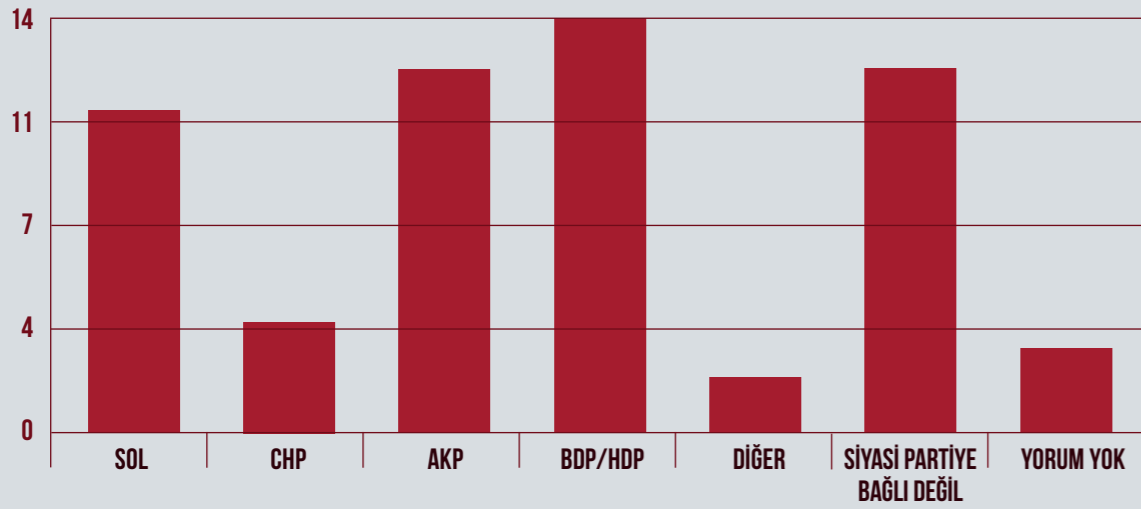

YAŞ ARALIĞI

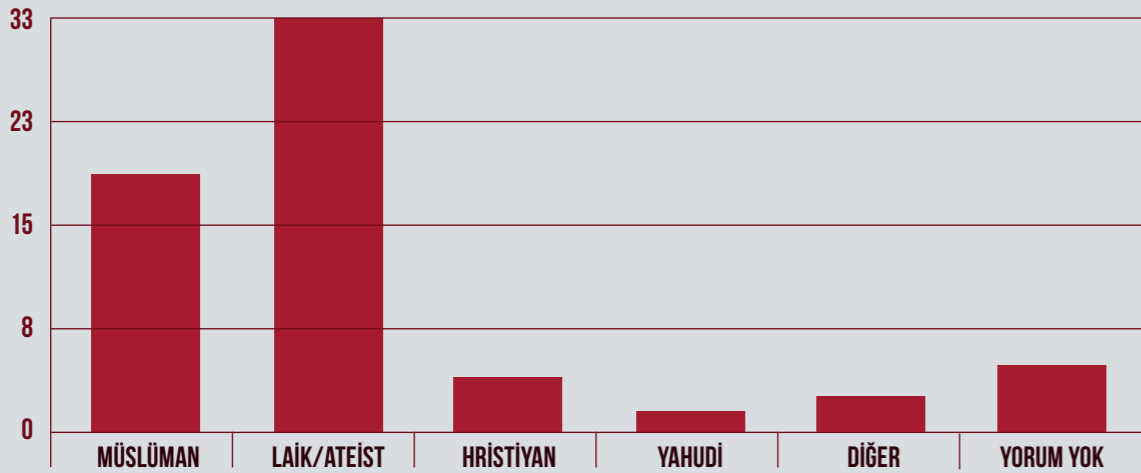
SİYASİ GÖRÜŞ

Görüşme yapılan kişilere siyasi görüşleri sorulmuştur. 11 kişi kendisini liberalden Marksist'e varan çizgide solcu olarak tanımladı. 4 kişi muhalefet partisi CHP'yi, 11 kişi iktidar partisi AKP'yi desteklediğini ifade etti. 14 kişi Kürt yanlısı BDP ve HDP partisiyle ilişkili olduğunu, 12 kişiye hiçbir partiye yakın hissetmediğini beyan etti.

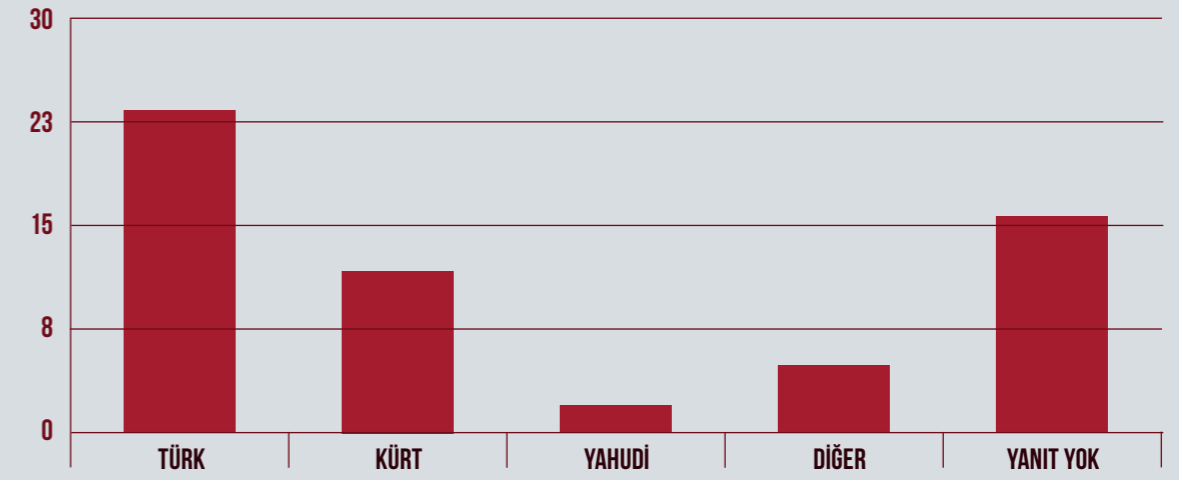
DİN

Görüşülen kişiler arasında ikisi Sufi on dokuz kişi Müslüman olduğunu ifade etti. Çoğunluk kendini ateist ya da laik olarak tanımlarken, az sayıda kişi Yahudi veya Hıristiyan olduğunu, geri kalanlar ise yorum yapmamayı tercih etti.

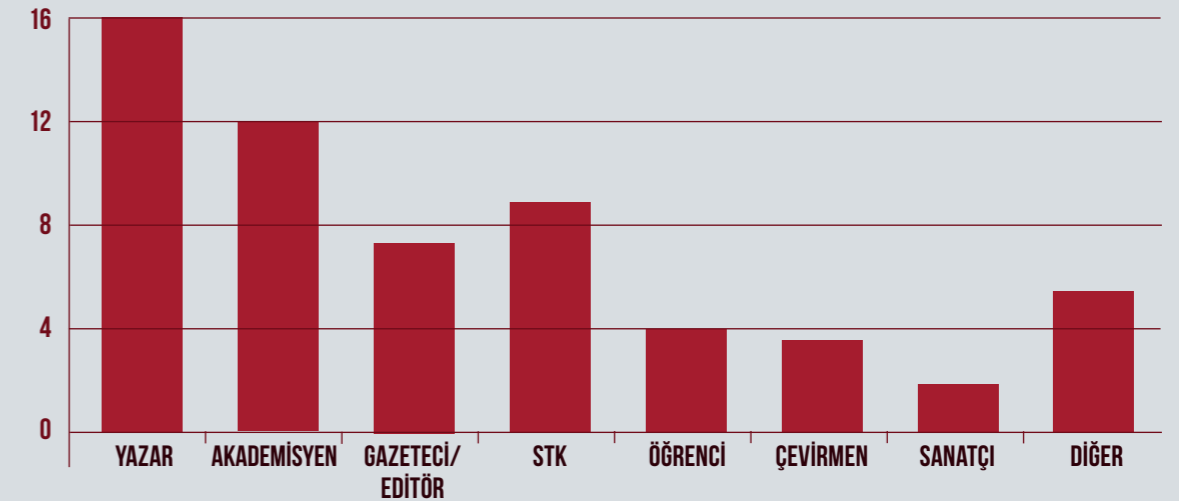
ETNİK KÖKEN

Yirmi dört kişi Türk olduğunu veya hiçbir azınlık grubuna dahil olmadığını ifade etti. Biri Zaza on üç kişi Kürt, iki kişi Yahudi, bir kişi Ermeni, bir kişi Süryani ve iki kişi Türkiye dışından olduğunu beyan ederken geri kalan kişiler yorum yapmamayı tercih etti.

MESLEK

Görüşülen kişilerden on altısı yazar, on ikisi akademisyen, yedisi editör/ gazeteci ya da yayıncı olduğunu, dokuzu sivil toplum örgütü veya sanat kuruluşlarında çalıştığını ifade ederken geri kalan kişilerden üçü çevirmen, ikisi sanatçı, dördü öğrenci ve geri kalanlar farklı meslek mensuplarıydı.

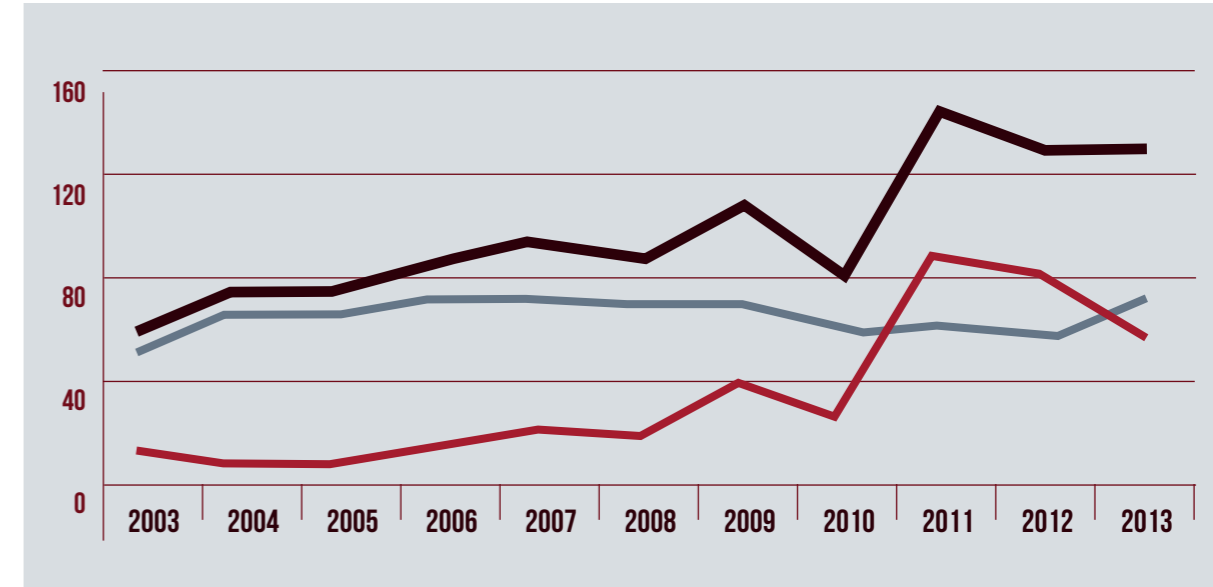
CEZAEVİNDEKİ GAZETECİ VE YAZARLAR

PEN Kasım 2012’de Türkiye’yi ziyaret ettiğinde rakamlar yaklaşık **70** gazeteci ve yazarın cezaevinde olduğunu, bunlar dışında 50 gazeteci ve yazarın ise yargılanmakta olduğunu gösteriyordu. Bu rakamlarla dünyada İran ve Çin’i geride bırakarak en fazla sayıda yazarı cezaevinde tutan ülke konumuna gelen Türkiye hem yurt içinde hem yurt dışında son derece eleştirildi. 2013’ün sonuna gelindiğinde ise yapılan yasa değişiklikleri neticesinde uzun süredir tutuklu olarak yargılanan birçok mahkum serbest bırakılmaya başlandı ve rakamlarda azalma gözlemlendi.

Aynı yılın sonunda Uluslararası PEN cezaevinde **54** gazeteci ve yazarın olduğunu, bunlar dışında 70’ten fazla gazeteci ve yazarınsa yargılanmakta olduğunu bildirdi. 2014’ün Temmuz ayında Türkiye’deki ifade özgürlüğü gözlemcileri, tutuklama süresinin azaltılması ertesinde yaşanan serbest bırakılmalara karşın **23** gazeteci ve yazarın halen cezaevinde bulunduğunu bildirdi. Öte yandan, serbest bırakılanların aleyhine açılan davalar sona ermedi, yeni davalar açılmaya devam etti ve 2014 yılı sonundaki rakamlar önceki yıllara nazaran yargılanan yazar sayısında ciddi bir azalma olmadığını gösterdi.

CEZAEVİNDE VE YARGILANMAKTA OLAN YAZARLAR — 2003-2013*

■ CEZAEVİNDE ■ YARGILANMAKTA ■ TOPLAM

*Kaynak: Uluslararası PEN Tutuklu Yazarlar Komitesi Dava Listeleri (Aralık rakamları), 2003-2013.

GÖRÜŞÜLEN KİŞİLERİN TÜRKİYE’DE ÇOK SAYIDA YAZAR VE GAZETECİNİN CEZAEVİNDE BULUNDUĞU YÖNÜNDEKİ BİLGİLERE İLİŞKİN YORUM YAPMASI İSTENDİ.

Görüşme yapılan kişilerin yorumları arasında çok sayıda yazarın aleyhine dava açılmasının Türkiye’ye olumsuz yansıdığı görüşü yer aldı. Bu kişilerin yazdıkları yazılar haricinde eylemleri nedeniyle tutuklu olduklarına yönelik şüpheler dile getirildiyse de, genel kanı iktidara gelen hükümetlerin mahkemeler ve cezaevlerini kullanarak siyasi muhaliflerini cezalandırmasının uzun süredir var olan bir sorun olduğu yönündeydi.

Genç bir yazar ve çevirmen olan Merve Pehlivan “İran veya Çin gibi başka ülkelerle denk olmayı bırakın onlardan daha da kötü durumda olduğumuzu okuduğum zaman [...] bu durumun son derece korkunç olduğunu hissediyorum.” diye ifade etti. Akademisyen Alper Bilgili de bu görüşe katılarak ekledi: “Gazetecilerin aleyhine dava açılması bir ülkenin demokrasi kalitesini ortaya koyan en önemli göstergelerden biri olarak düşünülebilir.” İsmi gizlemeyi tercih eden bir yazar bu durumun yeni olmadığını ifade etti. “Bu hep böyleydi. Bu ülke bu meseleyle meşhurdur.” Kendisi de yakın zamanda cezaevinden çıkan akademisyen ve çevirmen Ayşe Berktaş durumu şöyle açıkladı: “Normal şartlar bunlar, günlük yaşamın bir parçası. Herkesin cezaevinde bir tanıdığı var, ‘ne fark eder’? Kanıksıyorsunuz ama bu kanıksanacak bir şey değil.”

Dini grupları temsil eden çatı kuruluş Sivil Dayanışma Platformu (SDP) Başkanı Ayhan Ogan, Türkiye Cumhuriyeti'nin 90 yıl boyunca değişen siyasi yapıları içerisinde tutuklu gazetecilerin değişmez bir öge olduğunu ifade etti.

“Neden elli⁶ gazetecimiz cezaevinde? Türkiye’de siyasi yapı bürokrasinin egemenliği altındadır ve bürokrasiye tehdit oluşturduğu düşünülen herkes tutuklanmaktadır.” Ogan sözlerine şöyle devam etti: *“Cezaevindeki gazetecilerin hemen hepsi yasadışı [terörist] gruplarla bağlantılı olduğu suçuyla itham ediliyor. Tutuklu olmalarının yazılı veya sözlü beyanlarıyla alakası yoktur.”* Grup olarak görüşülen SDP’ye bağlı dokuz genç de cezaevindeki gazetecilerin yazıları ya da yaptıkları haberlerden ziyade, terörist faaliyetlerle ilişkili olmaları nedeniyle tutuklu oldukları yönünde şüphelerini dile getirdi.

İstanbul merkezli Helsinki Yurttaşlar Derneği’nden Emel Kurma gibi hükümet yanlısı olmayan kişiler de kuşkulu bir yaklaşım sunarak listeleri oluşturanların ön yargılı olduklarına ilişkin düşüncelerini ifade etti: *“Mesele sanki solun gördüğü zulüm, ‘solun ıstırabı’ymış gibi gösterildi... Bu bakış açısı beni ciddi anlamda rahatsız ediyor ve cezaevinde yalnızca solcular varmış izlenimi yaratıyor. İslami gruplar ya da başka gruplardan cezaevinde olan var mı diye sormak lazım. Siyasi İslamcı gruplara mensup tutuklu kimselerin serbest bırakılması ya da adil biçimde yeniden yargılanmasına yönelik kampanyalardan da anlaşılacağı üzere cevap evet, var.”*

Yazar Roni Margulies şöyle ifade etti: *“Batı, [tutuklamalar hakkında] Türkiye’deki Kemalist İslamofobik kaynaklardan bilgi alıyor. Birçok gazeteci cezaevinde, doğru, ancak bu kişilerin çok büyük bir yüzdesi [...] Kürt. Bu kişiler genel olarak ifade özgürlüğünün olmayışından ötürü değil, özel bir tabu nedeniyle cezaevinde. Bu olayı daha az kabul edilir kılmıyor ancak Kemalistlerle konuşan ya da Batılı kaynakları okuyanlar herkesin cezaevine girdiğine dair bir izlenim elde ediyor. Bu doğru değil.”*

Son olarak dergi editörü Murat Yalçın’ın ifadeleri şu yöndeydi: *“Sayı mühim değil. Mühim olan düşünce ve fikirlerin yargılandığıdır.”*

Blog yazarı Gürkan Özturan, ortaya çıkan ters etkiye atıfta bulunarak tutuklanmalarla beraber bazı kitapların normal şartlarda ulaşamayacakları okur kitlesinin dikkatini çektiğini ifade etti: *“Son yıllarda gazete manşetlerinde görmeseydim varlığından haberim olmayacak bazı kitaplar yasaklandı. [...] Ahmet Şık’ın tutuklandığını’ duyduğumda, ‘Herkesin bağıırıp çağırdığı bu adam da kim? dedim, sonra da kitaplarını okumaya başladım.”*

İFADE ÖZGÜRLÜĞÜNÜN BASKI ALTINA ALINMASI

Aşağıdaki cevaplar geçmişteki cezaevi deneyimlerinden korkunç bir suikast girişimine varan eksende gerçekleşen çeşitli vakalara dayanıyor. Son yıllarda, bazı yazarlar hâlâ kimisi yıllarca süren davalarda yargılansa da, tutuklanma artık başlıca sorun olmaktan çıkmış durumda. Görüşülen kişiler, düşüncelerini ifade etmelerini zorlaştıran ve hatta baskı altına alan diğer unsurlar arasında yaşadıkları işini kaybetme korkuları ve iş bulma zorluklarını, sosyal medya ya da basın yoluyla saldırıları, ceza yöntemi olarak kullanılan vergi yoklamalarını, gençler ise aileleri tarafından gördükleri baskıları dile getirdi.

GÖRÜŞÜLEN KİŞİLERE YAZILARI VEYA ŞİYASİ EYLEMLERİ NEDENİYLE ALEYHLERİNE DAVA AÇILIP AÇILMADIĞI YA DA SALDIRIYA UĞRAYIP UĞRAMADIKLARI SORULDU.

Yakın zamanda cezaevinden çıkan ancak hâlen yargılanmakta olan ve geçmişte yargılananlar dahil görüşülen kişilerin yaklaşık yarısı baskı gördüğünü beyan etti. Bunlar arasında ciddi, hayati tehlike arz eden tek bir saldırı vakası vardı. Ayrıca baskı yöntemleri olarak sosyal medya üzerinden tehdit edilmeleri, yaşadıkları istihdam sorunları ve ceza yöntemi olarak kullanılan vergi yoklamaları yer almaktaydı.

FİZİKSEL ŞİDDET

Bedri Baykam 2011 yılında İstanbul'da bıçaklanarak kılıpayı ölümden kurtulmuş bir sanatçı. Saldırı, kendisinin ülkenin doğusundaki Türkiye ve Ermenistan arasında uzlaşmayı desteklediğini iddia eden "İnsanlık Anıtı"nın yıkılmasına karşı çıkmasıyla ilişkilendirildi. Saldırgan daha sonra tutuklandı. "Hayatta kalmamın sebebi bu saldırıyı 26 yıldır bekliyor olmamdır. [...] Hastaneden çıktuktan iki hafta sonra benzer makaleler yazmaya devam ettim. Bunlar beni susturmayacak" diyen Baykam sözlerine şöyle devam etti: "Deriniz kalınlaşıyor ve böylelikle her an en kötü ihtimalin başınıza geleceğini bekler hale geliyorsunuz."

SALDIRIYA UĞRAMA KORKUSU

Kimileri ise her an bir saldırıya maruz kalabilecekleri korkusuyla yaşadıklarını ifade etti. Yazar Zeynep Oral şöyle yorumladı: "Yarın ne olacağını bilemiyorsunuz. Birdenbire kendinizi cezaevinde bulabilir ya da polis tarafından dövülebilirsiniz. Neyle suçlandığınızı bilmeden mahkeme önüne çıkarılabilirsiniz. Sizin, arkadaşlarınızın, çocuklarınızın başına her şey gelebilir. Hiçbir şey bilemezsiniz. Bence çok ciddi bir korku ortamı var. İnsanlar korkuyor."

Bedri Baykam ayrıca şunları ekledi: "[Ergenekon] baskınlarının yapıldığı dönemde sabah erken vakit kapı çalındığında sütçü mü geldi yoksa polis mi bilemezdik. Böyle yaşıyoruz. Çok zor bir durum [...] ama böyle yaşamaya alışıyoruz."

MEDYA DÜŞMANLIĞI

Müslüman yorumcular yazılı ve sosyal medyada hem laikler hem de dindarların öfkesine maruz kaldıklarını ifade etti. İsmi gizlemeyi tercih eden Müslüman bir gazeteci: "Yalnızca tesettürlü bir kadın köşe yazarı olduğum için laiklerin tehditlerine maruz kaldım. Kürtaj hakkını savunduğum bir yazı yazdığım bile [onlardan] çok cinsiyetçi tehditler aldım." Akademisyen bir diğer Müslüman Alper Bilgili farklı kesimlerin saldırılarına tepkilerine hedef olduğunu ifade etti. "Bir gazetede yayınlanan meta-etik argümanlarıma ilişkin ateistlerden düşmanca eleştiriler aldım. Menderes'î⁸ eleştirdiğim muhafazakârlar şiddetle eleştirdi. Son olarak, Kuran'a gerçek bir eleştiriden uzak şekilde hakaret eden insanları çok ciddiye almamız gerektiğini savunduğumda sahte Müslüman olmakla suçlandım. Bence ülke çapında muhalif fikirlere karşı hoşgörüyü zayıf. Ancak bunun Kuran ile alakası yok, siyasi kültürümüz böyle."

AİLE İÇİ GERİLİMLER

Görüşülen gençler, aktivist eylemlerinin aileleriyle ilişkilerine nasıl yansıdığını anlattı. Yazarlardan biri Gezi eylemleri sırasında sosyal medyada yaptığı bir yorum nedeniyle ailesiyle ilişkisinin birkaç ay boyunca koptuğunu ifade etti. Bir öğrenci, paylaşımlarının kuzeni tarafından polise bildirildiğini söyledi. Bir başka yazar ise kendisi bilgisayar sahibi olmayan babasına başkalarının gelip oğlunun blog ve sosyal medya yazılarından bahsettiğini, onun da kendisine yazmayı bırakması için yalvardığını anlattı. "Çok laik bir ailem var ve bu sebeple hükümetin ya da vergi memurlarının hedefinde olmaktan çok korkuyorlar."

"Çok laik bir ailem var ve bu sebeple hükümetin ya da vergi memurlarının hedefinde olmaktan çok korkuyorlar."

VERGİ YOKLAMALARI

Görüşülen kişilerin bir bölümü vergi yoklamalarını hükümeti eleştiren kurum ve şirketleri cezalandırma ve sindirme yöntemi olarak görmekteydi. Açık Toplum Vakfı Genel Sekreteri Gökçe Tüylüoğlu ile bu rapor için görüşüldüğü esnada kurum vergi yoklamasından geçiyordu. Tüylüoğlu bu tür denetimlerin hiçbir sorun arz etmediğini özellikle vurguladı, ancak ekledi: "... isimsiz bir şikayet denetim başlattırabilir, şu an yapılan denetim gibi. Denetimden geçmenin iyi bir şey olduğunu anlıyor ve kabul ediyorum. İnsanı disipline sokuyor. Eğer sorunlu alanlar ortaya çıkarsa bunları düzeltebilir ve yaptığınız işi daha da iyi yapmaya devam edersiniz, [...] ancak belli sınırlamalar olmalı, kesinlikle aylarca sürmemeli ve rutin hale gelmemeli." Blog yazarı Gürkan Özturan iş bulma çabalarına engel teşkil eden unsurlardan birinin vergi memurları korkusu olduğunu ifade etti: "Eğitimsiz olduğum için işsiz değilim, işe alınamaz konumdayım. Vergi memurlarından korktukları için beni işe alamayacaklarını söyleyen patronlardan duyduğum bu. Vergi memurları yeni emniyet güçleri haline geldi."

MEYDAN OKUMA

Görüşülen kişilerden bazıları bu engellere meydan okuduklarını ifade ettiler. Ergenekon davası kapsamında mahkeme karşısına çıkmadan dört yıldan fazla tutuklu kaldıktan sonra tutuksuz yargılanmak üzere kısa süre önce serbest bırakılan köşeyazarı ve muhalefet partisi Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) Milletvekili Mustafa Balbay cezaevi deneyimini şöyle aktarıyor: "Cezaevleri özgürleştirici alanlardır. Tutuklanma korkusu tutuklanmanın kendisinden daha kötü. Cezaevinde beni susturma çabalarına rağmen dokuz kitap yayınladım. Benim için cezaevi ruhumun özgür olduğu ve irademi güçlendireceğim bir alan oldu. Kendimi ifade etme sorumluluğuma odaklanabildim."

Gürkan Özturan takma ad kullanarak yazmak zorunda kaldığını ifade etti: "Tüm takdir takma ad kazanıyor, siz değil! Size tanınmayan alkış takma adınız topluyor."

SON ON YILA DÖNÜK UZUN BİR BAKIŞ

Şu an iktidarda olan Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) 2002 yılında başa gelmiş ve bu yıldan itibaren gerçekleşen seçimleri art arda kazanmıştır. Merkez sağ ve sosyal muhafazakar partinin kökleri 1960'lara dayanan İslami harekete dayanmaktadır. Her ne kadar İslamcı ya da İslami bir parti olduğunu reddetse de, bir önceki hükümeti bozguna uğratan din özgürlüklerinin bastırılması meselesini çözmek için yola çıkan parti, aynı zamanda laik bir devlet olduğu iddiasını savunmaktaydı. Ancak partinin geleneksel ve Müslüman değerlere karşı yanlı tutumu, son yıllarda kamu dairelerinde başörtüsü yasağının kaldırılması ve alkol tüketimi sınırlamaları gibi uygulamalarla daha belirgin hale gelmiştir. AKP ilk zamanlarda dönemin ciddi demokratik sorunlarını çözme taahhüdünde bulunmuş, yıllar içerisinde kötüye kullanıma açık yasalardan ağır olanlarından bir kısmını çeşitli yargı reformlarıyla azaltmıştır.

Ancak PEN kayıtlarına göre kendini yüksek sesle ifade eden yazarların durumu hâlâ hassasiyetini korumaktadır. PEN 2002 yılında 17 yazarın cezaevinde 68 yazarınsa yargılanmakta olduğunu bildirmiştir. 2003 ve 2010 aralığını kapsayan 7 yıl içerisinde tutuklu yazarların sayısı giderek artarken yargılanmakta olan yazarların sayısı sabit kalmıştır. Ancak 2011 yılında tutuklanma oranı ciddi bir sıçrama göstermiş, 2013 yılında rakamlar düşmeye başlamış olsa da yargılananların sayısı o denli artmıştır ki, krizin zirve yaptığı 2011'deki rakamlar 2013'te tutuklu ve yargılanmakta olan yazarların toplam sayısından çok az yukarisindedir (Bkz. yukarıdaki grafik).

Ağustos 2014'te ilk kez halkoylamasıyla gerçekleşen cumhurbaşkanlığı seçimleriyle beraber görüşülen kişilere AKP'nin iktidara geldiği on yıl öncesine nazaran ifade özgürlüğünün bugün ne durumda olduğu ve bu dönem boyunca, eğer bir gelişme yaşandıysa, ifade özgürlüğüne dair yaşanan en büyük gelişmelerin ne olduğuna ilişkin fikirleri sorulmuştur.

Bu sorulara verilen cevaplar çeşitlilik göstermektedir. Görüşülen kişilerin hiçbiri son on yıl içerisinde ifade özgürlüğü sorunlarının tamamen çözüldüğünü düşünmemekte, çoğu, özellikle azınlık haklarına dair ilerleme kaydedilmiş olduysa da, hâlâ kat edilmesi gereken yol olduğunu ifade etmiştir. Özellikle gözetim ve hatta tehdit altında oldukları hissiyatını ifade eden laikler durumun daha kötüye gittiğini vurgulamıştır. Bir grup, Haziran 2013'teki Gezi eylemlerinden itibaren yaşanan gelişmelere ilişkin endişe taşımaktadır: İnternete yeni ve daha sıkı denetim getiren düzenlemeler, en üst düzey hükümet yetkililerinin yolsuzluklarının ifşa edilmesi ertesinde çok sayıda emniyet ve yargı mensubunun işten çıkarılması ya da tayin edilmesine yol açan hükümetin yargı üzerindeki baskıyı artırması gibi. Bunların yanı sıra, röportajların gerçekleştiği Şubat ve Mart 2014 döneminde yerel seçim hazırlıklarının kapsamında halk gösterileri ve söylemlerinin yaratacağı etkiye ilişkin kaygı hissedilmiş, röportajların yapıldığı hafta ve aylara cevaplara yansıyan bir belirsizlik hakim olmuştur.

“Olumlu değişimler var ve artık daha fazla insan konuşabiliyor. Ancak kırmızı çizgiler ve otosansür problemleri de var. Genel olarak bakıldığında geçmişe nazaran çok daha iyi bir durum hakim.”

SDP üyesi

KUTUPLAŞMA

Sosyolog ve siyaset bilimci Zeynep Banu Dalaman: “[2002 yılında] AKP ifade özgürlüğünün kapısını aralamıştı. Bu iyi bir başlangıç noktasıydı. Ancak 2011 seçimlerinden sonra siyaset kültürü değişti; kutuplaşma ortamı giderek büyüyor.” Yazar ve PEN Türkiye Başkanı Tarkan Günersel: “Erdoğan'ın AKP'sini destekleyenler demokrasi umudu içindeydiler. Kendisi ve partisi bu arzudan fayda sağlarken durum daha da kötüye gitti, çünkü AKP'deki hakim zihniyetin demokrasiyle hiç alakası yok. Onlar laikliğe düşman. Orta Doğu'ya komşu Türkiye gibi bir ülkede bile laiklik olmadıkça demokrasi mümkün değildir.” İhsan Eliaçık, dinbilimci ve yazar: “Hükümet özgürlüğe doğru yönelen bir hükümet değil. Kemalistlerin [eski hükümetlerin] muhafazakârlardan rahatsız olduğu dönemlere nazaran durum biraz farklı. Şimdiyse muhafazakârlar Kemalistlerden rahatsız. Aşılmaayan kırmızı çizgiler var. Her iki tarafın birbirinden farkı yok- birbirlerine benziyorlar.”

Başka bir Müslüman yazar ve aktivist olan Abdurrahman Dilipak aksi yönde görüş bildirdi: “Zaman içerisinde baskı azaldı ve ifade özgürlüğü etrafında şekillenen söylem değişti. Geçmişte siyasi suçlar varken şimdiyse [dini değerlere karşı] nefret ve hakaret suçlarından bahseder olduk.” SDP’den Ayhan Ogan şu yönde ifade etti: “Türkiye’de esas sorun devlet ve hükümet arasındaki sorundur. Siyasi egemenlik seçilmiş hükümetlerin değil, askeri darbe anayasaları tarafından kurulmuş ve palazlanmış kurumların elinde bulunmaktadır. [...] Son on yılda hükümet onlarca yasal düzenleme getirmiş, bu yapıyı değiştirmek ve ifade özgürlüğünü iyileştirmek için birçok adım atmıştır.”

ORDU

Kadın hakları aktivisti Gülnur Eliaçık ordunun nüfuzunun azalmasını büyük bir değişiklik olarak gördüğünü ifade etti: “[...] en büyük etkisi muhtemelen ordunun çözülmesidir. Ordu ifade özgürlüğüne çok baskı uyguluyordu.” Açık Toplum Vakfı Genel Sekreteri Gökçe Tüylüoğlu aynı görüşü paylaşarak ekledi: “İfade özgürlüğü on yıl önce ordunun kontrolündeydi, ancak şimdi de iktidar partisinin kontrolünde. Mehter Takımı gibi, iki adım ileri bir adım geri. [...] Durumun ne yazık ki daha kötüye gittiği görülmektedir. AKP’nin getirdiği reformlar kabul görmeli. Ancak hukukun üstünlüğü, şeffaflık ve kadın hakları ve benzer birçok konuya ilişkin toplumun birçok kesiminde meydana gelen olumsuz gelişmeler kaygı verici hale gelmeye başladı.”

Yazar Zeynep Oral: “Bu ülkede birçok askeri darbe gördüm. O dönemde en azından ne olacağını biliyordum. Neyin tehlikeli olduğunu, ne yüzden suçlu sayılacağını biliyordum. Şimdiyse hiçbir şeyi bilemiyorsunuz. Askeri rejim döneminde arkadaşarımla birlikte satır aralarına yazı yazmayı öğrenmiştik. Bir dil yaratmıştık. [...Şimdiyse] aynı cümle, aynı paragraf üç ayrı kişi ya da yüzlerce kişi tarafından yazılabiliyor ya da dile getirilebiliyor. Bunlardan birine suç isnat ediliyor, diğerlerine hiçbir şey olmuyor. O kişi nasıl seçiliyor asla bilemiyoruz.”

OTOSANSÜR

Editör ve yayımcı Ulus Atayurt ülke geneline hakim otosansür uygulamasına değindi: “İfade özgürlüğünün bastırılmasına dair temel bir yapısal değişiklik var, [...] sanki eleştiri imkanı varmış gibi gözüküyor. Ancak çok titiz biçimde işleyen bir otosansür mekanizması var. İyi inşa edilmiş dinamik durgunluk diye tabir edebilirim bu durumu. Bugün içinde yaşadığımız sansür mekanizması 90’lardaki mekanizmadan çok farklı ve kapsamı daha geniş.”

MİZAH

Yargılanmasına rağmen akademisyen Ayşe Berktaş da daha özgür bir toplumdan bahsedebileceğini ifade ediyor: “...toplumun geniş bir kesimi baskıcılarla, baskıyla ve devletin icraatlarıyla dalga geçip onları alaya alıyor. Her yerde dalga geçiliyor ve bu iyi bir işaret.”⁹

CİNSEL YÖNELİM

LGBTİ aktivisti ve öğretmen Erdal Partog’a göre; “Türkiye hâlâ aynı sorunlarla uğraşmaktadır. Ancak bu hükümet bazı kesimlere daha açık olmakla beraber geri kalanlara aynı şekilde davranmamaktadır. Örneğin iktidar Kürtlere daha açık davranırken Alevilere veya LGBTİ bireylere aynı ölçüde açık değildir. [...O nedenle] Bazı kesimlere yönelik ifade özgürlüğü sorunları değişmeden devam ediyor.”

KÜRTLER

Diyarbakır’daki ofislerinde görüşülen Kürt PEN üyeleri Kürtçe yayın yasağının kısa süre öncesinde kaldırılmasını olumlu karşıladı. Ancak TMK’nın Kürt yazar ve destekçilerine karşı orantısızca kullanılması ciddi bir sorun olmaya devam ediyor. Bir Kürt PEN üyesi şöyle ifade ediyor: “İlerleme var ancak devlet hâlâ Kürdistan İşçi Partisi (PKK) tarafından kullanıldığını iddia ettiği bir kelime yüzünden aleyhinize dava açabiliyor.”

ERMENİLER

Türkiye’nin yakın tarihinde iz bırakan daha travmatik anlardan biri, Ermeni genel yayın yönetmeni Hrant Dink’in 2007 yılının Ocak ayında suikasta kurban gitmesidir. Yazar İpek Çalışlar, Dink’in ölümünden önce Ermeni meselesinin ele alınacağı bir konferansın milliyetçilerin olası saldırısı korkusuyla yerinin değiştirilmek zorunda kaldığını ifade etti. Ancak Dink’in katline karşı halkın kitlesel olarak ayağa kalkmasıyla mesele açıktan açığa ele alınmaya zorlandı. Ermeni meselesine ilişkin konferanslar bu dönemden itibaren olaysız gerçekleşti. 2013 yılının Kasım ayında Boğaziçi Üniversitesi’nin ev sahipliğini yaptığı 20. yüzyılın ilk on yılı içerisinde Ermenilerin zorla Müslümanlaştırılması üzerine yapılan konferans dikkat çeken etkinliklerden biriydi: “Gelen katılımcılar, Ermeniler dahil, korkmuyordu ve konferansa engel olunmadı. Önceleri bazı şahıslar kimliğini gizlemek zorunda kalıyordu. Ancak şimdi açık bir tartışma ortamında bu insanları dinleyebiliyorsunuz.” Ancak Ermeni kökenli ismini vermek istemeyen bir yazar şöyle ifade etti: “Çok büyük ilerleme yaşandığı kuşkusuz. Ancak hâlâ kat etmemiz gereken çooooook uzun yol var.”

“Her gün sivil savaş yaşanıyor, düşünce savaşı, silahlı savaş değil [...] Eğer bugün ifade özgürlüğüne ilişkin bir gelişme yaşanıyorsa bu siyasi iktidarların sistematik olarak sindirdiği grupların devamlı mücadelesinin bir sonucudur.”

Ulus Atayurt, editör ve yayıncı

GEZİ SONRASI

2012'nin Kasım ayında muhtemelen çok az sayıda kişi, yalnızca altı ay sonra Gezi Parkı'nda tüm yurt çapında eylemlere yol açacak olayların meydana geleceğini tahmin edebilirdi. 5.300 kişi tutuklandı, 8000'den fazla kişi yaralandı ve 11 kişi hayatını kaybetti.¹⁰ 2014'ün Mart ayında İngiliz PEN ve Uluslararası PEN yayınladıkları "Gezi Parkı Eylemleri ve Eylemlerin Türkiye'de İfade Özgürlüğü'ne Etkileri" başlıklı raporla Gezi eylemleri esnasında yazar ve gazetecilere yönelik sindirme, yargı tacizi ve şiddet olaylarını ayrıntılı biçimde ele alırken, Türkiye'de anaakım medyayı otosansüre iten mekanizma üzerine ışık tutmuştur.

OLAYIN BİRKAÇ AY ERTESİNDE GÖRÜŞÜLEN KİŞİLERE GEZİ EYLEMLERİNİN İFADE ÖZGÜRLÜĞÜNE NE GİBİ ETKİLERİ OLDUĞU VE EYLEMLER SONUCUNDA HERHANGİ BİR DEĞİŞİKLİK OLUP OLMADIĞI SORULDU. SORULARA VERİLEN YANITLAR HEM İYİMSER HEM DE KARAMSAR YÖNDEYDİ.

İYİMSER GÖRÜŞLERDEN

Kadın hakları aktivisti Gülnur Elçik hislerini şöyle ifade etti "... Daha önce hiç eyleme katılmamış ya da siyasete dahil olmamış kişiler- anneler, büyükbabalar, tüketimci gençler- hepsi ifade özgürlüğünün nasıl kısıtlandığı ve siyasileştiğini deneyimlemiş oldu." Yazar Liz Behmoaras şöyle konuştu: "Sosyal medyada benzeri görülmemiş bir ifade özgürlüğü ve cesaret... [...] Şenlikli, şamatalı ve cesurdu. Yeni bir dönemin başlangıcı oldu. ... Herkes daha çok dile geldi, eleştirilerini yüksek sesle ifade eder oldu." Emel Kurma eylemlere katılanların çok geniş bir kitleyi kapsamasını olumlu karşıladı: "[Gezi], toplumumuzun ötekini ve ötekinin ifade temsilini kabul edişine yönelik olgunlaştığının göstergesidir. [...] Türk bayraklı, Kemalist, laik insanların yanına oturmak bazılarımız için zordu. Ancak onların LGBTİ ya da Kürt çadırına oturmaları da olumlu bir durumdu"

Yazar Zeynep Oral'a göre de "olaylar birçok kişinin korku duvarını yıkmasına yardımcı oldu. Yalnızca gazeteci, yazar ve sanatçılar arasında değil iş adamları ve öğrenciler arasında da bu duvar, Gezi ruhu sayesinde yıkıldı." Süryani yayıncı Tuma Çelik de aynı fikre katılarak Gezi'nin "son on yılda gelişen bireysellik ve cesaretin bir sonucu" olduğunu ifade etti ve ekledi: "Bir yıl önce başbakan haberleri ve halkın gündemini değiştirip şekillendirebiliyordu. Gezi sonrasında bunu yapamaz oldu."

"Kalplerimizde sanki gizli bir kapı açtı, bu 'biz' her neyi ifade ediyorsa."

İsmi vermeyi tercih etmeyen yazar

.... KARAMSAR GÖRÜŞLERE

Öte yandan, Gezi eylemlerini takip eden aylarda gerçekleşen olaylar başka kişilerin daha karamsar olmasına yol açtı. Köşe yazarı Mustafa Balbay'a göre: "Eğer Türkiye rahat biçimde konuşmaya başlarsa bu Gezi sayesinde olmuş olacak. Ancak öte yandan [gazetelerde] Gezi'nin aleyhine yorumlar Gezi'yi destekleyen yorumlardan daha ağır basıyor. Bugüne ait tüm sorunlar Gezi'ye atfediliyor ve bu yorumlarla hareketin doğurduğu pozitif ruh bastırılıp kısıtlanmaya çalışılıyor."

Görüşülen diğer kişiler eylemlere daha fazla baskıyla karşılık verildiğinden bahsetti. İsmi vermemeyi tercih eden bir STK yöneticisi şöyle yorumladı: "Gezi'den itibaren bu alanda gerçekleşen her gösteri polis direnciyle karşılaşılıyor. Öncesinde durum böyle değildi. [...] Şimdi eğer bir eylem yapılıyorsa mutlaka şiddetle dağıtılıyor."

Yakın zamanda Siyah Bant adlı oluşum için sanatta sansür üzerine yaptıkları araştırmayı yayınlayan kültür sanat merkezi yöneticisi Asena Günel ve antropolog ve öğretim görevlisi Banu Karaca, Gezi eylemlerinden sonra görüşme yaptıkları kişilerin kendilerini ifade etmekten çekindiğinden bahsetti. Günel şöyle ifade etti: "Resmi yetkililerle görüşme yapmak, Gezi öncesinde daha kolaydı." Karaca ekledi: "Evet, eskiden 'O bunu dedi, şu bunu dedi' diyorlardı. Şimdi 'şu deniliyor, bu deniliyor' diyorlar."

Buna karşın genç SDP üyeleri Gezi eylemlerini daha olumsuz bir açıdan ele aldı. Bir üye şöyle ifade etti: “Ben Gezi’yi desteklemeyenler arasındaydım ve [bunun sonucunda] sosyal medyada çok sayıda olumsuz yorumun hedefi oldum.” Bir başka üye, Gezi eylemlerine giden hükümet destekçilerinin uğradığı tacizden bahsetti: “Açık biçimde dalga geçiliyor, küfrediliyordu. Gezi onlar dışında herkese sınırlama getirdi.” İsmi vermeyen bir yazar hükümet yanlısı medyanın Gezi eylemleri sırasında kendini tehdit altında hissettiğini ifade etti. “[...] Gezi olayları esnasında saldırı korkusuyla araçlardan tüm Sabah ve ATV logoları çıkarıldı.¹¹ Kimin ifade özgürlüğünden bahsediyoruz?”

İsmi vermeyen bir Müslüman yazar Gezi eylemlerinin hiçbir olumlu etki yaratmadığı görüşündeydi: “Tam aksine, bizi kutuplaştırdı ve böldü.” Bir başka Müslüman yazar Abdurrahman Dilipak “utanç verici” olarak yorumladığı eylemlerin, CNN, AFP ve BBC gibi yabancı haber ajanslarıyla ittifak kuran komplocu bir gücün gerçekleştirdiğini iddia etti. Bu eylemlerin “derin devlet ve paralel devletin birlikte yöneterek sosyal medyada pazarladığı ve dolayısıyla uluslararası bir komployla” fişeklendiğini öne sürdü ve hislerini şöyle ifade etti: “Az hasar meydana geldi. [...] İfade ya da din özgürlüğü meselesi değil, yalanlar üzerine kurulu örgütlü bir komplo.”

Birkaç ay ertesinde Gezi’yi destekleyenler arasında hayal kırıklığı gözleniyordu. Blog yazarı Gürkan Özturan şöyle ifade etti: “Gezi’de siyasi bir muhalefet vardı ancak ne yazık ki bunun siyasette ya da siyasetin yapılış şeklinde elle tutulur bir değişime yol açacağını sanmıyorum, çünkü nihai olarak partiye dönüşecek bir hareket doğmadı ... Politikaları değiştirecek herhangi bir şey gerçekten yok.” Bir edebiyat öğrencisi şöyle yorumladı: “AKP gibi siyasi partiler bunu kendi çıkarları için kullandılar [...] Tayyip Erdoğan’a epey yaradı. ‘Bunlar [Geziciler] halkı temsil etmiyor!’ demeye başladı. Gerçek anlamını tamamen çarpıyordu.”

Görüşülenlerden bazılarıysa olayların başkaları tarafından manipüle edilmesinden korktuğunu ifade etti. Yazar Roni Margulies: “Hükümet karşıtı basın Gezi’yi hükümete karşı isyan olarak resmetti. Durum büyük ölçüde bu değildi. Her iki taraf da olayları haber yapmakla ilgilenmiyor, kendi amaçlarına göre yontmaya çalışıyordu.” İsmi vermeyen bir STK çalışanı durumu şöyle yorumladı “[...] Orta sınıf şehirlilerin gösterisiydi ve uluslararası görünürlüğe kavuştu, çünkü herkesin iPhone’u ve iPad’i vardı, Twitter’a giriyorlardı. Gazeteciler ve yabancı medya ise arkadaşlarıydı. Bütünüyle baktığınızda ufak bir oluşumdu. Öteki tarafa, Haliç’in öteki tarafındaki muhafazakâr bölgelere geçtiğinizde destek bulmanız pek mümkün değildi.” Açık Toplum Vakfı (Türkiye) Genel Sekreteri Gökçe Tüylüoğlu aynı fikri dile getirdi: “Gezi [ekran karartması nedeniyle] Türkiye’de görsel medyaya pek yansımada, özellikle başlarda, o yüzden herkes olup biteni görmedi, yalnızca televizyona yansıyanı gördü, yani sert gösterileri ve şiddeti.”

1’DEN 10’A KADAR 10 EN OLUMLU OLACAK ŞEKİLDE BUGÜN TÜRKİYE’DE İFADE ÖZGÜRLÜĞÜNÜN DURUMUNU NASIL DEĞERLENDİRİYORSUNUZ?

Soruyu yanıtlayan 31 kişiden 12’si 5-6 puan vermiş, 11’iyse 0 ila 3 arası puan vermiştir. Altı kişi (%20) durumu görece olarak iyi görmüş ve 7 veya 8 puan vermiş ancak hiç kimse en yüksek 9 ve 10 puanlarını vermemiştir. Bu tablo görüşme yapılan kişilerin %74’ünün ifade özgürlüğünü zayıf veya yetersiz bulduğunu ortaya koymaktadır.

Editör ve yayıncı Ulus Atayurt şöyle ifade etti: “Kim olduğunuza göre değişir. Kürt, Komünist veya Aleviyseniz puan 1’dir. Ama eğer Sünni Müslüman, liberal, muhafazakârsanız rakam yükselebilir.”

Dergi editörü Murat Yalçın şöyle yorumladı: “Bu soruya objektif bir yanıt veremem. Bu ülkenin yetiştirdiği birisi olarak buradaki entelektüel iklimi özümsemem. ‘On’ puanın neye benzediğini bile bilmiyorum.”

HUKUK, YARGI VE İFADE ÖZGÜRLÜĞÜNE ETKİLERİ

Kasım 2012'de yayınladığı bildiride Uluslararası PEN'e göre "[...] Suç tanımlarını çok geniş tutan ve farklı yargı mercilerinde tutarsızca uygulanan Terörle Mücadele Kanunu kapsamında yargılanmış ya da yargılanmakta olan yazarların, yayıncıların ve gazetecilerin büyük bir kısmı terör veya şiddet olaylarını desteklememiş, tertiplememiş ya da gerçekleştirilmemiştir." PEN ifadelerine şöyle sürdürdü: "Geniş bir çerçevede tutarsızca uygulanan kanunlar kapsamında çoğu belirsiz davalar nedeniyle çok sayıda yazar, yayıncı ve gazetecinin cezaevinde bulunması ya da yargılanıyor olması ifade özgürlüğü hakkını kullanmak isteyen herkesi etkilemektedir."

2012'nin Kasım ayında sayıları toplam 120 civarında olan yazar, gazeteci ve yayıncı çoğu TMK ya da terörizmle alakalı ceza kanunu maddeleri kapsamında cezaevindeydi ya da yargılanmaktaydı. 2014'ün ortalarına gelindiğinde çoğu tutuksuz yargılanmak üzere serbest bırakıldığından beri cezaevinde bulunanların sayısı epey azalmış olsa da, TMK kapsamında yargılanan yazarlara ilişkin genel rakamlar büyük oranda aynı kaldı.

GÖRÜŞME YAPILAN KİŞİLERE İFADE ÖZGÜRLÜĞÜNÜ DÜZENLEYEN KANUNLARA VE MAHKEME KARARLARININ NE DERECE TARAFSIZ OLDUĞUNA DAİR GÖRÜŞLERİ SORULDU.

Yasaların muğlaklığı, berrak olmayışı ve ayrımcı şekilde uygulanışı dile getirilen sorunlar arasındaydı. Hükümeti destekleyenler dahi bu sorunları ortadan kaldırmaya yönelik değişiklikler yapılması gerektiğini belirtti.

TMK kapsamında KCK davası nedeniyle dokuz ay cezaevinde yatan akademisyen Büşra Ersanlı:¹² "Gençler gösteri yaptığında terörist damgası yiyor. Kentsel bölgelerde alt sınıflar hükümeti eleştirdiğinde terörist damgası yiyor. Eskiden komünist veya anarşist diye damgalanırken şimdi terörist addediliyorlar."

Hak savunucusu Özlem Dalkıran: "Eğer Kürt yazarlar veya gazeteciler şiddet uygulayan bir Kürt örgütünün üyesi olmasalar bile, öyleymiş gibi, Terörle Mücadele Kanunu kapsamında tutuklanıyor, yargılanıyorsa bu siyasi bir tutumdur; muhalefeti susturma girişimidir."

Akademisyen Ayşe Berktaş: "İfade özgürlüğünü düzenleyen kanunlar savcılara çok fazla özgürlük tanıyor. Kanunlar çok geniş, çok esnek, yoruma açık ve savcıların ne yapmak istediğine bağlı olarak şu ya da bu yana çekilmeye müsait." Yazar Murat Mihçioğlu: "[Mesele] yasalar değil yasal boşluklar. Suçlamanın doğrudan yasada yazılana denk düştüğü tek bir dava duymadım. Yasanın terminolojisi savcılarının metinde yazılardan daha fazla anlam çıkarmasına imkân tanıyor."

"Terör tanımı gerçekten çok muğlak. [...] Böyle belirsiz bir terör tanımı keyfi uygulamalara yol açıyor."

STK iletişim koordinatörü Pınar İlkiz

Akademisyen Banu Karaca: "Sansür davalarının çoğu yasal kaidelere bağlı olmayıp keyfi biçimde açılıyor ve bu nedenle [sansür aracı olarak] daha etkili oluyor. Örneğin Atatürk üzerine on eser yayınlamış olabilirsiniz ama on birincisi ortalığı ayağa kaldırır. Ermeni soykırımı ifadesini çok sayıda kitapta kullanırsınız ama yalnızca bir yayın cimbrizlanır. [...] Ne zaman saldırıya uğrayacağınızı asla bilemiyorsunuz." Bir sanat merkezi yöneticisi aynı görüşü paylaştı: "Her an başınıza gelebilir. Yazacağım ya da söyleyeceğim [sorunlu kabul edilen] şeyi ifade ettiğimde hazırlıklı olmam gerektiğini biliyorum. Bu kanun keyfi biçimde uygulanıyorsa otosansüre yol açıyor demektir."

DEMOKLES'İN KILICI YASASI

2012 yılında yürürlüğe giren 4. Yargı Reformu Paketi, geçmişte ve bugün gerçekleşen reformların ifade özgürlüğüne dair problemleri ne denli daha fazla kafa karıştırıcı ve karmaşık hale getirdiğini ortaya koymaktadır. Bu paket yazar ve yayınlara karşı uygulanmakta olan davaların üç ila beş yıla kadar tecil edilmesini sağlarken, sanığa bu dönem boyunca 'aynı suçu tekrar işlememe' şartı getirdi. Bu şartlara uyulmaması halinde yeni suça dair cezaya ek olarak ilk ceza da infaz edilebilecek. Getirilen bu düzenlemeler yasa değişikliğinin 'Demokles'in Kılıcı' yasası olarak anılmasına yol açtı.

Kürt yazar İrfan Babaoğlu şöyle yorumladı: “2012 yılında iki kitabım yüzünden ceza almıştım, cezam tecil edildi ve aynı suçu üç yıl içinde tekrarlamam halinde cezanın infaz edileceği söylendi. Ama hâlâ yazmaya devam ediyorum.” Aynı şekilde davaları tecil edilen çok sayıda kişi bulunmaktadır. İlk tecil 2015 yılında sona erecek ve hâlâ eleştirel yazılar yazmaya devam edenlere açılan ilk soruşturmanın yeniden açılıp açılmayacağı ancak o zaman açığa kavuşacaktır.

Müstehcen oldukları gerekçesiyle Amerikalı yazarlar William Burroughs ve Chuck Palaihnuk'ın sırasıyla Yumuşak Makine ve Ölüm Pornosu adlı kitaplarının yayıncılarına açılan soruşturma 2012 yılının Temmuz ayında tecil edilmiş, aynı yılın Ekim ayında ise hiçbir dine inanmama hakkı konusunu işleyen bir ajanda yayınlayan yayıncılara benzer bir ceza getirilmiştir.

KCK davasından yargılanan (KCK davası hakkında daha fazla bilgi için aşağıdaki kutucuğa bakınız) yazar ve aktivist Ayşegül Devecioğlu durumu şöyle özetliyor: *“Türkiye’de Anayasa, hukuk ve uygulanan yasalar ifade özgürlüğünü teminat alması gerekirken kısıtlıyor. Hükümet medyayı sansürlüyor, terörle mücadele kanunları düşünce ve ifade özgürlüğünü cezalandırıyor.”*

Yazar Tarık Günersel anayasal değişikliğin insan haklarının korunmasını zayıflatacağı yönünde bir tehlike arz ettiği hissiyatını dile getirdi: *“Mevcut Anayasa 1980 darbesi ertesinde yazılmıştır ve çok az iyi yönü bulunmaktadır, ancak ‘insan hakları temeli üzerine kurulu laik ve demokratik sosyal devlet’ ifadesini içerir. Bu olgu gerçek olmaktan ziyade ideali temsil ediyor.”*

Sivil Dayanışma Platformu (SDP) başkanı Ayhan Ogan değişiklik ihtiyacı olduğu fikrine katıldı: *“Yargının yeniden yapılandırılması gerek. Bürokrasinin yeniden yapılandırılması gerek.”* Ancak bunun *“Türkiye toplumunu dikkate alan ve Batı sistemini taklit eden ya da ona öykünen şekilde olmaması”* gerektiğini ifade ederek ekledi: *“Kamu kurumlarının değişmesi şart. Bu yapılmadığı müddetçe sorunlar çözülmeyecek.”*

Hak savunucusu Özlem Dalkıran: *“... Yargı yasaları halkın aleyhine değil yararına kullanma dirayeti göstermeli.”*

Tarık Günersel: *“İdeolojik olarak yargı sistemimizde temel üç anti-demokratik güç var. Birincisi mevcut hükümet, ikincisi Gülen ve üçüncüsü de muhafazakâr ulusalcılar.”*

İsmini vermemeyi tercih eden STK yöneticisi önceki duruma ilişkin yorumda bulundu: *“2011 yılına dek orduyu eleştiren yazarlar hükümet denetimindeki kişilerce tutuklanabiliyordu ama sanki bunu yapan hükümetmiş gibi algılanmaktaydı.”* Şimdiyse hükümet iktidarını pekiştirerek bağımsız hareket ettiği için *“Eskisi gibi suçu üzerinden atamıyor.”*

YARGI BAĞIMSIZLIĞI

2010 yılında gerçekleşen anayasa referandumu ertesinde AKP hükümeti, Türk yargı sisteminin disiplin kurulu olan Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu (HSYK) ve Adalet Bakanlığı'nı birbirinden ayırarak yargı bağımsızlığını kuvvetlendirmiştir. Ancak, AKP'nin Gülen hareketiyle yollarını ayırmasıyla birlikte 2014 yılında HSYK üzerinde hükümet denetimini artırmak ve kurulun Gülen yanlısı üyelerini tasfiye etmek üzere siyasi bir manevra olarak görülen bir yasa kabul edildi. Bu düzenlemeyle birlikte hâkimleri atama yetkisi, yargı disiplin soruşturmaları ve hâkimlerin eğitiminden sorumlu personelin seçimi Adalet Bakanlığı'na bağlandı. Ancak 2014'ün Nisan ayında Anayasa Mahkemesi bu kanunu anayasaya aykırı bulduğu gerekçesiyle iptal etti.¹³ Yüzlerce hâkim ve yargı mensubu 2013 Aralık ayından beri görevden alınmış ya da tayin edilmiştir. Gülen hareketinin öncülüğündeki 'paralel devlet'le ve Başbakan Erdoğan'ın oğlu Bilal'in de dahil olduğu doksandan fazla üst düzey yetkili hakkında yasal soruşturma başlatılan yolsuzluk skandalının tertibiyle alâkalı oldukları gerekçesiyle birçok emniyet görevlisi tutuklanmıştı. Bu yetkililere karşı yasal takibat Eylül 2014'te düşürüldü.¹⁴

AKP'yi destekleyenler Gülen hareketinin yargıya intikali iddiasından korkmuştu ve yazar Abdurrahman Dilipak'a göre HSYK'nın Adalet Bakanlığı'na bağlanmasına yönelik önlemler *“önce derin devlet şimdi de paralel devletin yargıya nüfuz etmesini önlemek için gerekliydi”*. SDP grubu mensubu gençler de bu görüşe katıldı: *“Bu karar kriz yönetimi için gerekli bir karardı. Bu mesele ifade özgürlüğüyle değil yönetim meselesiyle ilgili.”*

Görüşülen kişiler arasında yargı sistemine karşı güvensizlik hissi hakimdi. Emel Kurma şöyle ifade etti: *“Bu toplum, güvenilmez, önyargılı olduğu ve normal davalarda bile yolsuzluk yaptığı için, devlet-vatandaş ilişkisi çok dengesiz olduğu için, vatandaştan daha önemli olup ona baskı uyguladığı için yargıya güvenmemeyi öğrenmiştir. Devleti devlet temsil ediyor. [...] Bu, kültürün bir parçası. Halk mahkemeye gitmeye çekiniyor.”* İsmini vermeyi tercih etmeyen Müslüman bir yazar şöyle ifade etti: *“Biz dindarların polisle karşı karşıya gelme ya da gösteri yapma alışkanlığı ya da kültürü yoktur. [...] Ancak eğer yargı sürecinin olması gerektiği gibi işleyeceğini bilsem polisle karşı karşıya gelme ya da gösteri yapma cesareti gösterirdim.”*

“... Yargı yasaları halkın aleyhine değil yararına kullanma dirayeti göstermeli.”

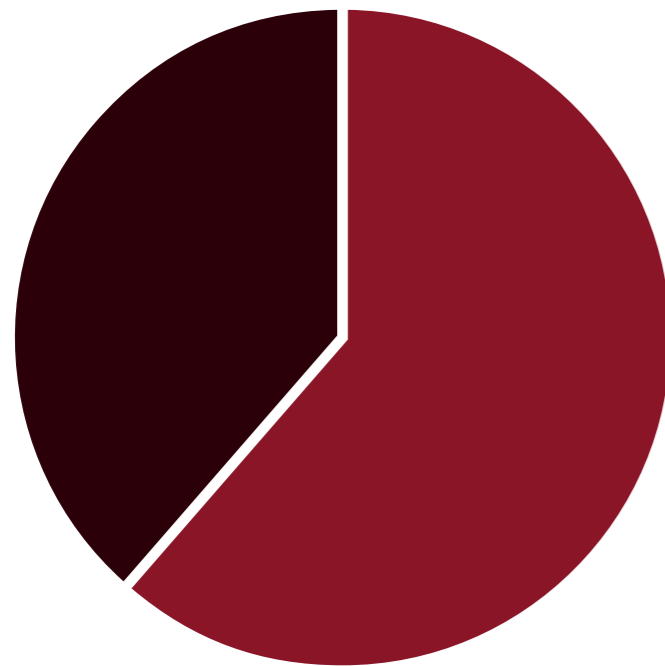
Hak savunucusu Özlem Dalkıran

OTOSANSÜR

Bildirilmediği için otosansürü ölçmek veya tanımlamak güç. Ancak görüşülen kişiler arasında birçok kişi olumsuz sonuç doğuracağı korkusuyla özgürce yazma konusunda kısıtlandıkları hissiyatını dile getirdi. 2012 yılının Kasım ayında Uluslararası PEN yazarlar nezdindeki yaygın otosansür eğilimi meselesini ele aldı: *“Türkiye’de birçok yazar, yayıncı ve gazeteci Uluslararası PEN’e geniş çaplı bir otosansür ortamı yaratan sindirme ve korku iklimine ilişkin kaygılarını ifade etmiştir. Birçoğu tartışma yaratacak ancak ulusal ve uluslararası ifade özgürlüğü teminatları altında tamamen meşru olan fikir ve görüşleri yayınlamaktan çekinmektedir. Bu iklim Türkiye’de daha güçlü, çeşitli ve hesap verebilir demokratik kurumların yükselişine yönelik tehdit oluşturmaktadır.”*

Görüşme yapılan kişilere belirli bir konuyla ilgili yazı yazmayarak ya da yazmamayı düşünerek otosansür uygulayıp uygulamadıkları sorulmuştur.

HİÇ OTOSANSÜR UYGULADINIZ MI?

■ EVET 16
■ HAYIR 10

Görüşülen kişilerden 26’sı bu soruya doğrudan cevap vermiş ve bu kişilerin %60’ından fazlası bir tür otosansür uyguladığını ifade etmiştir.

Blog yazarı Gürkan Özturan: *“[Yayınlayacağım şey üzerine] günde neredeyse yüz defa düşünüyorum... Arkasından gelecek belayla uğraşmayı istemediğim için birçok meseleye değinmiyorum.”*

Siyaset bilimci Zeynep Banu Dalaman: *“Hükümete dair olumlu bir şey diyecek olsam, olumlu yönleri var çünkü, sosyal medyada hükümetin maşası olmakla ve hükümetten para almakla suçlanıyorum. Öte yandan hükümeti eleştirdiğimdeyse taraf değiştirmekle suçlanıyorum. [...] Bu nedenle ifadeler halk tarafından da sansürleniyor.”*

Karışık ve dolambaçlı Türk yargı sistemini tecrübe etmiş kişiler tekrar yargıya bulaşmayı istemiyor. Birden fazla kitabı hakkında dava açılan sanatçı Bedri Baykam bir kitabı yayınlamaktan vazgeçtiğini ifade etti: *“... hepsini kazanmış olsam da tüm bu duruşmalardan usandım artık. Yorucu, stresli. Enerjinizi azaltıyor, tüketiyor insanı.”*

Yazar Liz Behmoaras, romanlarında Türkiye ile ilgili klişelere göndermede bulunan bölümleri çıkarmak zorunda olduğundan bahsetti. *“301. madde’den yargılanmak istemediğim için bazı konular hakkında yazarken bir kez daha düşünüyorum.”* Akademisyen Ayşegül Devecioğlu şöyle ekliyor: *“Riskle karşılaşıldığında otosansür uygulama güdüsüne direnmek gerektiğine inanırdım. Ancak benim de şüpheye düştüğüm anlar oldu. Oğlum askerdeyken orduyla ilgili eleştirel bir yazı kaleme alma konusunda tereddüt ettiğimi hatırlıyorum. Ona zarar vermelerinden korktum. Sonunda anlatıyı değiştirmeme kararı aldım. Çünkü aldığım kararlar ilişkili riske dair bariz bir kanaatim vardı ancak bu risk ve otosansüre yenik düşmenin getirdiği zarar aynı şey değildi.”*

STK iletişim koordinatörü Pınar İlkiz’e göreyse bazı konuların hiçbir biçimde yayınlanmayacağını biliyor oluşu bu konuları yazmasını engelliyor: *“Yazacağınız belirli bir konunun yayınlanmayacağını biliyorsanız bu durum bir süre sonra kendi içinizde bir otosansür mekanizması oluşmasına yol açıyor.”*

“Biz iyi yazı yazma gayesi bulunan bir avuç insanız. Aktivist değiliz. Tek önceliğimiz yazmak. Ancak hem otosansüre hem de yazılarımıza kısıtlama getiren binlerce önyargıya maruz kalıyoruz.”

Murat Yalçın, dergi editörü.

Yazarlar için gazeteler ne anlama geliyorsa sanat galerileri ve mekanları da sanatçılar için aynı anlama geliyor. Akademisyen Banu Karaca şöyle ifade etti: *“Kamu kuruluşları hükümete hesap vermekle yükümlü ve ticari galeriler bile devlete ters düşecek işleri kabul etmeye çekiniyor.”* Karaca *“[...] gazeteci ve yazarlar gibi örgütlenmedikleri ve haklarını bilmedikleri için otosansüre daha çok yönelmeleri sebebiyle”* sanatçıların içinde bulunduğu sorunların daha karmaşık hale geldiğini ekledi.

“Bağımsız gazetecilik ve ifade özgürlüğü ne demektir muhtemelen bilmiyorum bile. Hakikaten özgür olsaydım nasıl yazardım, hayal etmesi bile güç.” Ayşegül Devecioğlu, akademisyen.

İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ, MEDYA VE BÜYÜK ŞİRKETLER

Gezi eylemleri sırasında uygulanan yayın yasağı, anaakım medyanın eylemleri haber yapmaması ve sosyal medya kullanımının engellenmesi nedeniyle hükümetin medya üzerindeki etkisi tüm dikkatleri üzerine çekmişti. Medya patronlarının doğrudan ya da dolaylı olarak muhalifleri kovmaya ve tartışmalı meseleleri yayınlamayı reddetmeye zorlandığı iddialarıyla beraber yazılı ve görsel basında çalışan çok sayıda gazeteci işten çıkarılmış ya da görevlerinden istifa etmeye zorlanmıştı. Gezi eylemlerinin ilk günlerinde, Haziran 2013'te gerçekleşen bir telefon görüşmesinin kaydının yayınlanmasıyla birlikte bu suçlamaların asılsız olmadığı ortaya çıktı. Kayıtlarda dönemin Başbakanı Erdoğan önde gelen bir medya patronundan belli konuların ekrana taşınmamasını talep ediyordu. Talep karşılandı ve Erdoğan bu görüşmenin gerçekleştiğini doğrulayarak medyaya “[...] gerektiğinde ders verilmelidir.”¹⁵ dedi. Anaakım medyanın büyük bir bölümünü elinde bulunduran holdingler, hükümetin himayesine tabi oldukları için baskı tehdidiyle karşı karşıya kalıyor ve bu durum büyük kaygı ve tartışmaya yol açıyor.

Görüşme yapılan kişilerden medya ve hükümet yanlısı şirketler arasındaki ilişkileri değerlendirilmesi istendi.

Yanıt veren **26** kişinin büyük çoğunluğu (**20** kişi) anaakım medyanın **tamamen ya da büyük ölçüde hükümetin etkisi altında olduğuna** inandığını ifade etti. **Dört** kişi Türkiye'deki durumun diğer Avrupa ülkelerinden çok da farklı olmadığını söylerken medyanın dev şirketlerin kontrolünde oluşunu **küresel bir olgu** olarak tanımladı. **İki** kişi **muhalif medyanın** hala yazılı basının önemli bir yüzdesini elinde tuttuğunu ve dolayısıyla hükümetten bağımsız olduğunu belirtti. Bazıları medyanın hükümet ve büyük şirketlerin etkisi altında oluşunun yeni bir eğilim olmaktan çok uzak, uzun yıllardır Türkiye'nin siyasi kültürünün önemli bir parçası olduğunu ifade etti.

Gökçe Tüylüoğlu: “Hükümetin hem görsel hem de yazılı basın üzerinde bu kadar hakimiyet kurduğu başka bir dönem olduğunu düşünmüyorum.”

Kadın hakları aktivisti Gülnur Elçik: “Editörler sermaye ve gazeteciler arasında arabulucu rolü oynuyor. Bu yüzden bir gazetecinin, gazeteciliğin entelektüel ihtiyaçlarına cevap verecek bir yerde çalışabilmesi çok zor. Gazetecinin siyasi duruşu olmalıdır, ancak bu durumda istifa etmek zorunda kalıp iş bulamamaktadır.” Bir başka aktivist Özlem Dalkıran kendi istekleriyle işten ayrılanlara dair şöyle yorumda bulundu: “Onurlu bir davranış sergilediler, çünkü eğer mesleki onur ve haysiyetinizle işinizi icra edemiyorsanız istifa etmelisiniz.” İsmi vermeyi tercih eden bir yazar duruma ilişkin şöyle konuştu: “Üç temel etik alanını çiğneniyor. Siyasi etik, mesleki etik ve basın etiği yok edilmiş durumda.” SDP başkanı Ayhan Ogan AKP yanlısı medyanın toplam medya içindeki oranını yaklaşık %20 olarak ifade ederek,¹⁶ geri kalanının “sahte burjuvazi temsilcileri” muhalif medya olduğunu ekledi. Öte yandan muhalif Cumhuriyet gazetesinde köşe yazarı ve siyasetçi Mustafa Balbay şöyle ifade etti: “Bugün medya hükümetin bir kolu, propaganda ağının bir parçası. Farklı kanallardan yansıtılan tek bir ses konumunda.”

STK aktivisti Özlem Dalkıran ise karmaşık bir mevzuat olduğu yorumunu ekledi: “Her şeye bakmanız lazım: basın yasası, antitröst yasası, danıştay yasası¹⁷ ve bazı bankacılık yasaları kesinlikle ifade özgürlüğüyle ilişkilidir. Hükümet gelip ‘Tamam, ifade özgürlüğüyle ilgili şu yasaları değiştiriyoruz’ dediğinde teşekkür ediyoruz ama TMK’ya baktığınızda sorunlar hâlâ olduğu gibi duruyor. Ticaret kanununa bakıyorsunuz, durum aynı.”

Görüşülen kişilerin bazıları genel bir bakış açısı sundu. İsmi vermeyi tercih etmeyen bir yazar şöyle ifade etti: “Günümüzde şirket desteği olmadan herhangi bir şey yayınlamak mümkün değil, ve siyasetle şirketler hep birbirine yakın olmuştur. Bu dünya çapında böyle, sadece Türkiye’de değil.” STK iletişim koordinatörü Pınar İlkiz de benzer bir görüş dile getirdi: “Medyanın ekonomi-politiğine baktığımızda, tarafsız ve bağımsız haber yapmanın tüm dünyada imkânsız olduğunu görüyoruz.” Gökçe Tüylüoğlu ise başka ülkelerin medya bağımsızlığını temin etmek için model sunabileceğini ifade etti: “Sistemi doğru kurmak, bağımsız bir medyaya ya da yayınlara müdahale etmeyen medya holdinglerine sahip olmak için, bir medya organına sahip olmak isteyen kişinin hükümetle yapılacak anlaşmalardan uzak durması kuralını getirmeliyiz. Başka ülkelerdeki alternatif platformlara bakmalıyız, örneğin ABD’de Center for Public Integrity ve Pro Publica¹⁸ gibi kuruluşlar bulunmakta.”

İNTERNET VE SOSYAL MEDYA KISITLAMALARI

Görüşmelerin yapıldığı esnada halihazırda tartışma yaratan mevcut internet mevzuatına getirilecek yasa tasarıları tepkiye yol açmıştı. Bu önlemler 2013 Aralık ayında üst düzey yetkililere dair yolsuzluk iddialarına ilişkin ses kayıtlarının sosyal medyada geniş yer bulmasından kısa süre sonra gündeme geldi. 6 Şubat 2014'te ciddi muhalefete rağmen Özel Hayatın Korunmasına ilişkin (6518 No'lu) Kanun Meclis'ten geçirildi. Bu kanun mevcut kısıtlamaları genişleterek, ilgili makamların "uygunsuz", "özel hayata saldırı" ya da "rencide edici ya da ayırmacı" olarak nitelendirilen içeriğe sahip internet sitelerini engelleme ve erişimini kısıtlama yetkisini genişletti. Kanun aynı zamanda iki yıl boyunca kullanıcıların tüm tarayıcı geçmişlerinin kayıt altında tutulmasını sağlayarak internet servis sağlayıcılarına talep doğrultusunda bu bilgileri yetkili makamlara verme zorunluluğu getirdi. İnternet sitelerindeki 'yasadışı' içeriğin kaldırılmasına yönelik talebin ya da bilgi talebinin karşılanmaması halinde internet servis sağlayıcıları para cezasının yanı sıra hapis cezasına çarptırılabilir duruma geldi.

Getirilen düzenlemeler birçok kesim tarafından kınandı, sokak gösterilerine yol açtı ve hem yurt içi hem yurt dışındaki STK'ların eleştirilerine hedef oldu. Üç hafta ertesinde ilgili yasanın bazı bölümleri Cumhurbaşkanı Gül'ün ricası üzerine iyileştirildi ve böylelikle bir internet sitesinin engellenebilmesi için mahkemenin 48 saat içerisinde ilgili siteyi incelemesi şartıyla kişisel verilere erişim sağlayabilmek için de mahkeme kararı çıkarılması şartı getirildi.

Eylül 2014'te getirilen düzenlemelerle "ulusal güvenliğe zarar veren" ya da "kamu düzenini koruma" amacıyla engellenebilecek içeriklerin kapsamı genişletildi ve ilgili makamlara mahkeme kararı olmaksızın kullanıcıların internet bağlantı verilerini toplama yetkisi geri verildi.

Görüşme yapılan kişilere yeni internet yasasıyla ilgili görüşleri ve Türkiye'de yaşanan olaylarla ilgili bağımsız yorumlara nereden ulaştıkları soruldu.

Yayıncı Ulus Atayurt'un da aralarında bulunduğu bazı kişiler korkularını ifade etti: "Kitlesele bir sansür dalgasına yol açarak hükümetin medyaya tamamen hakim olmasına vesile olacaktır."

İsmi vermemeyi tercih eden bir yazar şöyle ifade etti: "Yasa aptal bir yasa ama aynı zamanda tehdit edici. Sanki her birimiz yasa dışı bir şeyler yapıyormuşuz gibi hissettiriyor."

İsmi vermemeyi tercih eden STK aktivisti: "Şu an birdenbire her şey tamamen ve tuhaf bir biçimde şeffaflaştı. Hiç kimsenin sırları, özellikle kirli sırları olamayacak. Yeni internet yasasının çıkarılmasına sebep olan durum budur, sızdırılan kirli sırların açığa çıkmasını engelleme çabası."

Kürt PEN üyeleri Gülen hareketinin hükümet aleyhtarı bilgileri internet üzerinden yaymasının ardından, hükümetin kendini bu tür saldırılardan korumak için öncelikli olarak internet kısıtlamalarını artırdığını ifade ediyor. Üyeler hükümetin bu yasayı hazırlarken öncelikli kaygısının ifade özgürlüğü değil üst düzey hükümet yetkililerine dair yeni iddiaları ortadan kaldırmak olduğunu düşündüklerini belirtti. Öğretmen ve LGBTİ aktivisti Erdal Partog bu mevzuatın uygulanmasıyla birlikte "yalnızca tek bir kişinin [Başbakanın] ihtiyaçları gözetilecek ve kurumlar buna katılım göstermediği takdirde keyfi uygulama olacak."

Müslüman hakları aktivisti ve yazar Abdurrahman Dilipak hem internet üzerinde hem de internet dışında suç teşkil eden eylemlerle mücadele edeceğine inanarak ilgili yasayı destekliyor: "Kişilerin onur ve haysiyetini lekelemeye yönelik gerçek bir tehdit olduğu yönünde halk giderek kaygı duyuyor. İnternet üzerinde işlenen suçlar arasında uyuşturucu kaçakçılığı, fuhuş ve çocuk ticareti yer alıyor. Bu [mevzuat] bu tür eylemleri internet üzerinden gerçekleştirenlere 'gözüm üzerinde' deme çabasıdır. İnternet dışındaki eylemleri için de suçlulara bir sopa gösterme çabasıdır." SDP Başkanı Ayhan Ogan da yasa dışı dinlendiği iddia edilen binlerce kişiden biri olarak yeni yasayı koruyucu olarak yorumladı: "Artık ifşa edilen bilgi şahsıma yönelik hakaret içerdiği ya da mahrem hayatımı ifşa ettiği takdirde bu sorunu düzeltmek için yeni oluşturulan ofise gidebiliyorum. 24 saat içerisinde savcı karar verebiliyor ve benim haklı olduğum yönünde karar çıktığı takdirde [bilgi] kaldırılıyor. Eğer eylemin demokratik olduğu yönünde karar çıkarsa bilgi internette kalıyor. Bu kanun bu nedenle özel hakkı koruma amacı taşımaktadır."

BAĞIMSIZ YORUMLARA HANGİ KAYNAKLARDAN ULAŞILIYOR?

Görüşülen kişilerden çoğu dijital ve basılı olmak üzere çok çeşitli basın organlarını takip ederken yalnızca çok az sayıda kişi tek bir kaynağa bağlı kaldığını ifade etti. Birçoğu yaşanan olayların tüm yanlarını öğrenebilmek için her gün çok vakit harcayarak çeşitli kaynakları taradığını ekledi. Sosyal bilimci Zeynep Banu Dalaman şöyle izah etti: "Başka bakış açılarını öğrenmek için ve bazı gazetelerde sansürlenmiş haberlerin diğerlerinde yer alması nedeniyle tüm yayınları okumaya çalışıyorum. Olaylar birbirinden çok farklı biçimde yansıtılıyor." STK genel sekreteri Emel Kurma: "Propaganda yapanları ayıklamak zorunda kalıyorum. Bana göre tahammül edilemez kesimlerin haberlerini de okuyorum, çünkü kendi içlerindeki tartışmalar analiz yapabilmemi sağladığı için ilgimi çekiyor. Haber başlıkları ipuçları veriyor. Aklınızı kaçırmanıza sebep olabilir bunlar, hele köşe yazarları! ... Akıl almaz insanlar var... ." Gökçe Tüylüoğlu: "Yorucu. Farklı İnternet sitelerine gitmeniz gerekiyor. Yazılı basın, görsel basın, internet, sosyal medya; sonra farklı bilgi kaynaklarını topladığınızda kendiniz analiz etmeye çalışıyorsunuz. Herkesin buna zamanı yok [...] o yüzden canınız istemiyor ama bir şekilde sağlıklı bilgi edinebilmek için tüm vaktinizi buna ayırmanız gerekiyor."

Genç yorumcular, çok popüler olan ve siyasi olayları hicveden haftalık karikatür dergilerinden bahsetti. Edebiyat öğrencisi: "Geleneksel medya sıkıcı. Üslupları yok ve okuru cezbedemiyorlar ama karikatürlerde mutlaka bir şeyler oluyor. Aynı zamanda halkın sesine en yakın duranlar da karikatürler. Çok sofistikeler ancak düzenli okurların karikatürleri anlaması için kendini paralamasına gerek kalmıyor."

"Bence Türk televizyonları bazen masal anlatır gibi yayın yapıyor."

Liz Behmoaras, yazar.

ETNİK, DİNİ AZINLIKLAR, CİNSEL YÖNELİM VE İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ

Uluslararası PEN'in 2012 yılındaki delegasyonu o dönemde cezaevinde bulunan yazar, yayıncı ve gazetecilerin %70'inin Kürt asıllı ya da Kürtlerin siyasi ve kültürel haklarını savunan kişilerden oluştuğunu ifade etmiştir. Bu kişilerin birçoğu KCK soruşturması kapsamında tutuklu bulunmaktaydı. KCK davasından tutuklu bulunan yazarlar serbest bırakılmış olsa da davaları devam etmekteydi. 2014 yılının ilk aylarında görüşülen kişilere yöneltilen sorular yalnızca Kürt yazarlara değil etnik ve dinsel azınlıklara yönelik muameleye dair de görüş alacak şekilde sorulmuştur.

Görüşülen kişilere etnik ve dinsel azınlık mensubu ve LGBTİ bireylere yönelik davranışlara ilişkin görüşleri sorulmuştur.

KÜRTLER

014'ün Mayıs ayına gelindiğinde KCK davası kapsamında tutuklu bulunan herkes serbest bırakılmış ancak davaları devam etmekle beraber sorunlar da çözülmemiştir. Kürt yazar Şeymus Diken: *“Edebi eserlerin Kürtçe olmasında sorun yok. Ama anadilinizde siyaset yapmaya kalktığınızda birçok belayla karşılaşılıyorsunuz. Bu andan itibaren devlet sizi yazar değil siyasetçi olarak görüyor. Kürt meselesi hâlâ canlı ve çözülmemiş durumdadır. Asıl sorun budur. Bir yandan Shakespeare çevirebiliyorum, ancak kişi siyaset yaparken anadilini kullandığında tavır değişiyor.”* Bir başka Kürt yazar ve sanatçı Şener Özmen şöyle ekledi: *“On yıl önce Kürtlerin ana dilini ve Kürtçe sözcükleri kullanması zordu. Bu durum değişti. Ancak, ifade özgürlüğü kapsamında bizim konumuz ve Türk aydınların konumu tamamıyla farklı. Onların başına yazdıkları yüzünden bir şey geldiğinde bize yapılanın ancak yarısı kadıyla ceza görüyorlar.”*

Araştırmacıların Diyarbakır'daki ofislerinde görüştüğü Kürt PEN üyeleri Kürtçe yayınlara yönelik yasağın kalkması ve dil hakları üzerindeki baskıların esnetilmesini olumlu karşılar, Kürtçe gazetelerin kendi okurları ve Kürtleri destekleyenlere muhtaç olması, okuyucu oranının görece düşük olması ve satış rakamları gibi devam etmekte olan sorunları dile getirdiler. Zaman¹⁹ gibi daha çok finanse edilen ve ücretsiz dağıtıldığı için piyasada çok ciddi etki yaratan gazetelerden bahsettiler. Kürt PEN, Diyarbakır gibi daha büyük kentler dahil bölgede Kürtçe gazetelerden daha çok Türkçe gazetelerin okunmasının üzüntü verici olduğunu ifade ederken, Kürt basınının satış rakamlarının görece düşük olmasının nedeninin birçok kişinin haber almak için televizyona yönelmesiyle ilgili olduğunu da ekledi: *“Dünya çapında Kürt bölgelerinden ve topluluklarından yayın yapan yirmiden fazla televizyon kanalı bulunmakta. Evlerde genellikle iki adet uydu anteni bulunuyor, biri Kürt kanalları diğeri Türk kanalları için.”*

Görüşme sırasında, Kürt medyasının siyasi partilerden aldıkları maddi desteklerle birlikte siyasallaşmasına rağmen birçok internet sitesi ve televizyon kanalının varlığı ve her siyasi grubun kendi çıkarlarına karşılık gelen bir medya türünün bulunması ile geniş bir seçenek imkânı sunulduğu aktarıldı. Bu durum Türkiye dışındaki Kürt bölgeler ve Kürt diasporasının yaşadığı diğer ülkeler için de geçerli. Kürt basınında kısıtlama olup olmadığı sorulduğunda bir yazar şöyle izah etti: *“Şöyle diyebilirim: ‘Bu ideolojiye katılıyorum ancak uygulamasına dair karşı çıktığım unsurlar var.’ Fikirlerimi belli bir gazetede yayınlamıyorum olsam da sorgulama ve eleştirme özgürlüğüm olduğunu düşünüyorum, ancak kişinin eleştirdiği siyasi konumu destekleyen gazetede yazılmasını beklememek gerek.”*

“Benim azınlık deneyimim kadın, sosyalist ve ateist olmamdan ileri geliyor. Ancak bir azınlığa ait yazarın etnik kimliğinin Türk kimliği içerisinde ele alındığını biliyorum. Bunun kasıtlı olduğunu düşünüyorum çünkü azınlıkların kimliğini tanımamak hakların çiğnenmesini kolaylaştırır, kesinleştirir ve istimlaka yol açar.”

Ayşegül Devocioğlu, akademisyen.

Kürt haklarını savunmaları nedeniyle cezaevinde yatan ve görüşmenin gerçekleştiği dönemde hâlâ davaları devam eden üç Türkiyeli yazar ve akademisyen, Kürtlerin dil haklarının ne denli önemli olduğu üzerinde durdu. Türkiyeli akademisyen Büşra Ersanlı kısıtlamaların kalkmasının Türkiye’de herkesin yararına olduğunu ifade etti: *“Kürt aydın kesimi büyüyor ve on yıl öncesine nazaran bugün çok daha fazla oranda kendi analiz ve eleştiri yöntemlerini kullanıyorlar. Bence bu yüzden Türkiye demokrasisi için en dinamik potansiyel Kürt siyasi muhalefeti ve aydınlarında yatıyor.”* Ayşe Berktaş bu fikre katılarak ekledi: *“Eğer Kürt sorunu çözülebilirse birçok azınlık sorunu da çözülecektir.”* Ayşegül Devocioğlu ise Türk aydınlarının reform sürecinin yavaş ilerlemesinde payı olduğunu düşünüyor: *“Kimliğin bastırılmasının kaçınılmaz sonucu dil ve edebiyat konusunda cahil kalmaktır. Türk muhaliflerin bir kısmının, kimlik ve dilin azınlık edebiyatındaki hayati rolüyle ilgili farkındalık geliştirerek ulusalcı karşıtı bir duruş benimsemesi vakit aldı. [...] Türk yazarların bu konulara karşı ilkeli ve tutarlı bir tavır ortaya koymaması Türk dili ve edebiyatı üzerinde olumsuz etki yarattı.”*

ERMENİLER

Yazar İpek Çalışlar, 2007 yılında Ermeni genel yayın yönetmeni Hrant Dink'in öldürülmesi ertesinde halkın ayağa kalkmasının Ermenilerin yaşadığı baskılara dair halkın bilinçlenmesine yardımcı olduğunu belirtti.

“Hrant Dink vasıtasıyla tarihimizde büyük bir trajedi olduğunu, geçmişte çok sayıda Ermeni'nin öldürüldüğünü öğrendik [...] Bugün sokakta toplanıp Ermenilerin 1915 yılında kıyımdan geçirildiğini söyleyebiliyoruz. [PKK lideri] Abdullah Öcalan'la bile görüşme yapabiliyorsunuz. Bunlar bizim için büyük adımlar ama hâlâ başka sorunlarımız var.”

Kürt yazar ve sanatçı Şener Özmen Dink'in katledildiği güne dair şöyle konuştu: *“İnsanlar Ermeni soykırımının varlığını kabul edebildiler. Ermeni camiası ve diğer insanların bu mesele üzerine konuşabilmesi ancak onun ölümü ertesinde mümkün olabildi.”* Ancak Dink'in ölümü hala kimilerinde tehdit olarak yankı buluyor. İsmi vermemeyi tercih eden Ermeni bir yazar yaşamını şöyle tasvir ediyor: *“Manzara, korku kaynaklı otosansür, idari baskı ve sindirme, faili meçhul ya da bilinen [ama soruşturulma açılmayan] cinayetlerle dolu.”*²⁰

ALEVİLER

Görüşülen kişiler tarafından özellikle belirtilmemiş olsa da Gezi eylemlerine ciddi katılım gösteren Alevi azınlık bu eylemlerden orantısız düzeyde etkilenmiştir. Olaylar ertesinde yayınlanan haberlere göre eylemler esnasında tutuklananların %80'i ve öldürülenlerin neredeyse tamamı Aleviydi. Aleviler ülkedeki en büyük dinsel azınlığı temsil etmektedir. İslam öncesi folklorik öğeler taşıyan Şia kökenli bir mezhep olup, mensupları bazı Sünni çoğunluklu Müslümanlar tarafından tanrıtanımaç olarak kabul edilmektedir. Alevilerin mezhep ve ibadethanelerinin resmi olarak tanınması dahil çeşitli taleplerinin sürekli olarak dirençle karşılaşması gösterilerdeki katılım düzeylerini açıklar niteliktedir.[ed.]

DiĞER AZINLIKLAR

Süryani yayıncı Tuma Çelik'in beyanına göre azınlık yayınlarına pek önem atfedilmiyor: *“Türkiye'deki azınlık gazetelerine ilişkin AB nezdinde yapılan bir toplantıda hiçbirimizin basın kartı olmadığını farkına vardık. Türkiye'nin en eski ikinci gazetesi olan Yunan gazetesinin [1925 yılında kurulan Apoyevmatini -ed.] bile editörünün basın kartı yok.”*

CİNSEL YÖNELİM

Genel kanı LGBTİ bireylerin medyadaki görünürlüğüünün arttığı ancak hâlâ tehdit olarak algılandığı yönündeydi. Trans gazeteci Yıldız Tar *“hayatlarımızın her alanında var olan üç 'korkunç' öge bulunmaktadır: yok edilme, inkar edilme, asimilasyon [...] Bu gazeteciler arasında da yaygın bir durum. Bir heteroseksüel erkek gazeteciyle eşit kabul edilmiyorum. Hata yaparsam daha çok göze çarpıyor.”* Tar, LGBTİ ile ilgili konuların medyaya yansıtılışını üç kategoride ifade etti: *“Birinci olarak anaakım medyanın bulvar gazetesine dönüşmesi; ikincisi, LGBTİ'yi açıkça hedef gösteren, şiddeti körükleyen medya; üçüncü olarak ise yaygın olmayan ve ayrımcı nitelik taşımayan, hak gözeten gazetecilik.”* Kadın hakları aktivisti Gülnur Açık şöyle yorumladı: *“LGBTİ ile ilgili yapılan en yaygın haber alay içerikli. Haber konusu cinayet olduğunda bile metne aşığılayıcı, komik detaylar ekliyorlar.”* LGBTİ aktivisti Erdal Partog bazı muhafazakâr basın organlarının özellikle tehlikeli olduğunu ifade ederek hususi olarak İslamcı sağcı gazete Akit'in suç işlediğini iddia etti: *“LGBTİ hareketini çok yakından takip ederek bu bireyleri hedef gösterip onlar aleyhine haber yayınlıyor. Yaptıkları şey aslında nefret söylemi, ifade özgürlüğü değil. Hakaret ediyorlar, rencide ediyorlar ve kişilerin hayatlarını tehlikeye altına alıyorlar. [Ancak] bazı kimseler bunun adına gazetecilik diyor.”*

NEFRET SÖYLEMİ

Ayrımcılık ve nefret suçlarına ilişkin demokratikleşme paketi kapsamında 3 Mart 2014 tarihinde Meclis'te “6529 sayılı Temel Hak ve Hürriyetlerin Geliştirilmesi Amacıyla Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun” kabul edildi. Bununla birlikte nefret suçları Türk hukukunda ilk defa tanınmış oldu. Reform girişimi yönünde olumlu bir adım olarak görülse bile, bazı kesimler bu kanunun sivil toplumun taleplerini karşılamada yetersiz olduğunu ifade ediyor. LGBTİ gruplar özellikle uzun süre bu yönde mücadele vermelerine rağmen cinsel yönelim ve cinsel kimlik konularının dahil edilmeyişi nedeniyle hayal kırıklığı yaşamış durumda. Bazılarıysa kanunun İslamofobi üzerine odaklanmasına ve nasıl uygulanacağına ilişkin kuşklarını dile getirdi.²¹

Görüşme yapılan kişilere Türkiye'de nefret söyleminin bir sorun teşkil edip etmediği ve eğer sorun teşkil ediyorsa özellikle hangi kesimlerin hedef alındığı soruldu.

“Tüm toplum herkese karşı! Herkes hedef ve herkes mağdur!”

Blog yazarı Gürkan Özturan

“Heteroseksüel, Türk, laik, Sünni erkek dışında herkes nefret söyleminin hedefi konumunda.”

Trans gazeteci Yıldız Tar

AŞIRI MİLLİYETÇİLİK

STK aktivisti Emel Kurma: “Bazı yerel gazetelere baksanız kullanılan aşırı milliyetçi dile inanamazsınız. Bu gazeteciler hapse girmiyor [... Ama] bazıları hakkında nefret söylemi, aşırı faşist ırkçı dil kullanımı ve ırkçı iddialar ortaya atmaları nedeniyle soruşturma açılması lazım.”

“DIŞARIDA KALANLAR”

“Dışarıda kalanlar ya da devlet söyleminin sınırlarında bulunanların tamamı nefret söylemine maruz kalmaktadır. Daha da kötüsü, birçok kişi ifadelerinin ne sonuçlar doğuracağına farkında değil” diye yorumlayan Süryani yazar Tuma Çelik şöyle ekledi: “Çoğu kimse hoşgörünün ne demek olduğunu ya da hoşgörünün küçümseyici bir tutum olabileceğini bilmiyor: hatalı ya da sorunlu bir şeyi hoş görebilirsiniz. [Bu tür bir] hoşgörüyü maruz kalan insanlar farklı oldukları için küçümseniyor.”

CİNSEL YÖNELİM

Trans gazeteci Yıldız Tar LGBTİ bireylere karşı kullanılan dilin nasıl diğer kişileri aşağılamak için uygulandığından bahsetti: “Eğer bir LGBTİ bireyseniz, başka birine mesaj vermek adına kişisel hedef haline getirilebilir [hatta] öldürülebilirsiniz.” Tar, “İbne Kürtler” ifadesini örnek vererek ekledi: “LGBTİ bireyler Kürtler ve diğer azınlıkları aşağılamak için kullanılıyor. Sonra da Kürtler, Ermeniler, Aleviler ve diğer azınlık grupları LGBTİ bireyleri hedef alıyor.”

MÜSLÜMAN KADINLAR

İsmi vermemeyi tercih eden Müslüman bir yazar her kime karşı yöneltilmiş olursa olsun herkesin nefret söyleminden kaygı duyması gerektiğini ifade etti: “Tesettürlü bir kadın olarak bana nefret söylemi yöneltildiğinde sizin bundan rahatsızlık duymanız, aynı şekilde siz LGBTİ birey olarak nefret söylemine maruz kaldığınızda benim rahatsızlık duymam lazım.”

NEFRET KARŞITI MEVZUAT

Birçok kişi yasal mevzuatın nefret söylemi sorununu çözmeyeceği görüşünde. Akademisyen Ayşe Berktaş yaygın kanyı dile getirerek şöyle ifade etti: “Konu sivil topluma, halka ve halkın adalet anlayışına bırakılmalı ve insanların kendilerinin tartışabileceği ve buna karşı harekete geçebileceği, kendi aralarında meseleleri tartışıp çözebileceği bir mekanizma bulunmalıdır.”

EĞİTİM

İsmi vermemeyi tercih eden bir Ermeni yazar eğitimin önemini şöyle ifade etti: “Türk eğitim sistemi tarafından her fırsatta topluma dayatılan tarih anlayışı ve mevcut okul kitaplarının içeriği bunun [nefret söyleminin] en önemli kaynağını oluşturuyor.” Süryani yayıncı Tuma Çelik benzer ifadelere yer verdi: “Empati ve eğitim [...] önemli olan insanlar arasında etkileşim sağlamak.”

DİN VE İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ

2012 yılında Uluslararası PEN delegasyonu din hakkında yaptıkları yorumlar nedeniyle mahkemeye çıkarılan yazarları gündeme getirdi. Bu kişiler arasında sosyal medyadaki yorumları nedeniyle hakkında dava açılan müzisyen Fazıl Say ve ateizm temalı bir ajanda yayınladığı için suçlanan Metis Yayınları yer alıyordu. Her ikisi de “halkı kin ve nefrete kışkırtmak” suçuyla isnat edilmekteydi. Eylül 2014’te cezasının ertelenmesini reddeden Say hala yargılanmaktaydı. Metis’in cezası ise ‘Demokles’in Kılıcı’ altında tecil edildi, davanın devam edip etmeyeceği 2015 yılında öğrenilecek. Yeni dine hakaret davaları açılmaya devam etti. Mayıs 2014’te, kayıtlı 400.000 kullanıcısıyla ülkenin en büyük internet gruplarından *Ekşisözlük*’ün kurucusu Sedat Kapanoğlu, sitedeki metinler nedeniyle yargılanarak on aylık tecil edilmiş cezaya çarptırıldı.

Görüşülen kişilere Türkiye’de ifade özgürlüğünün baskı altına alınmasında muhafazakâr İslam’ın önemli bir etkisi olup olmadığı ve eğer böyle bir etkisi varsa bu etkinin nasıl kendini gösterdiği soruldu.

Süryani yayıncı Tuma Çelik: “Türkiye’de din yoğun ve baskıcıdır, Türkiye laik bir devlet olmasıyla bilinse de, din her şeyi etkiler ve şekillendirir. Devletin başındakiler yasaları ve kuralları kendi dini inançlarına göre şekillendiriyor.” LGBTİ aktivisti Erdal Partog: “Muhafazakâr İslam; ateistlerden LGBTİ bireylere, kadınlardan Alevilere, Ermenilere ve hatta laiklere kadar ifade özgürlüğünü baskı altına alan temel etmenlerden biri.” Genç yazar ve çevirmen Merve Pehlivan: “Doğrudan fiziksel saldırı ya da günümüzde daha sık yapıldığı şekliyle siber tehdit yağmuruna tutulma riski olmaksızın İslam inancını tanımayan ya da İslam’ı ciddi biçimde eleştiren görüşleri yüksek sesle dile getirmek neredeyse imkânsız.”

STK iletişim koordinatörü Pınar İlkiz “[...] Genel olarak bir hoşgörüsüzlük ortamı var. Diğerleri de muhafazakâr İslam’ın ifade özgürlüğü hakkına hoşgörü göstermiyor. Ciddi bir kutuplaşma söz konusu.”

Gazeteci Yıldız Tar: “Türkiye’deki ifade özgürlüğü sorunu yalnızca muhafazakâr İslam’a indirgenemez ya da muhafazakâr İslam ile açıklanamaz. Bundan önce Kemalist modernleşme diktatörlüğü hakimdi. Şimdiyse modern İslam’ın etkisi altında yaşıyoruz. Şimdiki muhafazakâr siyasetle birlikte İslam ve neoliberalizmin karışımı farklı bir yönetim anlayışı mevcut.” İsmi vermemeyi tercih eden yazar: “İslamcı hükümeti özgürlükleri kısıtladığı gerekçesiyle suçlayamam. [Bunun öncesinde] solcu Kemalistler bu meseleleri halletme yönünde bu hükümete nazaran ufacık bir adım dahi ileri gitmedi.”

Kadın hakları aktivisti Gülner Elçik: “Önce [kadın grupları olarak]... laiklik ve din arasında bir simetri olduğunu düşünmüştük. Her ikisinin de aynı derecede baskı yarattığı yanlışına kapılmışız. Ancak şimdi dini kesimlerin gazeteleriyle laik gazeteleri karşılaştırdığımda bir fark görüyorum. Laik gazetelerde dindarlara yönelik kısıtlı düzeyde ayrımcılık gözlemliyorum. Ancak dindar gazetelerde kadınlara, LGBTİ’ye, laiklere, vicdani retçilere karşı açık ve dolaylı ayrımcılık yapılıyor, her türlü alternatif gruba karşılar.”

Gökçe Tüylüoğlu: “[Müslümanlar] O kadar uzun süre boyunca ihmal edildi, küçük düşürüldü ve kamusal alandan uzak tutuldular ki, iktidara geldiklerinde hoşgörü gösteremeyip intikam güdüsüyle hareket etmeye başladılar. Bu durum halkı daha da kutuplaşmaya itti. Eğer laikler tekrar iktidara gelirse muhtemelen intikam güdüsüyle hareket etmeye devam edecekler ve böylelikle halk kısır bir döngünün içine çekilmiş olacak.” Yazar ve çevirmen Merve Pehlivan şöyle ekledi: “Toplumun sözde kutsala hakaret içeren ifadelerle bu denli tepki göstermesi kısmen modern Türkiye’nin tarihine dayanıyor. Muhafazakâr çoğunluk uzun süre boyunca Kemalist elit kesim tarafından aşağılanmış, azımsanmış ve cahil köylüler olarak hor görülmüş durumdaydı. Meselenin psikolojik boyutunda ise muhafazakârların uzun yıllar boyunca maruz kaldıkları bu kibirli tutuma karşı sert bir tavır benimsemesi yatıyor. AKP iktidarının yasalar üzerinde sıkı denetim kurmasıyla birlikte muhafazakârlar kendilerine yeni bir kale inşa etmiş durumdadılar ve bu da elbette özgüvenlerini artırıyor.”

İsmi vermemeyi tercih eden Ermeni yazar: “Din ifade özgürlüğüne yönelik ciddi bir yasal engel teşkil etmiyor, dini ve dinin getirdiği bazı şartları sosyal önyargılar ve gelenekler mutlak surette tartışılmaz hale getiriyor.”

İsmi vermemeyi tercih eden Sufi Müslüman yazar: “Aşırı muhafazakâr ve baskıcı davranışlar gösteren kişiler bölgesel gelenek ve yaşam tarzları nedeniyle ifade özgürlüğünü kısıtlıyor. Kimileriye kan davası veya töre cinayetleri gibi İslami temeli bulunmayan gelenekleri yaşatmakta ısrar ediyor. Bütün bunlar etnik kültüre ait konular, dine değil.” Kendisi sorunun kökenini şöyle açıkladı: “Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulduğu ilk yıllarda Müslümanlar laiklik adına sosyal ve anayasal düzeyde ifade özgürlüğü ve dini vecibelerini yerine getirme haklarından mahrum bırakıldı.”

Görüşülen Müslümanlar ise dinin yanlış anlaşıldığı ve İslami öğretilerin ifade özgürlüğünü teşvik ettiğine yönelik düşüncelerini dile getirdi. İsmi vermemeyi tercih eden Sufi yazar şöyle ifade etti: “Doğru anlaşıldığı takdirde, din ifade özgürlüğünü engellemek yerine onu teşvik eder. Muhammed (sav) bir ifade özgürlüğü harikasıdır.”

“Bu cami ve kışla arasında bir savaş.”

Mehmet Altan,
akademisyen ve yazar.

Dinbilimci, yazar ve Antikapitalist Müslümanlar grubu kurucusu İhsan Eliaçık çağrıda bulunuyor: “[...] Sosyalist ve Marksist grupların [...] İslam’ı yeniden gündemlerine almaları, bu durumu yeniden düşünmeleri ve ele almaları gerekir. Dindar kesimlerin ateizmi gündemlerine almaları ve onların da bunun üzerine yeniden düşünmesi gerekir. Hepimiz bununla yaşayabileceğimizi idrak etmeliyiz.”

Eliaçık şu yönde tavsiyede bulunuyor: “Allah’ın ayetleriyle dalga geçildiğinde dinlemeyin. Eğer televizyonda incitici şeyler görürseniz kanalı değiştirin. Şiddete başvurmayın. Bir masada otururken incitici şeyler duyduğunuzda ‘affedersiniz’ diyerek kalkıp gidin.”

Kürt PEN üyeleri meseleyi 1990’lı yıllarda, aralarından birinin “büyük felaket” diye nitelendirdiği kendi deneyimleri üzerinden ele aldı. Bu yılların başında Marksist-Leninist ve laik Kürdistan İşçi Partisi’ni (PKK) yok etmek adına Türk ordusu 3500 Kürt köyünü zorla boşaltmıştır. Aynı zamanda Kürt İslami militan grubu Hizbullah (Lübnan veya başka herhangi bir yerdeki Hizbullah’tan farklıdır) bölgede nüfuz elde etme çabasıyla yüzlerce PKK savaşçısı ve sempatizanını öldürmüştür.²³ Kürt PEN’de görüşülen kişilerin tamamı kendilerini laik olarak tanımlamış, Kürt bölgesinde bazı koyu dindarların sivil topluma engel teşkil etmesi ve Türk yetkililerle fazla yakın ilişki içinde bulunmasından kaygı duyduklarını ifade etmiştir.

“İfadeler kısıtlanmamalıdır. Dindar bir kişi olarak Salman Rüşdi’ye yapılabileceği karşı çıkıyor ve kınıyorum. Humeyni’nin fetvası İslam’a Rüşdi’den daha fazla zarar vermiştir. Eğer İslam tek bir kitaptan zarar görecekti olsaydı, onu Tanrının dini olarak kabul etmezdim.”

Müslüman akademisyen Alper Bilgili

DEĞİŞİM GÜÇLERİ

Türkiye 1999 yılında AB üyeliğine aday olmuş ve bu dönemden itibaren insan hakları dahil farklı alanlara yönelik birçok reform hayata geçirmiştir. İdam cezasının kaldırılması, Ceza Kanunu'nun değiştirilmesi, işkencenin sonlandırılması gibi reformlar hayata geçirilmiş ve ifade özgürlüğü ve dil haklarına ilişkin konuları düzenlemek için mekanizmalar geliştirilmiştir. Resmi katılım süreci 2005 yılında başlamış ancak üyelik sürecinde, özellikle Kıbrıs'ın tanınması ve ifade özgürlüğünün baskı altına alınmaya ısrarla devam edilmesi gibi ilerlemeye ket vuracak konular nedeniyle müzakereler sekteye uğramıştır. Yapılan anketlere göre 2000'li yılların ortalarında halkın AB üyeliğine desteği %74 iken bu oran 2013 yılında %44'e düşmüştür. Görüşülen kişilerin verdiği yanıtlar AB üyeliğinin ifade özgürlüğüne katkısına ilişkin hayal kırıklığını ifade etmektedir.

Görüşülen kişilere AB'nin ifade özgürlüğünün teşvik edilmesindeki rolü ve Türkiye'de en olası ve olumlu değişime öncülük edecek kişilerin kimler olduğu yönünde görüşleri soruldu.

AB VE TÜRKİYE'DE İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ

İpek Çalışlar, yazar: "Türkiye'deki sorunlar öyle karmaşık ve anlaşılması güç ki Türkiye'de yaşayanlar bile gerçeği anlamakta zorluk çerkerken yurtdışındakiler nasıl anlasın?" Bazıları AB'yi "samimiyetsiz" ya da görüşülen bir kişinin tabiriyle Avrupa'daki "Türkofobik" tutuma eğilim gösterdiği şeklinde yorumladı. AB devletlerinin insan haklarına aykırı davranması bir başka bir zayıflatıcı etken olarak ifade edildi. "Türkiye'ye ifade özgürlüğü dışarıdan getirilemez, AB ülkelerinin kendi içinde ifade özgürlüğüne duydukları saygı da ayrı bir tartışma konusu" diyen Yıldız Tar şöyle ekledi: "AB'deki göçmen karşıtı yasaların, İslamofobinin ve transfobinin farkındayız."

Sufi bir yazar AB'nin nüfuzunun azalmasında "çifte standart" uyguluyor olmasının yattığını ifade etti: "Tarihsel çatışmalar ve dini farklılıklar nedeniyle kendisinin reddettiği ifade özgürlüğünü, başkasına [AB devletine] telkin etmek ikna edici olmaktan uzak hatta saçmadır."

Genç bir SDP grubu üyesi AB'yi "tutarsız ve yalancı" diye nitelendirirken AB'nin "yeni yasaların kabulünü zorunlu kılması ve insan hakları mahkemelerinin kurulmasını sağlaması" yönünde olumlu bir etki yarattığını da ekledi.

Batı medyasının Türkiye'nin imajının AB nezdinde çarpıtılmasına dair büyük rol oynadığına yönelik ciddi eleştiriler dile getirildi. Akademisyen Zeynep Banu Dalaman, CNN, BBC ve diğer Batılı medya kuruluşlarının yayınlarında "oryantalizm" etkisi olduğuna dikkat çekerek ekledi: "Örneğin Gezi döneminde olayları Arap Baharı'na hatta Suriye'deki olaylara benzettiler. Bu oryantalist bir bakış açısıdır. [...] Eğer Türkiye bir gün demokratik bir ülke olacaksa bu kendi yolunu bulmasıyla gerçekleşecek." Bir başka akademisyen Banu Karaca ise "röportaj yapıp kendi ülkelerine döndüklerinde [...] mevzunun çok daha karmaşık tarihi ve siyasi etkenler içermesine rağmen 'İslam'a dair ikili bir tavırla; dine karşı laiklik üzerinden makale yazan Batılı gazetecilere" karşı tepkisini dile getirdi.

Akademisyen ve yazar Mehmet Altan'ın da aralarında bulunduğu bazı kişilerse AB'yi desteklemekteydi: "Osmanlı İmparatorluğu'ndan Türkiye Cumhuriyeti'ne uzanan dönüşüm esnasında sosyal yapı pek değişmedi. Padişahın bürokratları 'devlet' oldu, Padişahın tebaası da 'millet'. Ne demokratik bir devlet, ne de etkin vatandaşlık söz konusuydu. [...] Bugün Devlet hala Padişah ve tebaasından oluşuyormuş gibi algılanıyor. Bu anlamda AB'yi son derece destekliyorum çünkü mevcut iç dinamiklere baktığımızda Türkiye ne değişecek ne de dönüşecek gibi duruyor. Kökten ve olumlu bir değişim yaratılması için AB'nin enerjisine ihtiyacımız var. Başka bir yol göremiyorum. AB değişim ve dönüşüme gerçekten olumlu ve faydalı küresel destek sağlayan bir güçtür."

TÜRKİYE'DE OLASI VE OLUMLU DEĞİŞİMİN ÖNCÜLERİ KİMLERDİR?

Görüşme yapılan kişiler arasında dışarıdan ziyade Türkiye'nin içinden yükselen bir değişim potansiyeline dair olumlu bir kanı hakimdi. Kürt toplumunun haklarını elde ederek örnek oluşturması ve gençler olumlu birer güç olarak zikredildi. Yazar Roni Margulies'e göre Kürt hakları hareketi "içinden her kesimden insanın geçebileceği şekilde duvarları yıktı, susturulmuş Müslüman çoğunluğun Kemalizm'e dair mutsuzluğu hepimizin içinden geçebildiği başka duvarları yıkmıştır."

"Değişimin ana öncüleri kimler mi olacak? Kürtler, Gezi eylemcileri, kadınlar, LGBTİ-özetle bu 'azınlıklar' her türlü ayrımcılığa karşı harekete geçen itici gücü oluşturmaktadır."

Büşra Ersanlı, akademisyen.

Yazar ve çevirmen Merve Pehlivan: "[...] Tek umut Gezi'de ulus çapında bir ayaklanma başlatan uluslararası zihniyete sahip, eğitilmiş genç nesil. Tabandan gelen bir değişime ihtiyacımız var, toplumun farklı kesimlerine ulaşarak onları eğitmemiz ve rehberlik etmemiz gerek. Konuşmamız, anlatmamız ve haklılığımızı ispatlamamız lazım. Sesimiz geniş kitlelerce duyulmadığı müddetçe ötekileştirilmeye devam edeceğiz."

"Ben yazı yazmaya inanıyorum. Sözcükler er ya da geç tanımladıkları şeyleri dönüştürür."

İsmi vermemeyi tercih eden Müslüman yazar

GELECEĞE BAKIŞ - ÖNÜMÜZDEKİ BEŞ YIL İÇERİSİNDE İFADE ÖZGÜRLÜĞÜNÜN DURUMUNU NASIL GÖRÜYORSUNUZ?

Gazeteci Yıldız Tar: "Bir yandan [Türkiye'de] korkunç yasalar varken öte yandan harikulade Gezi eylemlerinden geçtik. Egemenlik arenasında bu ikisinin çatışması neler olacağını belirleyecek gibi duruyor. Türkiye'nin şu anda çok büyük bir potansiyele sahip olduğunu düşünüyorum. Bu potansiyel özgürlüğe ya da faşizme yol açabilir."

İsmi vermemeyi tercih eden yazar: "Yakın geçmişe baktığımda umutlanıyorum, yani, eskiden ilerleme olacağına dair az da olsa umudum vardı. Geçmişe dönmemiz mümkün değil diyordum. Ancak şu an yaşanan kaos ortamında olumlu bir bakış açısına sahip olmak gerçekten zor. Eğer geçmişe dönecek olursak bu ne yazık ki çok da şaşırtmayacak."

Yazar Roni Margulies: "Beş gün sonra ne olacağını bile bilmiyorum! Siyaset çok hızlı değişiyor. Yolsuzluk eylemleri ortaya çıkabilir ve arkasından hükümet düşebilir. [...] Önümüzdeki hafta askeri darbe olabilir ya da hükümetin daha demokratik bir tutum sergilemesine yol açacak değişik faktörler devreye girebilir. Ya da öngörülemez başka bir şey olabilir. Tüm bunlar olasılık dahilindedir ve ülkeyi çok farklı şekilde değiştirecektir. Türkiye'de siyasetin doğası böyledir."

Açık Toplum Vakfı'ndan Gökçe Tüylüoğlu: "Umut var... İnsanlar umudumuzu kaybedip kaybetmediğimizi sorduklarında, her gece umudumuzu kaybediyoruz ama ertesi sabah tekrar umutla uyanıyoruz diyorum. Sisifos gibi [...] 100 metre koşusu değil bu. Maratonda koşuyoruz."

"Türkiye'de halk şu anda ekonomik olarak daha iyi durumda. Sokaklarda açlıktan ölen insanlar yok. Çatışmalarda ölen insanlar yok. Bu kadar sert bir siyasi ortam içerisinde bugün insanların birbirlerini öldürmeyip yalnızca sözcüklerle savaşıyor olması sevindirici."

İpek Çalışlar, yazar

KASIM 2012'DEN BU YANA NE KADAR GELİŞME KAYDEDİLDİ?

2012'nin Kasım ayında Uluslararası PEN delegasyonu Türkiye'de ifade özgürlüğünün durumuna ilişkin belli başlı kaygıları ifade eden bir bildiri yayınladı. Bu dönemi takip eden aylarda bu kaygıların bazıları kısmen de olsa giderilirken, geri kalan sorunlar büyük oranda aynı kaldı ve yeni sorunlar ortaya çıktı.

TUTUKLU YAZARLAR

ULUSLARARASI PEN – KASIM 2012

“PEN'in Türkiye'de takip ettiği davaların sayısı geçtiğimiz yıl endişe verici bir yükselişe sahne oldu: Halihazırda 70'ten fazla yazar ve gazeteci cezaevinde bulunurken, bunlar dışında en az 60 yazar, yayıncı ve gazeteci aleyhine açılan ve yıllarca sürebilecek yasal süreç sarmalına dönüşen davalar devam etmektedir.”

EYLÜL 2014

Son aylarda peş peşe meydana gelen serbest bırakılmalar neticesinde tutuklu yazarların sayısı azalırken, Türkiye'deki gözlemciler hala 20 yazarın cezaevinde olduğunu belirtmiştir. Aralarında Kasım 2012'de davaları delegasyon tarafından gündeme getirilen Ayşe Berktaş ve Muharrem Erbey'in de bulunduğu, serbest bırakılan yazarların birçoğunun yargılanmasına devam edilmektedir.

PEN'in ziyareti esnasında cezaevinde olmayan ancak yargılanmaları devam eden beş yazar bulunmaktaydı: Büşra Ersanlı, Fazıl Say, Nedim Şener, Ahmet Şık ve Ragıp Zarakolu. 2012'de yargılama öncesi tutuklu bulunan yazarlar arasında olan Mustafa Balbay Ağustos 2013'te 34 yıl sekiz ay hapis cezasına çarptırılmış, aynı yılın Aralık ayında serbest bırakılmıştır. Açtığı temyiz davası devam etmektedir. Hakaret suçu isnat edilen yazar ve gazetecilere yönelik olanlar dahil yeni yargılamalar başlatılmıştır. Bugün siyasi sebeplerle yazar ve gazetecilere açılan davalarda ciddi bir azalma görülmemektedir.

TERÖRLE MÜCADELE KANUNU

ULUSLARARASI PEN – KASIM 2012

“Suç tanımlarını çok geniş tutan ve farklı yargı mercilerinde tutarsızca uygulanan Terörle Mücadele Kanunu kapsamında yargılanmış ya da yargılanmakta olan yazarların, yayıncıların ve gazetecilerin büyük bir kısmı terör veya şiddet olaylarını desteklememiş, tertiplememiş ya da gerçekleştirilmemiştir.”

“[...] Adli davaları çevreleyen belirsizlik, kamusal delilin bulunmayışı ve Terörle Mücadele Kanunu'nun çok çeşitli yorumlara tabi tutulması, güvenlik yasalarının, ifade özgürlüğünü teminat altına alan ulusal ve uluslararası yasalarca açık bir biçimde korunan eylemlerin cezalandırılması için kullanılmasına ortam hazırlamaktadır.”

EYLÜL 2014

2012'nin Temmuz ayında açıklanan 4. Yargı Reformu Paketi ve Şubat 2014'te açıklanan 5. Yargı Reformu Paketi'nde açıkça TMK'ya yönelik kaygıları giderme amacı güden yargı reformlarına rağmen, yasalar hâlâ geniş yoruma açık biçimde uygulanmaktadır. Bu yasaların meşru biçimde mesleklerini icra eden gazeteci, yazar, aktivist ve insan hakları savunucuların aleyhine kullanılabileceği korkusu devam etmektedir.

KÜRT YAZARLARIN MARUZ KALDIĞI BASKILAR

ULUSLARARASI PEN – KASIM 2012

“Cezaevinde bulunan yazar, yayıncı ve gazetecilerin yüzde yetmiş Kürt asıllı ya da Kürtlerin siyasi ve kültürel haklarını savunan yazar, yayıncı, gazeteci ve aydınlardan oluşmaktadır. Bu kişiler arasında halihazırda 1000'den fazla kişinin yargılandığı KCK taraftarlarına karşı açılan dava nedeniyle tutuklu bulunan en az 36 gazeteci yer almaktadır.”

EYLÜL 2014

2014'ün ortasına gelindiğinde, cezaevinde bulunan tüm Kürt yazarlar ve onlarla beraber KCK davasından tutuklu bulunan Kürt asıllı olmayan yazarlar, aralarında 36 gazetecinin de bulunduğu serbest bırakılma kararlarından yararlanmışlardır. Ancak diğer KCK davalarıyla beraber yargılanmaları devam etmektedir. Bu mahkemelerde müdafilerin Kürtçe konuşmasına izin verilmesi, siyasi kampanya düzenlemesine ve seçmeli ders olarak Kürtçe'ye daha fazla erişim sağlanmasına yönelik adımlarla, Kürt diline uygulanan kısıtlamaların azaltılması yönünde çeşitli olumlu gelişmeler yaşandı. Ancak Terörle Mücadele Kanunu'ndaki muğlaklıklar Kürtlerin haklarını savunan kişileri etkilemeye devam ederken, görüşülen kişilerden bazıları Kürt meselelerine ilişkin yorumda bulunmanın hâlâ terörü destekleme olarak yorumlanabileceği yönündeki kaygılarını ifade etti.

DiĞER YASALAR

ULUSLARARASI PEN— KASIM 2012

“İfade özgürlüğü Terörle Mücadele Kanunu’nun yanı sıra başka yasalar tarafından da baskıya uğramaktadır. Bunlar arasında müstehcen içerik, suçu ve suçluyu övme ve etkin ve dini nefreti tahrike yönelik kanuni yasaklar bulunmaktadır. Her ne kadar bu yasaların bir kısmı mevcut iktidarın öncesine dayansa ve bu yasalar uyarınca mahkumiyet rakamları son yıllarda azalma gösterse de, “Türk Milleti, Türkiye Cumhuriyeti Devleti ve Devlet Organlarını Aşağılamayı” yasa dışı beyan eden 301. madde gibi düzenlemeler kitaplarda halen yer almakta ve böylece istismarın devam etmesi potansiyelini yaratmaktadır. İfade özgürlüğü aynı zamanda dijital basını hedef alan yeni yasalarca da tehdit altındadır.”

EYLÜL 2014

Müstehcenliği yasaklayan yasalar değişmezken, Appollinaire’in Genç Bir Don Juan’ın Maceraları adlı kitabının çevirisini yayınladığı için Ağustos 2013’te Sel Yayıncılığa tekrar dava açılmıştır. 301. madde hâlâ yerini korurken, PEN Türkiye’nin yönetim kurulu üyelerine kurumun internet sitesinde yaptıkları yorumlar nedeniyle soruşturma açılması gibi yeni davalar gündeme gelmiştir. Ceza Kanunu’nun genellikle terör gruplarına yönelik “suçu ve suçluyu övme” eylemlerini hedef alan ve dini ve etnik nefreti kışkırtmaya ilişkin maddeleri Yargı Reform Paketleri kapsamında değiştirilmekle beraber, bu maddelerin yorumları sorun yaratmaya devam ederek ifade özgürlüğüne potansiyel tehdit oluşturmaktadır.

Giderek acımasız bir seviye ulaşan internet yasaları, internet kısıtlamalarında keskin bir yükselişe yol açarken Twitter ve YouTube’un geçici olarak kapatılmış, artan sayıda internet sitesi engellenmiş ve sosyal medya kullanıcılarına karşı davalar açılmıştır. Bu durum hükümetin çoğu basın kuruluşunu denetim altına alarak kısıtladığı medya ortamında sorunlara yol açarak, bağımsız yorum ve analiz yapmayı güçleştirmektedir.

TECİL EDİLEN CEZALAR— ‘DEMOKLES’İN KILICI’

ULUSLARARASI PEN— KASIM 2012

“2012’nin Temmuz ayında açıklanan Üçüncü Yargı Reformu Yasası,²⁴ uyarınca [...] hâkimler yazıları ve yayınları nedeniyle suçlanan yazar, gazeteci ve yayıncılara beş yıla kadar hapis cezasına tabi tutuldukları durumlarda hapis cezası veya yakın gözetim içermeyen cezalar verebilmekte ve dava ve soruşturmaları tecil edebilmektedir.”

EYLÜL 2014

‘Demokles’in Kılıcı’ sorununa, PEN’in gündeme getirdiği Sel Yayıncılık’a yönelik müstehcenlik ve Metis Yayınları’na yönelik dine hakaret davaları örnek verilebilir. Davalara ilişkin tecil edilen cezaların süresi 2015’te dolacak ve ortaya çıkacak sonuçlar ancak o zaman belli olacak. Sel Yayıncılık dahil benzer kısıtlamalara tabi tutulan diğer yayıncılar, daha önce aleyhlerine dava açılmasına yol açan benzer içerikli eserleri yayınlamaya devam ettiler. Cumhurbaşkanı Erdoğan’a “hakaret” ettiği gerekçesiyle Eylül 2014’te 11 ay hapis cezasına çarptırıldıktan sonra cezası beş yıllığına ertelenen Erol Özkoray’ın da dahil olduğu tecil edilmiş cezalar verilmeye devam edilmektedir.

CEZA VE YARGILAMA SÜRELERİNİN ÇOK UZUN OLMASI

ULUSLARARASI PEN— KASIM 2012

“Türk hukuk sistemi şüphelilere mahkemeye çıkmadan önce çok uzun süre tutukluluk süresi uygulamaktadır. PEN, herhangi bir şekilde suçtan mahkum edilmeden dört yıla kadar süre cezaevinde tutulan yazar, yayıncı ve gazetecilerin davalarını takip etmektedir. ...Türkiye’de yargılama öncesi tutukluluk olmadığı durumlarda bile yazarlar, yayıncılar ve gazeteciler yıllar boyu sürebilecek yargılanmalara maruz kalmaktadır.”

EYLÜL 2014

Şubat 2015’te olumlu bir gelişme yaşandı. Açıklanan 5. Yargı Reformu Paketi’yle birlikte yargılanma öncesi tutukluluk süresinin beş yıla indirilmesi sonucunda çok sayıda mahkum serbest bırakıldı. Aralarında, tutuksuz yargılanmak üzere beş yıldan fazla cezaevinde kaldıktan sonra Nisan ayında serbest bırakılan Muharrem Erbey ve 2006’dan beri tutuklu bulunan ve yalnızca birkaç hafta önce müebbet hapis cezasına çarptırılmasına rağmen Mayıs ayında serbest bırakılan Füsun Erdoğan yer alıyordu. 2012 yılında PEN şu yorumda bulundu: *“Uzun tutukluluk süreleri, yazar ve gazetecilerin sindirildiği, tartışma yaratacak ancak tamamen meşru olan ifadeler yayınlamaları halinde uzun süre cezaevinde tutulma riskiyle karşı karşıya kalmalarına yol açan şartlar yaratmaktadır. Bu nihai olarak herhangi bir suçtan aklansalar dahi böyle bir etki yaratmaktadır.”* Mevcut yasalar hâlâ beş yıla kadar yargılanma öncesi tutukluluğa izin verirken, yargılanma süreçlerinin beş yıldan bile uzun sürdüğü göze alındığında, 2014 yılında bu durum ifade özgürlüğü hakkını sınırlayan bir etken olarak devam etmektedir.

OTOSANSÜR

ULUSLARARASI PEN — KASIM 2012

“Türkiye’de çok sayıda yazar, yayıncı ve gazeteci, Uluslararası PEN’e, yaygın bir otosansür eğilimine yol açan sindirme ve korku iklimine ilişkin kaygılarını dile getirmiştir. Bu şahısların birçoğu ulusal ve uluslararası ifade özgürlüğü teminatlarının korunmasını muhalif ancak tamamen meşru olan düşünce ve fikirlerini yayınlamaktan çekinmektedir. Bu iklim Türkiye’de daha güçlü, çeşitli ve daha hesap verebilir demokratik kurumların yükselişe geçmesine açıkça ters düşmekte ve bu yükselişi tehdit etmektedir.”

EYLÜL 2014

Bu raporda röportaj veren kişilerin birçoğunun ifade ettiği gibi otosansür 2014 yılında yazarlar ve diğerleri için hakiki bir sorun olmaya devam etmekteyken korku ve sindirme hâlâ varlığını sürdürmektedir.

NEFRET SÖYLEMİ

EYLÜL 2014

2012 yılında Uluslararası PEN delegasyonunun özellikle odaklandığı konular arasında yer alan ve 2014 yılının ilk aylarında görüşülen kişilerin paylaştığı başlıca endişe unsurlarından biri nefret söylemiydi. Görüşülen kişilerden birçoğu Türkiye’de nefret söyleminin çok yaygın ve köklü olduğunu ifade ederek birçok farklı kesimin hedef alındığını belirtti: Azınlıklar, LGBTİ, Müslümanlara karşı laikler, laiklere karşı Müslümanlar. Hrant Dink Vakfı gibi kuruluşlar bu olguyu izlemiş ve kampanya düzenlemiştir. Şubat 2014’te yürürlüğe giren 5. Yargı Reformu Paketi’nde olumlu karşılanan bir başka değişiklik ise nefret suçunun ilk kez hukuki anlamda suç olarak tanınmasıdır.

EK I

ULUSLARARASI PEN BİLDİRİSİ: TÜRKİYE'DE İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ

KASIM 2012

Türkiye’de olağanüstü sayıda yazar ve gazeteci cezaevinde bulunmakta ve birçok yazar, gazeteci ve yayıncı halihazırda yargılanmakta ya da yargılanma riskiyle karşı karşıya gelmiş durumdadır. Bu kişilerin birçoğuna karşı, şiddeti destekleyen örgütlerle ilişkisi olduğu ya da bu örgütleri destekledikleri iddiası ile dava açılmış ya da açılmaktadır. Ancak Uluslararası PEN, Türkiye’de tutuklu bulunan ya da yargılanan yazar, yayıncı ve gazetecilerin büyük bir kısmının yazdıkları ya da yayınladıkları eserler nedeniyle hedef gösterilmiş olduğuna ve sınırları geniş tutulan Terörle Mücadele Kanunu’nun, terörle maddi ilişkinin bulunmadığı davaları takip etmeye hevesli savcılarının elini güçlendirdiğine inanmaktadır. Uluslararası PEN’in Türkiye’de takip ettiği davaların sayısı geçtiğimiz yıl endişe verici bir oranda yükselmiştir: Halihazırda 70’den fazla yazar ve gazeteci cezaevinde bulunurken bu şahıslar dışında en az 60 yazar, yayıncı ve gazeteci aleyhine açılan ve yıllarca sürebilecek yasal süreç sarmalına dönüşen davalar devam etmektedir.”

Yazarlara, yayıncılara ve gazetecilere karşı açılan davaların son dönemde artış göstermesi 1990’ların Türkiyesi’ni anımsatmaktadır. O dönemde Uluslararası PEN, kapsamı aşırı geniş tutulan Terörle Mücadele Kanunu’nun önceki hükümetler tarafından yazarları ve ifade özgürlüğünü baskı altına almak için kullanılmasını protesto etmiştir.

O dönemden bu yana Türkiye çok büyük bir siyasi ve ekonomik gelişim sürecine girmiştir. Bu süreçte demokratikleşme yükselişe geçmiş, ordu üzerinde sivil hakimiyet artmış ve yakın zamana kadar yazıları nedeniyle cezaevine giren ya da yargılanan yazar, yayıncı ya da gazeteci sayısı istikrarlı biçimde azalmıştır.

Ancak son dönemde yazar, yayıncı ve gazetecilere karşı açılan davaların artması bu başarılarla gölge düşürme ve süreci erozyona uğratma tehdidi oluşturmaktadır. Uluslararası PEN’in özellikle kaygı duyduğu konular aşağıdadır:

- Suç tanımlarını çok geniş tutan ve farklı yargı mercilerinde tutarsızca uygulanan **Terörle Mücadele Kanunu kapsamında yargılanmış ya da yargılanmakta olan yazarların, yayıncıların ve gazetecilerin büyük bir kısmı** terör veya şiddet olaylarını desteklememiş, tertiplememiş ya da gerçekleştirilmemiştir.
- **Cezaevinde bulunan yazar, yayıncı ve gazetecilerin yüzde yetmişi Kürt asıllı ya da Kürtlerin siyasi ve kültürel haklarını savunan yazar, yayıncı, gazeteci ve aydınlardan oluşmaktadır.** Bu kişiler arasında, halihazırda 1000’den fazla kişinin yargılandığı KCK (Kürdistan Topuluklar Birliği) taraftarlarına karşı açılan dava nedeniyle tutuklu bulunan en az 36 gazeteci yer almaktadır.
- **Terörle Mücadele Kanunu, Ergenekon davası kapsamında gazetecileri yargılamak için de kullanılmıştır.** Bu kişilerin arasında yalnızca emniyet ve yargıya ilişkin haber yapanlar da yer almaktadır.

Uluslararası PEN terörle mücadele davalarının bazılarında yargı denetimi gerektiğini kabul etmektedir. Ancak, adli muameleleri çevreleyen belirsizlik, kamusal delilin bulunmayışı ve Terörle Mücadele Kanunu’nun çok çeşitli yorumlara tabi tutulması, güvenlik yasalarının ifade özgürlüğünü teminat altına alan ve Türkiye’deki ulusal ve uluslararası yasalarca açık biçimde korunan eylemlerin cezalandırılması için kullanılmasına ortam hazırlamaktadır.

İfade özgürlüğü Terörle Mücadele Kanunu’nun yanı sıra diğer yasalar tarafından da baskıya uğramaktadır. Bunlar arasında müstehcen içerik, suçlu ve suçluyu övme ve etnik ve dini nefreti tahrike yönelik kanuni yasaklar bulunmaktadır. Her ne kadar bu yasaların bir kısmı mevcut iktidarın öncesine dayansa ve bu yasalar uyarınca mahkumiyet rakamları son yıllarda azalma gösterse de, “Türk Milleti, Türkiye Cumhuriyeti Devleti ve Devlet Organlarını Aşağılamayı” yasa dışı beyan eden 301. madde gibi düzenlemeler kitaplarda halen yer alırken istismarın devam etmesi potansiyelini yaratmaktadır. İfade özgürlüğü aynı zamanda dijital basını hedef alan yeni yasalarca da tehdit altındadır.

Geçtiğimiz on yıl içerisinde getirilen yasal reformlar ifade özgürlüğünün korunmasına ilişkin cılız iyileştirmeler getirmiştir.

Örneğin, 2012 yılının Temmuz ayında açıklanan Üçüncü Yargı Reformu Yasası uyarınca hâkimler yazıları ve yayınları nedeniyle suçlanan yazar, gazeteci ve yayıncılara beş yıla kadar hapis cezasına çarptırıldıkları durumlarda hapis cezası veya yakın gözetim içermeyen cezalar verebilmekte ve dava ve soruşturmaları tecil edebilmektedir.

Öte yandan bu reformlar sınırlı etki yaratmaktadır. Çünkü gazetecilerin Terörle Mücadele Kanunu kapsamında hapis cezasına çarptırılmasına devam edilmekte ve az sayıda basın suçu davaları tecil edilmektedir.

Bunların yanı sıra çok sayıda yazar, yayıncı ve gazetecinin tutuklanmasına ya da yargılanmasına katkıda bulunan yapısal ve prosedürel uygulamalar geçerliliğini korumaktadır.

ULUSLARARASI PEN ÖZELLİKLE AŞAĞIDAKİ KONULARLA İLGİLİ ENDİŞE DUYMAKTADIR:

- **Türk yargı sistemi şüphelilere mahkemeye çıkmadan önce çok uzun süre tutukluluk süresi uygulamaktadır.** Uluslararası PEN Kulübü halihazırda herhangi bir suçtan mahkum edilmeden dört yıla kadar süre cezaevinde tutulan yazar, yayıncı ve gazetecilerin davalarını takip etmektedir. Bu şartlar, yazar ve gazetecilerin herhangi bir suçtan aklansalar dahi, tartışma yaratacak ancak tamamen meşru ifadeler kullanmaları halinde uzun süre cezaevinde tutulma riskiyle karşı karşıya kalmalarına yol açan sindirme ortamı yaratmaktadır.
- **Yargılama öncesi tutuklama olmayan durumlarda dahi Türkiye’de yazarlar, yayıncılar ve gazeteciler yıllarca sürebilen uzun davalarla karşı karşıya kalmaktadır.** Dava açılmasına yol açan asıl nedenin Türk hukuku nezdinde zayıf olduğunu ispatlar nitelikte birçok dava temyizle ya da küçük cezalarla kapanmaktadır. Tam aksine, bu davaları açan kişiler (aylar veya yıllar süren yorucu, bıktırıcı savunma sürecine maruz kalan) yazarları taciz etmek ve sindirmek amacı gütmekte olup başkalarına da bu yolla uyarı mesajı göndermektedir.

Geniş sınırlarla çizilen ve tutarsızca uygulanan yasalar kapsamında çoğunlukla belirsiz işlemlerle tutuklu bulunan ya da yargılanan yazar, yayıncı ve gazeteci sayısının bu kadar fazla olması ifade özgürlüğü hakkını kullanmayı arzu eden herkesi etkilemektedir.

Türkiye’de çok sayıda yazar, yayıncı ve gazeteci Uluslararası PEN’e yaygın bir otosansür eğilimine yol açan sindirme ve korku iklimine ilişkin kaygılarını dile getirmiştir. Bu şahısların birçoğu ulusal ve uluslararası ifade özgürlüğü teminatlarınca korunan muhalif ancak tamamen meşru olan düşünce ve fikirlerini yayınlamaktan çekinmektedir. Bu iklim Türkiye’de daha güçlü, çeşitli ve daha hesap verebilir demokratik kurumların yükselişe geçmesine açıkça ters düşmekte ve bu yükselişi tehdit etmektedir.

DOLAYISIYLA ULUSLARARASI PEN AŞAĞIDAKİ EYLEMLERİ YERİNE GETİRMESİ İÇİN TÜRKİYE HÜKÜMETİNE TALEPTE BULUNMAKTADIR:

- Hiçbirinin barışçıl ifade özgürlüğü ve örgütlenme haklarını meşru biçimde uyguladıkları için cezalandırılmadığını temin etmek için tüm yazar, yayıncı ve gazetecilerin davalarının derhal gözden geçirilmesi.
- İfade özgürlükleri ihlal edilerek alıkonan, tutuklanan ya da yargılanan herkesin serbest bırakılması.
- İfade özgürlüğünü korumak adına yazar, yayıncı ve gazetecilere dava açmak için genellikle kötüye kullanılan Terörle Mücadele Kanunu’nun özellikle 6. ve 7. Maddelerinin değiştirilmesi. Bu Kanun Türkiye’de ifade özgürlüğüne karşı en büyük tehdidi oluşturmaya devam etmektedir.
- Meşru siyasi yorum veya ifadelerle karşı dava açmak için kullanılan Ceza Kanunu maddelerinin yeniden düzenlenmesi.
- Terörle Mücadele Kanunu ve Ceza Kanunu’nda yapılacak değişikliklerin Avrupa Komisyonu’nun yakın zamanda ifade ettiği gibi “şiddeti kışkırtma ve şiddet içermeyen fikirlerin ifade edilmesi arasında keskin bir ayrım yapacak” şekilde düzenlenmesi.
- Yine Avrupa Komisyonu’nun yakın zamanda ifade ettiği gibi ifade özgürlüğünü ve vatandaşların bilgiye erişimini kısıtlayan internet yasasının yeniden düzenlenmesi.
- Gereksiz yargılanma öncesi tutuklanma ve yorucu derecede uzun dava sürelerini ortadan kaldıracak şekilde Üçüncü Yargı Reformu Paketi’ndeki reformların iyileştirilmesi; zayıf iddianamelerin yazar, yayıncı ve gazetecilerin tutuklanması, taciz edilmesi ya da sindirilmesine yol açmaması için yargılanma öncesi davaların dikkatle incelenmesi için sıkı önlemler getirilmesi.

EK II PEN BASIN BÜLTENİ

TÜRKİYE CUMHURBAŞKANI ABDULLAH GÜL, PEN'E YAPTIĞI AÇIKLAMADA, İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ İHLALLERİNİN TÜRKİYE’NİN İLERLEYİŞİNE GÖLGE DÜŞÜRDÜĞÜNÜ SÖYLEYEDİ

ANKARA, 13 KASIM 2012: Bugün Uluslararası PEN Kulübü’nden bir delegasyonla buluşan Cumhurbaşkanı Abdullah Gül, ifade özgürlüğüne duyduğu kişisel bağlılığı ifade etti. PEN’in Türkiye’de tutuklu bulunan veya yargılanmakta olan yazar, gazeteci ve yayıncıların sayısındaki artış karşısında duyduğu kaygıyı dile getirmesi üzerine Cumhurbaşkanı, davaları yakından takip ettiğini söyleyerek delegasyona güvence verdi.

“Türkiye’de gerçekleşmekte olan pek çok olumlu şey var, ancak bu türden kaygılar, kaydettiğimiz ilerlemeye gölge düşürüyor,” diyen Cumhurbaşkanı, “Ayrıca bu tür olaylar uluslararası düzlemde yankı buluyor. Bu gelişmeler beni derinden üzüyor. Üstelik Cumhurbaşkanı olarak bendeniz, bunların çözüme kavuşmasını ve ülkenin gündeminden kalkmasını herkesten çok arzu ediyorum” diyerek sözlerine devam etti.

Cumhurbaşkanı Gül, Türkiye’de özellikle son on yıl içinde yaşanan demokratik gelişmenin altını çizirken, sözlerine şöyle devam etti:

“Türkiye’de son yıllarda gerçekleştirilen demokratik reformlar sayesinde kamusal alanda ciddi bir özgürleşme sağlandı; daha önce tabu olan pek çok konu bugün özgürce tartışılabilir. Birbirine paralel olarak gerçekleşen ekonomik ve demokratik reformlar zenginlik ve özgürlük getirerek toplumumuzu ciddi bir şekilde dönüştürdü. Bazı sorunlu uygulamalar her demokraside görülebilir; bunların son yıllardaki önemli başarılarla gölge düşürmesini hiç istemem.”

Cumhurbaşkanı Gül, gerçekleştirilen reformları görmezden gelerek yapılan eleştirileri adil bulmadığını da sözlerine ekledi.

PEN delegasyonu Cumhurbaşkanı’na, PEN’in ilgilendiği meselelerinin, tutuklu bulunan veya

yargılanma süreci devam eden yazar, gazeteci ve yayıncıların bazı önemli davalarını da içeren bir özetini sundu. PEN, hükümetten, hiçbir tutuklu veya sanığın barışçıl ifade hakkını kullanması neticesinde cezalandırılmadığının tespiti için tüm benzeri davaları derhal gözden geçirmesini, ayrıca hak ihlaline uğramak suretiyle halihazırda alıkonan, cezaevinde tutulan veya mahkemelerde yargılanan tüm şahısların serbest bırakılmasını talep etti.

PEN delegasyonu, suç tanımlarını çok geniş tutan, tutarsızca uygulanan ve hiçbir terör ya da şiddet eylemi tasarlamamış, gerçekleştirilmemiş veya bu tür eylemlere destek vermemiş kişilere karşı da kullanılan Terörle Mücadele Kanunu hakkındaki hususi kaygılarını da Cumhurbaşkanı Gül'e iletti. Terörle mücadelede en etkili yöntemin demokratik alanı daha da genişletmek olduğunu hatırlatan Gül, "terörist grupların demokratik reformlardan rahatsız olduklarını ve süreci baltalamak için terör eylemlerini artırdıklarını" belirtti.

Uluslararası PEN'in başkanı John Ralston Saul görüşmeden sonra şu açıklamayı yaptı: "Cumhurbaşkanı Gül'ün ifade özgürlüğü ihlallerinin Türkiye'nin geleceğine darbe vurduğunu kabul etmesi önemli. Gül'ün ifade özgürlüğüne, ayrıca temel insan haklarının terörizm karşısındaki en iyi ve en etkin araç olarak savunulması ve geliştirilmesine duyduğu şahsi bağlılık bizi özellikle umutlandıran hususlar. Şu an itibarıyla Türkiye'de cezaevinde bulunan meslektaşlarımızın serbest bırakılmasına ilişkin sürecin bugünkü görüşmeden sonra hız kazanacağını umuyoruz."

PEN Türkiye'nin başkanı ve PEN'in kaygılarını dile getirmek üzere bu hafta Türkiye'de bulunan yirmi PEN dünya temsilcisinden biri olan Tarık Günersel ise şöyle konuştu: "Bu görüşme Türkiye'nin demokratikleşme sürecine katkıda bulunacak. Cumhurbaşkanı Gül, Türkiye'de ifade özgürlüğü ve insan hakları konularında ilgilendiğimiz meseleleri anlıyor ve destekliyor."

Uluslararası PEN Kulübü delegasyonu, Ankara'da devlet yetkilileri, siyasiler ve diplomatik toplum üyeleriyle; İstanbul'da ise yazarlar ve yayıncılarla temas kurmak için şu an Türkiye'de bulunuyor. Uluslararası delegasyonu, PEN Hapisteki Yazarlar Günü anma etkinlikleri için 15 Kasım'da Türk meslektaşlarımızla buluşacak. 17-18 Kasım'da ise İstanbul Kitap Fuarı'nda tartışma panelleri düzenleyecek.

PEN'in Abdullah Gül'e sunduğu bildiriye şu adresten ulaşabilirsiniz: <http://www.pen-international.org/newsitems/pen-international-calls-for-releases-and-reform-of-laws-restricting-turkey-s-writers-publishers-and-journalists/>

Uluslararası PEN Kulübü, edebiyatı yüceltir ve ifade özgürlüğünü ileri taşıma yönünde çaba gösterir. 1921'de kurulan örgütün şu anda 100'ü aşkın ülkede 144 merkezi ve uluslararası toplumdaki birçok yazar üyesi bulunmaktadır. Programlarımız, kampanyalarımız, etkinliklerimiz ve yayınlarımız, farklı yazarlar arasında uluslararası düzlemde dayanışma ve işbirliği köprüsü kurmaktadır. Uluslararası PEN Kulübü, siyasi bir örgüt olmayıp Birleşmiş Milletler ve UNESCO'ya danışmanlık yapmaktadır.

www.pen-international.org

EK III

GÖRÜŞME SORULARI

GENEL

Bugün Türkiye'de ifade özgürlüğünün durumunu nasıl değerlendiriyorsunuz?

İfade özgürlüğü sizin için ne anlama geliyor?

Türkiye'de çok sayıda gazeteci ve yazarın cezaevinde olduğu bilgisini yorumlayabilir misiniz?

Yazılarınız ya da siyasi eylemleriniz nedeniyle aleyhinize dava açıldı mı ya da saldırıya uğradınız mı?

Bugün ifade özgürlüğü on yıl öncesine kıyasla ne durumda?

Gezi eylemlerinin Türkiye'de ifade özgürlüğü üzerine etki yarattığını düşünüyor musunuz? Eğer cevabınız evetse, bunun sonucunda herhangi bir değişim gözlemliyor musunuz?

Yukarıdaki sorulara verdiğiniz cevaplar ışığında Türkiye'de bugün ifade özgürlüğünü 1'den 10'a kadar 10 en olumlu olacak şekilde nasıl değerlendirirsiniz?

HUKUK VE YARGIYA İLİŞKİN SORULAR

Lütfen günümüzde ifade özgürlüğünü düzenleyen kanunları yorumlayınız.

Mahkemeleri Adalet Bakanlığı'nın denetimi altına alma yönünde yakın zamanda alınan kararı yorumlayabilir misiniz?

Bu yasalar sebebiyle belli bir konuyu yazmayarak ya da yazmamayı düşünerek otosansür uyguladığınız oldu mu?

Herhangi bir sebepten ötürü akla yatkın biçimde yasaklanabilecek ya da cezalandırılacak herhangi bir yazı veya ifade var mıdır? Eğer cevabınız evetse, lütfen açıklayınız.

MEDYA

Son aylarda editör ve gazetecilerin işten çıkarılması ya da istifa etmesi sizce nasıl bir etki uyandırmaktadır?

Medya ve hükümet yanlısı şirketler arasındaki ilişkileri nasıl değerlendiriyorsunuz?

Bağımsız yorumlara ulaşmak için siz hangi kaynaklara erişim sağlıyorsunuz?

AZINLIKLAR & DİN

Etnik ve/veya azınlık yazarlarına yönelik muameleye dair görüşleriniz nelerdir?

Türkiye’de LGBTİ bireyler ve genele uymayan diğer gruplara yönelik muameleye dair görüşleriniz nelerdir?

Türkiye’de LGBTİ bireylere dair konuların medya yansıtılmasına yönelik baskının ne boyutta olduğuna ilişkin yorum yapabilir misiniz?

Bugün Türkiye’de nefret söyleminin bir sorun olduğunu düşünüyor musunuz? Eğer cevabınız evetse, hangi gruplar özellikle hedef alınmaktadır?

Türkiye’de muhafazakâr İslam’ın etkisi sizce ifade özgürlüğüne uygulanan baskının önemli bir ögesi oluşturuyor mu?

SOSYAL MEDYA

Yakın zamanda kabul edilen ve internet ve sosyal medyayı düzenleyen yeni yasa tasarısı hakkında ne düşünüyorsunuz?

Hükümetin yolsuzluk ve diğer görevi kötüye kullanma eylemlerinin ifşa edilmesinde sosyal medyanın oynadığı rolü nasıl değerlendiriyorsunuz?

KAPANIŞ SORULARI

İfade özgürlüğünün desteklenmesi konusunda AB gibi uluslararası kurumların etki ve müdahalesi hakkında ne düşünüyorsunuz?

Türkiye’de olası ve olumlu bir değişimin en önemli öncüleri sizce kimlerdir?

Bundan beş yıl sonra ifade özgürlüğünün durumunu nasıl öngörüyorsunuz?

DİPNOTLAR

1. Cumhurbaşkanı Gül’le yapılan toplantının ayrıntılarına yer veren 13 Kasım 2012 tarihli Uluslararası PEN’in yayınladığı Basın Bülteni için lütfen Ek II’ye bakınız.
2. http://en.wikipedia.org/wiki/Group_of_Communities_in_Kurdistan
3. “Ergenekon” darbe planladığı iddia edilen kişilerin kullandığı öne sürülen bir kod ad olup, Türklerin sığındığı ve bir boz kurtun önderliğinde özgürlüklerine kavuşana dek yüzyıllar boyunca tutsak kaldıkları efsanevi vadinin adıdır.
4. Erbey ve Berktaş ilerleyen dönemlerde serbest bırakılmıştır.
5. Ünlü klasik müzik piyanisti Fazıl Say Twitter hesabı üzerinden yaptığı yorumlar nedeniyle dine hakaret suçuyla 2013 yılının Nisan ayında 10 ay hapis cezasına çarptırıldı. Ceza aynı yılın Eylül ayında bir üst mahkeme tarafından onandı. 2014 Eylül ayına gelindiğinde ise PEN Türkiye Yönetim Kurulu üyelerine yönelik soruşturmanın ne aşamaya geldiğine ya da mahkeme karşısına çıkıp çıkmayacaklarına dair bir gelişme yaşanmadı.
6. Görüşmenin yapıldığı Mart 2014’te, cezaevinde 50 civarı gazeteci bulunuyordu.
7. Gazeteci ve yazar Ahmet Şık, Gülen cemaati ve emniyet arasındaki ilişkiyi ortaya çıkaran İmamın Ordusu adlı kitabı nedeniyle 2011 Mart ayından itibaren bir yıl boyunca hapis cezasına çarptırıldı. Temmuz 2014’ten itibaren yargılanması devam etmekteydi.
8. Adnan Menderes, 1950 Mayıs ayından itibaren askeri darbe liderleri tarafından 1960 Mayıs tarihinde asılana kadarki dönemin Türkiye Başbakanı. Önceki başbakanlara göre geleneksel değerler ve İslami yaşam şartlarına karşı daha hoşgörülü olmasıyla tanınıyordu.
9. Bu yorum özellikle Başbakan Erdoğan’ın açtığı ve mizahçıları da kapsayan çok sayıda hakaret davasına karşı yapılmıştır. Hiciv gerçekten sosyal, basılı ve görsel medyada, karikatür dergileri ve sanatta çok yaygın olmakla beraber geri tepme tehlikesini de barındırmaktadır.
10. <http://www.amnesty.org/en/library/asset/EUR44/022/2013/en/0ba8c4cc-b059-4b88-9c52-8fbd652c6766/eur440222013en.pdf>
11. Gezi eylemleri esnasında hükümet yanlısı ve anaakım medya Gezi eylemlerini adil biçimde yansıtmadığı ya da eylemlere hiç yer vermediği için eleştirilere maruz kaldı. Bu medya mensuplarına ait araçların eylemciler tarafından saldırıya uğradığı ve ateşe verildiği vakalar meydana geldi.
12. 2012 yılında serbest bırakılan Büşra Ersanlı Uluslararası PEN Delegasyonu’nun odak vakalarından biriydi.
13. Tülin Daloğlu, “Turkey’s Top Court Upholds Separation of Powers”, <http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2014/04/turkey-courts-power-separation-justice-akp-erdogan.html>
14. <http://www.theguardian.com/world/2014/sep/01/turkey-police-detained>
15. http://www.turkishreview.org/newsDetail_openPrintPage.action?newsId=223579
16. Değişen taraflar bu rakamın doğrulanmasını güçleştiriyor. Bir başka kaynağa göre bu rakam %50’ye yakın.
17. Danıştay Türkiye’deki en yüksek idari mahkemedir.
18. The Center for Public Integrity ve Pro Publica ABD merkezli kâr amacı gütmeyen haber örgütleridir.
19. Zaman Türkiye’nin en yüksek tirajlı gazetelerinden biri olup Gülen hareketiyle bağlantılıdır.
20. Cinayeti işlediği sırada 17 yaşında olan tetikçi Ogün Samast’ın aralarında bulunduğu Hrant Dink cinayeti sebebiyle mahkum edilen birden fazla kişi olsa da, Dink ailesi emniyet memurları dahil cinayetin azmettiricilerinin de soruşturulması yönünde kampanya yürütmeye devam ediyor.
21. 6529 sayılı kanuna dair hükümetin resmi açıklaması: http://global.tbmm.gov.tr/index.php/EN/yd/haber_detay/407
22. İhsan Eliaçık, İstanbul’daki Gezi eylemleri sırasında, Müslümanların, laiklerin, diğer dinlerin ve LGBTİ dahil azınlık mensuplarının da aralarında bulunduğu toplumun geniş kesimleriyle birlikte oturup Ramazan orucunu bozdukları iftarlar düzenleyerek halkın dikkatini çeken Antikapitalist Müslümanlar grubunun kurucusu ve sözcüsüdür.
23. Hizbullah ve Gülen hareketinin yarattığı etki üzerine daha fazla bilgi edinmek için Gareth Jenkins’in “A New Front in the PKK Insurgency” adlı kitabını okuyabilirsiniz (Haziran, 2010): <http://www.isn.ethz.ch/Digital-Library/Articles/Detail/?Ing=en&id=117499>

